

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Právní aspekty ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu

Legal Aspects of Consumer Credit Protection

Zpracovatel: Mgr. Lucie Kovářová

Prosinec 2010

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. prosince 2010

Podpis:

Obsah

1. O úvěru obecně	9
1.1 Základní pojmy	9
1.2 Exkurz do historie	10
1.3 Zásady poskytování úvěrů	12
1.4 Druhy úvěrových obchodů	12
1.4.1 Aktivní a pasivní úvěrové obchody	13
1.4.2 Dělení podle splatnosti	13
1.4.3 Účelové a neúčelové úvěry	14
1.4.4 Typ výplaty a způsob čerpání	16
1.4.5 Zajištění úvěru	16
1.4.6 Další kritéria dělení úvěrů	17
1.5 Spotřebitelský úvěr	18
2. Relevantní právní úprava úvěrového vztahu	19
2.1 Zařazení mezi obchodní závazkové vztahy	19
2.2 Základní charakteristika úpravy v obchodním zákoníku	21
2.3 Srovnání se smlouvou o půjčce	26
3. Základy ochrany spotřebitele v úvěrových vztazích.....	27
3.1 Historická východiska	27
3.2 Definice pojmu „spotřebitel“	28
3.3 Veřejnoprávní předpisy na ochranu spotřebitele	29
3.3.1 Trestný čin lichvy podle § 218 a následujících trestního zákoníku	30
3.4 Ochrana spotřebitele v občanském zákoníku	31
3.5 Zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.	34
3.6 Zákon č. 145/2010 Sb., zákon o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů.....	36
4. Problematika vzniku smluvního vztahu	40
4.1 Proces kontraktace.....	40
4.2 Podstatné náležitosti podle obchodního zákoníku.....	41
4.2.1 Věřitel.....	41
4.2.2 Dlužník - spotřebitel	44
4.2.2.1 Registry dlužníků	46
4.2.3 Závazek poskytnout finanční prostředky	47
4.2.4 Závazek vrátit finanční prostředky spolu s úrokem	48
4.3 Vedlejší náležitosti smlouvy o úvěru	49
4.3.1 Výše smluvních úroků	49
4.3.1.1 Výše úroků s ohledem na korektiv dobrých mravů	50
4.3.1.2 Výše úroků v některých zemích Evropy	52
4.3.1.3 Změny výše úroků	53
4.3.1.4 Způsob úročení	54
4.3.2 Lhůta k uplatnění nároku na úvěr	54
4.3.3 Úplata za sjednání závazku a další poplatky.....	55
4.3.4 Určení měny	56
4.3.5 Způsob čerpání	56
4.4 Další náležitosti smlouvy o úvěru	57
4.4.1 Prorogace.....	57
4.4.2 Rozhodčí doložky	57
4.5 Podstatné náležitosti smlouvy podle zákona č. 321/2001 Sb	59
4.6 Podstatné náležitosti smlouvy podle zákona č. 145/2010 Sb.	60
4.6.1 Informace v reklamě	61
4.6.2 Předmluvní informace a povinnost náležitěho vysvětlení.....	62
4.6.3 Informace ve smlouvě, kterou se sjednává spotřebitelský úvěr	63
4.6.3.1 Roční procentní sazba nákladů.....	65
4.6.3.2 Písemnost smlouvy.....	66
4.7 Odkaz na obchodní podmínky.....	67

4.7.1	Změny obchodních podmínek	68
4.8	Zvláštní pravidla pro sjednávání úvěru „na dálku“	69
4.9	Smlouvy uzavírané mimo provozovnu	71
5.	Některé způsoby zajištění spotřebitelských úvěrů	73
5.1	Smluvní pokuta	74
5.1.1	Smluvní pokuta ve formě úroku	76
5.1.2	Smluvní pokuta ve formě jednorázového poplatku	77
5.2	Zástavní právo	77
5.2.1	Propadná zástava	79
5.3	Zajišťovací převod práva	80
5.4	Zadržovací právo	82
5.5	Výhrada vlastnického práva	83
5.6	Ručení	84
5.7	Dohoda o srážkách ze mzdy	86
5.8	Postoupení pohledávek	87
5.9	Uznání	89
6.	Důsledky porušení závazku ze strany spotřebitele	91
6.1	Jednostranné zvýšení úrokové sazby	91
6.2	Úrok z prodlení	92
6.2.1	Výše úroku z prodlení	93
6.2.2	Úrok prodlení z úroku smluvního	95
6.2.3	Vztah smluvní pokuty a úroků z prodlení	97
6.2.4	Úroky z prodlení v návrhu občanského zákoníku	99
7.	Ukončení smluvního vztahu	100
7.1	Splnění	100
7.1.1	Způsob plnění	102
7.1.2	Plnění více dluhů	102
7.1.3	Předčasné splnění	103
7.2	Započtení	105
7.2.1	Jednostranné započtení ze strany spotřebitele	106
7.2.2	Jednostranné započtení ze strany banky	106
7.3	Výpověď smlouvy	107
7.3.1	Výpověď smlouvy ze strany spotřebitele	108
7.3.2	Výpověď smlouvy ze strany poskytovatele úvěru	109
7.4	Odstoupení od smlouvy	109
7.4.1	Odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele	110
7.4.1.1	Odstoupení od smlouvy o úvěru vázané na jinou smlouvu	113
7.4.2	Odstoupení od smlouvy ze strany věřitele	115
8.	Promlčení	117
8.1	Počátek běhu promlčecí doby	118
8.2	Délka promlčecí doby	119
8.3	Prodloužení promlčecí doby	121
9.	Některé aspekty ochrany spotřebitele v dalších evropských zemích	123
9.1	Slovenská republika	124
9.2	Francie	128
9.3	Spojené království Velké Británie a Severního Irska	131
	Seznam použitých zkratk	139
	Seznam použité literatury a pramenů	140
	Summary	148
	Klíčová slova	150

Úvod

Přelom prvních dvou dekád 21. století budeme v internetových vyhledávacích v budoucnu pravděpodobně hledat pod heslem „období ekonomické krize“. Koncem roku 2009 dlužily české domácnosti bankám 973,5 miliardy korun¹, ke konci června 2010 již tato suma dosahovala částky 1,011.265 miliardy korun, což představuje meziměsíční nárůst o 7,23 miliardy korun (0,72 %). Meziročně se zadlužení domácností zvýšilo o 77,9 miliardy korun, tedy o 8,35 procenta.² Slovní spojení ekonomická krize bylo v uplynulých měsících použito bezpočtukrát.

Abstraktní čísla však za sebou skrývají osudy konkrétních lidí. V praxi jsem se setkala s mnoha dlužníky, kteří se do svízelné situace dostali s minimem vlastního zavinění. Jedná se zejména o případy, kdy dluhy spadají do společného jmění manželů, či kdy je člověk ke splácení dluhu zavázán jako ručitel. Na druhou stranu však mnozí úvěr ve skutečnosti nepotřebují, pouze se nechají zlákat vidinou snadno a rychle získané finanční částky na koupi spotřebního zboží. Nezanedbatelné množství dlužníků řeší neschopnost splácet jeden dluh tak, že uzavřou další úvěrovou smlouvu. Ruku v ruce se zadlužením přichází problémy v rodině, problémy v práci, nejednou je důsledkem zadluženosti i páchání hospodářské či majetkové trestné činnosti. Problematika zadluženosti je fenoménem nejen ekonomickým, právním, ale i sociologickým.

Vztah mezi subjekty smlouvy o spotřebitelském úvěru je vztahem značně nerovným. Fakticky je tím silnějším ve vztahu, kdo může diktovat podmínky, poskytovatel úvěru. Pokud jím je banka, standard poskytovaných služeb je garantován minimálně z toho důvodu, že banka musí splnit mnoho podmínek, aby získala ke své činnosti licenci, a zároveň i dále po dobu své existence podléhá dohledu České národní banky. U nebankovních poskytovatelů úvěrů, kterých působí v posledních letech na českém trhu velké množství, je situace odlišná; nebankovním poskytovatelem úvěru se v České republice může stát prakticky kdokoliv, dohled vykonávaný Českou obchodní inspekcí v tuto chvíli zcela evidentně nedostačuje.

Domnívám se, že právní úprava úvěru a především pak úprava spotřebitelského úvěru, by měla nerovnosti v postavení obou stran především vyrovnávat. Nemělo by zůstat bez sankce, pokud ustanovení formulářových smluv či obchodních podmínek zákon obchází nebo jej dokonce přímo porušují. „Většina uzavíraných spotřebitelských

¹ *České domácnosti dluží milion* [online]. Český statistický Úřad. 2010. [cit. 2010-11-02]. Dostupný z: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>>.

² VANDROVEC, David. *ČNB: Zadlužení domácností u finančních institucí ke konci června dosáhlo 1,01 bilionu korun* [online]. Praha. Mediafax.cz. 30.07.2010. [cit. 2010-11-02]. Dostupný z: <<http://www.mediafax.cz/ekonomika/3075342-CNB-Zadluzeni-domacnosti-u-financnich-instituci-ke-konci-cervna-dosahlo-1-01-bilionu-korun>>.

smluv totiž nikdy nebude předložena k posouzení příslušnému soudu a dokonce ani osobě s právnickým vzděláním, ale bude splněna bez ohledu na svou platnost jen v důsledku domnělé autority práva³.

Problém lze však spatřovat i v tom, že spotřebitel, který uzavírá smlouvu o úvěru, ji obvykle uzavírá proto, že nemá dostatek finančních prostředků a tudíž lze jen těžko očekávat, že v případném soudním sporu bude moci investovat do služeb advokáta. Na úrovni soudů okresních či krajských jsou spory o pohledávky z úvěrových smluv velice často smeteny ze stolu rozsudky pro zmeškání, rozsudky pro uznání či soudními smíry, kdy spotřebitel neznalý věci vyjádří ochotu uhradit i částky, na které poskytovatel úroku dle platného práva nárok nemá. Se spotřebitelským úvěrem je spojena spousta sporných otázek. Některé byly po dlouhých peripetiích judikaturou vyřešeny, avšak moje zkušenost je taková, že ne vždy se zejména okresní soudy aktuálnímu výkladu pružně přizpůsobují. Jako příklad problematických ujednání spotřebitelských smluv lze uvést sjednávání rozhodčích doložek, úroků z prodlení vyšších než jsou zákonné či sjednávání povinnosti hradit úroky z prodlení z úroků smluvních.

Tyto a další sporné otázky se ve své práci pokusím postihnout a popsat v rovině teorie i v rovině soudobé praxe, která se projevuje jednak podobou formulářových smluv a obchodních podmínek, judikaturou soudů vyšších stupňů a v neposlední řadě také rozhodovací praxí obecných soudů, pro které představují spory vzniknuvší ze spotřebitelských smluv denní chléb. Zohlednit se pokusím i svou vlastní zkušenost s touto oblastí práva. Mým cílem je kriticky zhodnotit ochranu, jež je spotřebiteli v úvěrovém vztahu poskytována, a to i s ohledem na praxi v zahraničí, případně navrhnout možné změny do budoucna. Za tímto účelem budu využívat metodu popisnou, analytickou a komparativní. Práce zachycuje stav k 1. prosinci 2010, není-li dále stanoveno jinak.

Samotná práce je rozdělena na osm úzce souvisejících kapitol. První tři kapitoly jsou především teoretické a čtenáře práce uvádí do problematiky úvěrového vztahu a ochrany spotřebitele. Důraz je kladen na rozbor ustanovení § 262 odst. 4 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obchodní zákoník“, též „ObchZ“). To funguje jako určité pojítko mezi smlouvou o úvěru jakožto typickým obchodním závazkem a ochranou spotřebitele, kterou český zákonodárce zařazuje zejména do zákona č. 64/1960 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Občanský zákoník“, též „ObčZ“).

³ PELIKÁN, Robert. *Několik poznámek k problematice půjčování peněz spotřebitelům*. Právní rozhledy. 2008. roč. 14, č. 3, s. 86.

Kapitola třetí bere v potaz implementaci směrnice 2008/48/ES, která vyústila v přijetí zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon od 1.1.2011 nahradí zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb., ve znění pozdějších předpisů, který je v současné chvíli účinný. Pro rozlišení budu v textu používat označení „zákon o spotřebitelském úvěru“ s přívlastky „původní“ (zákon z roku 2001) a „nový“.

Stěžejní část textu práce tvoří kapitola čtvrtá, která se zabývá samotným procesem kontraktace, čili uzavírání smlouvy, jejími náležitostmi podle obchodního zákoníku, občanského zákoníku i podle původního či nového zákona o spotřebitelském úvěru.

Kapitola pátá je zaměřena na rozbor některých institutů sloužících k zajištění spotřebitelských úvěrů, které jsou v praxi v souvislosti se spotřebitelskými úvěry využívány a především pak na praktické problémy, které s jejich využitím souvisí.

Navazuje část šestá podávající výklad o možných způsobech zániku závazku. Opět je kladen důraz na praktické otázky, avšak v tomto směru upravuje česká právní úprava po implementaci evropských směrnic i možné způsoby zániku závazků, které v praxi příliš často využívány nejsou, neboť běžný spotřebitel s nimi není dostatečně seznámen.⁴

Kapitola sedmá zachycuje sankce za porušení smlouvy ze strany spotřebitele, které jsou poskytovateli úvěrů využívány vedle sankcí plynoucích z konkrétního způsobu zajištění smlouvy. Ve většině případů je dlužník při porušení smlouvy postižen vícero negativními důsledky plynoucími především ze způsobu, jakým je pohledávka zajištěna a téměř bez výjimky je pak věřitelem vznášen požadavek na uhrazení úroků z prodlení, na které vzniká nárok ze smlouvy, či ze zákona.

Osmá kapitola práce se zabývá promlčením nároků ze smlouvy o úvěru.

V poslední, deváté kapitole, bych ráda porovнала některé aspekty právní úpravy ochrany spotřebitele v právu českém s právními řády Slovenska, Francie a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska.

V závěrečné kapitole se pak pokusím navrhnout některé změny de lege ferenda, ke kterým by českého zákonodárce mohly inspirovat právě i dílčí rozdíly v právní úpravě spotřebitelského úvěru zmíněných zemí. Vzhledem k tomu, že právní úprava spotřebitelského úvěru je v rámci Evropské unie nyní založen na principu tzv.

⁴ Mám zde na mysli například možnost odstoupit od smlouvy ve lhůtě 14 dní, pokud smlouva byla sjednána prostředky komunikace na dálku. Tato možnost se však týká pouze smluv uzavřených v režimu původního zákona o spotřebitelských úvěrech. Více v kapitole 7. o ukončení smluvního vztahu.

maximální harmonizace, jde skutečně o odlišnosti marginální. Důsledky těchto částečných odlišností však mohou mít význam zásadní.

S ohledem na širší záběr práce, zřejmě není možné postihnout problematiku zcela vyčerpávajícím způsobem. Věřím však, že se tomuto cíli alespoň přiblížím.

1. O úvěru obecně

1.1 Základní pojmy

Úvěr je institut přítomný všude tam, kde funguje tovární výroba a kde je rozvinuto adekvátní peněžní hospodaření. Jeho nezbytnost vyplývá z existence rozvinutého zbožího oběhu a funkce peněz jako platidla. Při koloběhu peněžních prostředků nutně dochází k nerovnoměrnostem a časovému nesouladu v jejich pohybu (např. časový nesoulad mezi tržbami a výdaji).⁵ Úvěr je způsob jak tyto nerovnoměrnosti vyrovnávat.

Z ekonomického hlediska můžeme úvěr definovat jako návratnou metodu financování nebo lépe způsob tvorby a přerozdělování peněžní masy formou alokací dočasně volných peněžních prostředků tam, kde vzniká jejich zvýšená potřeba.⁶

Legální definici úvěru lze pak nalézt v ust. § 1 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o bankách“, též „ZOB“), podle něhož se úvěrem rozumí v jakékoliv formě dočasně poskytnuté finanční prostředky. Úvěru podobnými instituty jsou půjčka, leasing, ale také faktoring či forfaiting,

Kromě pojmu úvěr je vhodné definovat úvěrový vztah. Úvěrové vztahy můžeme vymezit jako vztahy vznikající při návratném poskytování peněžních prostředků mezi subjekty za dohodnutých podmínek.⁷ Za předpokladu, že přijmeme tuto definici úvěrového vztahu, je třeba si uvědomit, že úvěrový vztah vzniká i na základě zmíněné smlouvy o půjčce. Z hlediska teorie právních vztahu je poskytnutí úvěru předmětem úvěrového vztahu.

L. Balko rozeznává dvě základní funkce úvěru.⁸ První je funkce redistribuční, která spočívá v tom, že přebytečné volné peníze jednoho subjektu jsou přerozděleny směrem k subjektům, které mají dočasný finanční deficit. Úvěry, které poskytují banky, dále plní funkci emisní. To značí, že při poskytnutí úvěru se peníze emitují a při jeho splácení se stahují z oběhu. Rozvojem bezhotovostních peněz a forem platebního styku se zvýšilo riziko nadměrné peněžní emise ze strany komerčních bank, čemuž musí svými nástroji čelit centrální banky.

V zahraničních právních řádech je úvěr pojímán různě, přičemž ne vždy existuje zvláštní smluvní typ pro tento druh závazku. To se týká například práva francouzského,

⁵ BAKEŠ, Milan aj. *Finanční právo*. 5. vydání. Praha : C.H.Beck. 2009, s. 91.

⁶ BAKEŠ, Milan aj. *Finanční právo*. 5. vydání. Praha : C.H.Beck. 2009, s. 91.

⁷ MAREK, Karel. *Smlouva o úvěru*. Právní rádce. 1993, roč. 1, č. 4, s. 22 - 25.

⁸ BALKO, Ladislav. *Úver ako inštitút bankového práva a jeho právna podstata*. Právo a podnikání. 2001, roč. 10, č. 1, s. 20.

kteřé úvěrovou smlouvu chápe v podstatě jako smlouvu o smlouvě budoucí o půjčce.⁹ Podle britské právní úpravy lze definovat smlouvu o úvěru jako čas určený věřitelem na splacení úvěru, nebo celkovou sumu, která na základě povolení věřitele může být půjčena nebo dlužena. Jinými slovy jde o odklad placení do doby určené věřitelem nebo o půjčení sumy peněz věřitelem poskytnuté.¹⁰

1.2 Exkurz do historie

S nadsázkou lze říci, že historie úvěrových vztahů je stará, jako lidstvo samo. Vždy existoval a vždy bude existovat subjekt mající přebytek a naopak subjekt, jenž se potýká s nedostatkem. Spolu se směnným obchodem se proto ruku v ruce muselo zákonitě začít objevovat opožděné splácení.

Článek 71 zákoníku krále Chamurapiho, který vládl v Mezopotámii v letech 1792 až 1750 před naším letopočtem, je prvním známým zákoníkem, který upravuje vztah založený na stejném principu jako smlouva o úvěru. Všechny půjčky peněz museli být podle tohoto zákona písemně zaznamenány a oficiálně potvrzeny. Zakotvena byla i nepřekročitelná úroková míra.¹¹

Základ smlouvě o úvěru, jak je koncipována dnes i v českém právu, dalo právo římské. K nejstarším kontraktům, které jsou z římského práva známé, patří tzv. zápůjčka (mutuum, částečně je synonymem creditum). Zápůjčkou se rozumí odevzdání zastupitelných věcí vydržiteli s tím, že po určité době vrátí stejné množství věcí téhož druhu a stejné jakosti.¹² Hlavními náležitostmi smlouvy o zápůjčce bylo neformální odevzdání věci do vlastnictví vydržiteli (traditio) a dohoda stran, že odevzdání věci zakládá závazek na vrácení (convention). Mutuum bylo bezplatné a bezúročné. Úrok bylo možné smluvit pouze zvláštní smlouvou (stipulatio usurarum), přičemž byl chápán jako ekonomický prospěch za užití půjčeného (usura est comodum certum quod propter usum rei mutatae recipitur).¹³ Pokud vydržitel nevrátil peníze včas, měl proti němu zápůjčitel žalobu na peněžité plnění (actio certae creditae pecuniae) či žalobu na jiné plnění (condictio certae rei).

⁹ PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

¹⁰ CHOVANCOVÁ, Katarína. *Bankové a úvěrové zmlúvy vo Veľkej Británii*. Právo pro podnikání a zaměstnání. 2006, roč. 16, č. 7-8, s. 26.

¹¹ GELPI, Rosa-Maria – LABRUYÈRE, Francois J. *The history of Consumer credit*. New York : St. Martin's Press. 2000, s. 4 –5.

¹² BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*, 2. přepracované vydání. Praha : ACADEMIA. 1994, s. 189.

¹³ GRÚŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 2. vydání. Praha : Linde Praha, a.s. 2006, s. 269.

Středověké právo obecně zakazovalo braní úroků z půjčování peněz, o úvěru v dnešním slova smyslu proto téměř nelze hovořit. To však neplatí ve vztahu k obyvatelstvu židovskému, kterému bylo půjčování peněz za úrok povoleno.¹⁴

Staré české právo trestalo lichvu smrtí a zřejmě i z tohoto důvodu se úvěr příliš nerozvinul. Dalším aspektem, který rozvoji půjčování peněz příliš nenahrával, bylo i poměrně zaostalé hospodářství, ve kterém hrála nejdůležitější roli směna. Namísto půjčování peněz se využívaly tzv. věčné, holé či komorní platy. Lze je chápat jako předchůdce hypoték, neboť vážly na nemovitosti a znamenaly splácení určité částky bez časového omezení.¹⁵

Změna nastala až přelomem 15. a 16. století spolu s rozvojem měst. Obecně je rozvoj měst spojen s rozvojem obchodu a existence obchodu je předpokladem pro to, aby se institut úvěru rozvinul. Počínaje koncem 15. století a na začátku 16. století je už úrok nejen trpěn, ale i právně upraven. Od roku 1548 byla stanovena úroková míra 10 % ročně. Pro Židy toto omezení neplatilo. Od roku 1543 byla úroková míra snížena na 6 % ročně, kterou pro období absolutismu převzalo i Obnovené zřízení zemské. Za lichvu bylo považováno jen vymáhání úroků vyšších a dále tzv. partyty, což znamená půjčování věcí namísto hotovosti s tím, že tyto věci jsou neúměrně ohodnoceny a je požadováno hrazení úroků jako při půjčce.

V podmínkách tovární výroby devatenáctého století zažil institut úvěru v českých zemích asi největší rozmach. Soukromé poskytovatele úvěrů a půjček vystřídaly první peněžní ústavy vybudované pro poskytování hypotéčních úvěrů. Veřejnoprávními úvěrovými ústavami se v této době staly spořitelny. Jejich myšlenkovým základem bylo zabezpečení peněžních a naturálních prostředků z úrodných let na roky méně hospodářsky výhodné.

Potřeba podnikání způsobila v oblasti závazkového práva uvolnění dřívějších přísných pravidel v oblasti úvěrů. Zákon č. 62/1868 r.z. zrušil úrokové míry a pokuty za půjčování peněz. Pokud nebyl úrok stranami sjednán jinak, předepisoval jej zákon jako šestiprocentní. Zákon č. 77/1885 r.z. tuto míru dokonce snížil na 5 %.¹⁶

Zásadní přelom pak znamenal přechod ekonomiky Československa na centrální plánování. Soustava finančních institucí byla jedním z nástrojů státu, jak centrální ekonomiku řídit. Navíc bylo funkcí úvěru i soustavné upevňování měny.

¹⁴ PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

¹⁵ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 3. vydání. Praha : ORAC. 2003, s. 134.

¹⁶ BALKO, Ladislav. *Úver ako inštitút bankového práva a jeho právna podstata*. Právo a podnikání. 2001, roč. 10, č. 1, s. 21.

Dnes, více než dvacet let po sametové revoluci, která do naší země vrátila kapitalistický způsob podnikání, je úvěr institutem dostupným v nějaké z jeho podob, téměř každému dospělému člověku. Kromě komerčních bank existuje i velké množství subjektů různých právních forem na poskytování úvěru přímo specializovaných. Co se týká právní úpravy, ta je značně poznamenána naším vstupem do Evropské unie a procesem postupného sbližování právních řádů všech členských států.

1.3 Zásady poskytování úvěrů

Můžeme vysledovat několik zásad pro poskytování úvěrů. Mezi tyto zásady patří zásada přimosti, účelovosti, návratnosti, termínovanosti, zajištěnosti a zásada zúročitelnosti.¹⁷ S ohledem na převažující dispozitivnost právní úpravy smlouvy o úvěru lze tyto zásady vyloučit či modifikovat.

Zásada přimosti souvisí se zásadou účelovosti. Pokud je smlouva sjednána s vymezením nějakého konkrétního účelu (například koupě automobilu), lze finanční prostředky použít pouze přímo k tomuto účelu. Zásada návratnosti a zásada termínovanosti spočívají v tom, že úvěry jsou zpravidla poskytovány jen na určitou dobu a dlužník je povinen vrátit úvěrové prostředky nebo jednotlivé splátky ve lhůtě splatnosti. Zásada zajištěnosti je založena na předpokladu, že věřitel má zájem na tom, aby zajistil návratnost úvěru i v případech, kdy dlužník prostředky vrátit nemůže. Zásada zúročitelnosti plyne z toho faktu, že smlouvu o úvěru jako bezúročnou uzavřít nelze. Výše úroků pak záleží na mnoha faktorech, například na výši úvěrové sumy či na bonitě klienta.

1.4 Druhy úvěrových obchodů

V praxi můžeme rozdělit úvěrové obchody do více skupin podle několika kritérií. Mezi základní kriteria dělení úvěrů patří splatnost, účelovost, zajištění a typ výplaty. Dalšími používanými způsoby dělení je jednorázovost či postupnost čerpání, frekvence splácení, podle měny rozlišujeme úvěry devizové či korunové, podle postavení banky ve vztahu pak aktivní a pasivní úvěrové obchody. Jedním ze zásadních možných způsobů dělení úvěrů je jejich dělení na úvěry podnikatelské a úvěry spotřebitelské.

Typ úvěru má vliv na výši úrokové sazby. Jednotlivá kritéria pro určení typu úvěru se navzájem kombinují. Nutno si uvědomit, že každý jednotlivý případ, kdy dodavatel souhlasí s odložením platby nebo s jejím rozložením na splátky poté, co dodal

¹⁷ MAREK, Karel. *Smlouva o úvěru*. Právní rádce. 1993, roč. 1, č. 4, s. 22-23.

zboží, poskytuje svému odběrateli úvěr.¹⁸

1.4.1 Aktivní a pasivní úvěrové obchody

Za základní členění úvěrových obchodů považují jejich členění na aktivní a pasivní. Zatímco v případě pasivních úvěrových obchodů si poskytovatel úvěru obchodem obstarává finanční prostředky, v případě aktivních obchodů je situace opačná, neboť jde o situaci, kdy banka či jiný subjekt finanční prostředky poskytuje.

Mezi pasivní úvěrové obchody můžeme zařadit přijímání nebo nakupování vkladů na požádání (vklady podniků, vklady obyvatelstva, vklady samosprávných celků, vklady bank)¹⁹ dále například nákup termínovaných vkladů či prodej dluhopisů. Pro mou práci jsou však mnohem podstatnější tzv. aktivní obchody. Dále se proto budu zabývat pouze těmito.

1.4.2 Dělení podle splatnosti

Dle splatnosti můžeme úvěry dělit na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé. Ačkoliv zákon s takovým dělením nepočítá, v ekonomické praxi jde o v zásadě jednotně aplikované kritérium pro dělení úvěrů.

Za krátkodobý úvěr je možné považovat úvěr se splatností do jednoho roku včetně.²⁰ Mezi krátkodobé úvěry je řazen například úvěr směnečný, či úvěr kontokorentní. Podstata směnečného úvěru tkví v tom, že majitel směnky prodá – eskontuje směnku přede dnem její splatnosti bance (eskontní úvěr) nebo výstavce směnky požádá banku o akcept směnky, kterou na ni vystavil (akceptační úvěr), popřípadě o ručení za svůj směnečný závazek (avalovaný úvěr).

Dále lze mezi krátkodobé úvěry řadit kontokorentní úvěr. Slovo pochází z italského „conto corrente“ (conto účet z latinského computare – počítat, corrente - běžící). Běžným účtem se obvykle myslí účet tzv. „kreditní“, z něhož lze provádět platby jen do výše zůstatku. „Jako kontokorent se pak v bankovníctví chápe kreditně - debetní účet, z něhož lze provádět i platby nekryté kreditním zůstatkem na účtu až do

¹⁸ PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

¹⁹ NEHYBOVÁ, Marta. *Bankovní služby nejen pro podnikatele*, 1. vyd. Brno : Miroslav Nehyba. 1999, s. 70.

²⁰ KIPÍELOVÁ, Ivana. *Slovník základních pojmů z bankovníctví* [online] [cit. 2010-12-03] Dostupný z: <http://tiscali.cz/mone/mone_center_030722.626110.html>.

sjednaného limitu, tedy do dohodnuté výše debetního zůstatku (z latinského debitum - dluh).²¹

Kontokorentní úvěr je v českém právu upraven pouze dílčím způsobem. Kromě jednoho ustanovení obchodního zákoníku (§ 711), je v novém zákoně o spotřebitelském úvěru upravena tzv. „možnost přečerpání“ (v anglickém jazyce „overdraft“), což značí výslovné ujednání smluvních stran o zpřístupnění peněžních prostředků, které přesahují aktuální zůstatek na platebním účtu spotřebitele. Blíže je povolený debet na běžném účtu, cizím slovem kontokorent, definován judikaturou.²²

Za určitých okolností je jako typ krátkodobého úvěru možné označit i nepovolený debet na běžném účtu, který jako institut právem upraven není. Nepovolený debet na běžném účtu vzniká za situace, kdy běžný účet klienta banky vykazuje záporný zůstatek, ačkoliv mezi bankou a klientem nikdy nedošlo k uzavření smlouvy, která by vznik záporného zůstatku dovozovala. Případně čerpání do debetu sice povoleno bylo, avšak klient banky přečerpal finanční prostředky přes limit dovolený a debet nepovolený vznikl tímto způsobem.

Za střednědobé úvěry jsou považovány úvěry se splatností do čtyř let, včetně, dlouhodobý úvěr je pak zpravidla splatný od čtyř do deseti let, není však výjimkou splatnost delší.²³ Typicky mezi dlouhodobé úvěry řadíme úvěr hypoteční, který je definován v zákoně č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů. Hypoteční úvěr je úvěr, jehož splacení včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti, i rozestavěné, když pohledávka z úvěru nepřevyšuje dvojnásobek zástavní hodnoty zastavené nemovitosti. Úvěr se považuje za úvěr hypoteční dnem vzniku právních účinků zástavního práva.

1.4.3 Účelové a neúčelové úvěry

Úvěry můžeme rozlišit také podle toho, zda je použití finančních prostředků omezeno použitím pouze k sjednanému účelu a jde tedy o úvěr tzv. účelový, či nikoliv. Zákonodárce možnost uzavření účelového úvěru předvídá v ust. § 501 odst. 2 ObchZ, které upravuje čerpání úvěru a dále v § 507 ObchZ, jež nastoluje sankci za porušení.

²¹ MAREK, Karel. *Smluvní právo a obchodní kontrakty*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita - Právnická fakulta, 2006. s. 359.

²² „Při kontokorentním úvěru má dlužník právo, aby z jeho běžného účtu byly prováděny platby i tehdy, nejsou-li kryty jeho vlastními prostředky...Čerpání úvěru tedy neprobíhá tím, že by banka na běžný účet připsovala peněžité prostředky ze svých zdrojů, ale ze svých zdrojů pak hradí až debetní platby“. Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 08.02.2000, sp.zn. 5 Cmo 512/99.

²³ KUPIELOVÁ, Ivana. *Slovník základních pojmů z bankovníctví* [online] [cit. 2010-12-03] Dostupný z: http://tiscali.cz/mone/mone_center_030716.623875.html. Ale např. M. Bakeš považuje za střednědobé úvěry se splatností zpravidla 4-5 let. Srovnej: BAKEŠ, Milan aj. *Finanční právo*. 5. vydání. Praha : C.H.Beck. 2009, s. 323.

Pokud je účel sjednán jako účelový, nevzniká poskytovateli povinnost neposkytnout finanční prostředky přímo dlužníkovi, ale pouze povinnost uhradit závazky dlužníka vzniklé v souvislosti s účelem uvedeným ve smlouvě. § 501 odst. 2 ObchZ je v tomto smyslu preventivním ustanovením.

Není však namístě aplikovat ustanovení o převzetí dluhu obsažené v § 531 ObčZ, protože poskytovatel úvěru se nestává zavázaným vedle nebo místo dlužníka, ale je pouze povinen za něj jeho závazek plnit. Variant přistoupení k dluhu nebo jeho převzetí ve smyslu občanského zákoníku není jistě vyloučena, jestliže by ji strany výslovně smluvily, avšak z § 501 odst. 2 ObchZ nevyplývá. Poskytovateli úvěru vzniká povinnost splnit za dlužníka - nic víc.²⁴

Jedná se o plnění třetí osobou, a věřitel dlužníka je ve smyslu § 303 ObchZ povinen plnění přijmout, jestliže s tím dlužník souhlasí. V praxi dochází často k tomu, že poskytovatel úvěru, aby zabránil porušení závazku, neposkytuje finanční prostředky dlužníkovi, ale finanční prostředky poskytuje přímo třetí osobě. Bankovní klient, či klient společnosti, která úvěr poskytuje, může většinou smlouvu o úvěru uzavřít přímo v konkrétní prodejně, která s poskytovatelem úvěru spolupracuje. Jde o způsob prodeje, který je velice lákavý především v období finanční krize, kdy jsou nabízeny tzv. „nákupy na splátky“.

Směrnice 2008/48/ES v článku upravuje tzv. „smlouvy o vázaném úvěru“. Samotný pojem „vázaný úvěr“ je definován v čl. 3 směrnice jako úvěr, který: a) slouží výhradně k financování smlouvy o dodání konkrétního zboží nebo poskytnutí konkrétní služby a b) smlouva o úvěru tvoří s touto smlouvou z objektivního hlediska obchodní celek; má se za to, že se jedná o obchodní celek, pokud úvěr pro spotřebitele financuje sám dodavatel zboží nebo poskytovatel služby nebo, v případě úvěru financovaného třetí osobou, pokud věřitel využije služeb dodavatele zboží nebo poskytovatele služeb v souvislosti s uzavřením nebo přípravou úvěrové smlouvy nebo pokud je konkrétní zboží nebo poskytnutí konkrétní služby výslovně uvedeno v úvěrové smlouvě.²⁵ Definici zapracovává nový zákon o spotřebitelském úvěru. Z hlediska české právní úpravy je „vázaný úvěr“ možné zařadit do množiny úvěrů účelových.

²⁴ PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 501 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

²⁵ PALLA, Tomáš. *Spotřebitelské úvěry a nová směrnice – záchrana z EU?* [online]. 28.01.2009. [cit. 2010-10-10]. Dostupný z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/spotrebitelske-uvery-a-nova-smernice-zachrana-z-eu-55498.html>>.

1.4.4 Typ výplaty a způsob čerpání

Peníze poskytnuté na základě smlouvy o úvěru lze čerpat hotovostně či bezhotovostní transakcí. V dnešní době je obvyklé, zvláště u vyšších částek, bezhotovostní čerpání úvěru.²⁶ V takovém případě je ještě možné rozlišit čerpání připsáním částky na účet klienta, či čerpání úvěru použitím kreditní karty. Kreditní karta je jedním z typů karet platebních, jež jsou nástrojem bezhotovostních plateb. Zatímco karta debetní je určena k výběrům z běžného účtu vlastních prostředků klienta banky, v případě karty kreditní jde o čerpání úvěru. Karta, kterou klient banky čerpá finanční prostředky ze svého běžného účtu, k němuž má sjednán kontokorent je potom kombinací karty debetní a karty kreditní. Platební karta může sloužit k výběru hotovosti z bankomatu, k platbě přímo u obchodníka, či k platbám přes internet. Aby mohla být karta využita k platbě přes internet, musí být nezbytně opatřena tzv. CVV (Card Verification Value), či CVC (Card Verification Code). Jde o číslo, které slouží k ochraně platební karty před zneužitím při bezhotovostní transakci.

Kreditní karta bývá poskytována i k tzv. revolvingovým úvěrům. Jedná se o úvěr, který dlužník může čerpat opakovaně - možnost čerpání se vždy znovu rozšiřuje o splacenou částku.²⁷ Ve své podstatě má povahu revolvingového úvěru i úvěr kontokorentní, ačkoliv jeho pojmovým znakem je spojení s běžným účtem. Z hlediska splatnosti je revolvingový úvěr úvěrem krátkodobým.

Dalším z možných dělení úvěrů z hlediska způsobu čerpání je dělení na obchodní úvěry a úvěry finanční. Zatímco úvěr obchodní je z právního hlediska odkladem zaplacení pohledávky, která vznikla dodávkou zboží, je finanční úvěr mladším institutem a výrobek, který má být dodán, je nahrazen penězi.²⁸

1.4.5 Zajištění úvěru

Významným kriteriem, dle kterého mohou být úvěry děleny, je kriterium zajištění. Pod pojmem zajištění úvěru je třeba chápat veškerá opatření banky, jejichž cílem je zabezpečení řádného splácení jistiny úvěru i jejího příslušenství v podobě úroků, ale i poplatků, které s poskytnutím úvěru souvisí. Takto je třeba chápat zajištění ve svém nejširším smyslu. Patří sem jednak konkrétní způsoby zajištění – zajištění

²⁶ Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků ve znění pozdějších předpisů *omezuje platby v hotovosti limitem ve výši 15 000 EUR.*

²⁷ PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k zákonu č. 513/1991 Sb. Smlouva o běžném účtu. § 710.* ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-10-01].

²⁸ BALKO, Ladislav. *Úver ako inštitút bankového práva a jeho právna podstata.* Právo a podnikání. 2001, roč. 10, č. 1, s. 19.

v užším slova smyslu, které dále můžeme dělit na věcné či osobní a akcesorické či konkrétní, ale i zjišťování bonity klienta, či limitování úvěru jednotlivým klientům, které se obvykle provádí i při poskytování tzv. nezajištěných úvěrů.

Nezajištěným úvěrem (in bianco) se v běžné ekonomicko-právní praxi rozumí úvěr, jenž není zajištěn právě žádným z dále popsanych způsobů. Pokud je úvěr nezajištěný, obvykle je jeho předmětem poskytnutí nižší částky, splatnost je kratší – jde spíše o úvěry krátkodobé až střednědobé a úroková sazba zpravidla odpovídá riziku banku, je tedy vyšší než u úvěrů zajištěných.

1.4.6 Další kritéria dělení úvěrů

Jedním z dalších kritérií pro klasifikaci úvěrů je kritérium frekvence splácení. Nejčastější je sjednání splácení pravidelně, každý měsíc. Je však možné setkat se i se splácením se čtvrtletní frekvencí, či splácením jednou ročně. U revolvingových úvěrů a úvěrů ke kreditní kartě většinou není praktické sjednat výši pravidelné splátky jako konkrétní částku, ale používá se určení výše splátky procentem, či zlomkem čerpané částky. Není ani výjimkou, že si strany sjednají odklad splatnosti a dlužník v závislosti na konkrétních ujednáních začíná úvěr splácet až po uplynutí sjednané doby, např. po roce.

Banky v České republice většinou poskytují úvěry jak v korunách, tak tzv. úvěry devizové, tedy úvěry v cizí měně. Pro nebankovní poskytovatele úvěru je typické poskytování korunových úvěrů.

Některé úvěry jsou typické tím, že jejich čerpání je jednorázové, naopak u revolvingových úvěrů, či kontokorentního úvěru není jednorázové čerpání možné, když právě opakované čerpání je pojmovým znakem těchto typů úvěru.

Jako zvláštní druhy úvěru můžeme označit i inputy jako je faktoring a forfaiting. Faktoringem se většinou rozumí odkup pohledávek, který provádí faktoringová společnost (obvykle banka) buď bez možnosti zpětného regresu na dodavatele, to znamená, že riziko nezaplacení pohledávky přechází na faktoringovou společnost, nebo s možností zpětného regresu (riziko nezaplacení zůstává na dodavateli). Jednou z funkcí faktoringu je předfinancování – úvěrování, neboť faktor proplácí sjednanou výši odkupovaných pohledávek v okamžiku jejich odkupu. Faktoring je z tohoto důvodu možné označit jako druh úvěru, ačkoliv ve vztahu ke spotřebiteli je jeho využití spíše výjimečné. Faktoring se používá především u krátkodobých pohledávek.

Forfaiting je, stejně jako faktoring, metoda financování, avšak většinou střednědobých a dlouhodobých pohledávek poskytovaných nejčastěji v souvislosti

s vývojem strojů, zařízení a investičních celků o relativně vysoké hodnotě.²⁹ Koncept forfaitingu byl vyvinut v polovině šedesátých let ve Švédsku a stal se důležitým po druhé světové válce v souvislosti s řešením problematiky financování vývozu ze západního Německa do zemí východního bloku.³⁰

1.5 Spotřebitelský úvěr

S ohledem na povahu subjektu, který úvěr uzavírá, lze rozlišovat úvěry spotřebitelské a úvěry podnikatelské, případně i úvěry nepodnikatelské, tedy úvěry uzavřené osobou, která není podnikatelem a zároveň se nejedná o spotřebitele. Na tomto místě je třeba důkladně vyjasnit pojmy. Spotřebitelský úvěr můžeme chápat ve dvou souvislostech. V první řadě je takto možné označit úvěr poskytnutý v mezích zákona č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „původní zákon o spotřebitelském úvěru“) či zákona, který jej nahrazuje, zákona č. 145/2010 Sb., zákona o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „nový zákon o spotřebitelském úvěru“). V obou zákonech o spotřebitelském úvěru je pojem vymezen jak pozitivně, tak i negativně. Uvedenému zákonu nepodléhají pouze úvěry, jak jsou vymezeny obchodním zákoníkem, ale i jiné způsoby poskytnutí peněz spotřebiteli – například lze zmínit poskytnutí finančních prostředků ve formě půjčky či finančního leasingu.

Kromě toho je jako spotřebitelské úvěry možné chápat všechny ty úvěrové vztahy, které jsou upraveny v § 497 a následujících ObchZ, přičemž na straně dlužníka vystupuje spotřebitel. V některých případech tyto úvěry budou podléhat i zákonu o spotřebitelském úvěru. Je však možné, že výše poskytovaného úvěru překročí limit tímto zákonem stanovený nebo z jiného důvodu úpravě původního ani nového zákona o spotřebitelském úvěru podléhat nebudou.

V této práci se budu zaměřovat především na vztahy upravené zároveň oběma zákony. To znamená vztahy, které jsou jako smluvní typ upraveny obchodním zákoníkem a zároveň podléhají původnímu či novému zákonu o spotřebitelském úvěru.

²⁹ SATO, Alexej aj. *Mezinárodní obchodní operace*. 4. aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. s. 5.

³⁰ TRIPATHY, Nalini P. *Financial instruments and services*. New Dehli: Prentice Hall of India Private Limited, 2004. s. 139.

2. Relevantní právní úprava úvěrového vztahu

2.1. Zařazení mezi obchodní závazkové vztahy

Smlouva o úvěru je jedním z mnoha smluvních typů, které byly zařazeny do obchodního zákoníku. Vztah vzniknuvší na základě smlouvy o úvěru patří mezi tzv. „obchodní závazkové vztahy“, které jsou zvláštním druhem „závazkových právních vztahů“.

Obecně definuje závazkový právní vztah občanský zákoník v § 488 jako „právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek“. Věřitel má právo požadovat na dlužníkovi plnění plynoucí ze závazkového vztahu, které se označuje jako pohledávka, povinnost dlužníka plnit je označována jako dluh. Obsahem závazku musí být především určení plnění, které má být poskytnuto. Může spočívat v povinnosti něco dát, konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět (dare, facere, omittere, pati). Plnění může být věcné nebo peněžité, může se týkat věci určené jednotlivě (individuálně) nebo jen podle druhu (genericky). Věcmi určenými podle druhu jsou věci, které jsou určeny podle počtu, míry nebo váhy a mohou být nahrazeny jinými věcmi téhož druhu a jakosti. Typickým příkladem jsou peníze.

Zvláštním druhem závazkového právního vztahu je obchodní závazkový vztah.³¹ Po tzv. harmonizační novele³² se obchodní závazkové vztahy běžně dělí na pět skupin.

Jedná se o relativní obchody³³, pro které je příznačné to, že jsou uzavírány mezi podnikateli³⁴ a přitom se týkají jejich podnikatelské činnosti. Proto, jestli bude vztah považován za relativní obchod je rozhodující skutečnost, zda je s přihlédnutím ke všem okolnostem zřejmé, že se obchod uzavřený mezi podnikateli týká jejich podnikatelské činnosti. Pokud z uvedených okolností není souvislost smlouvy s podnikatelskou činností jejich účastníků zřejmá, o tento typ obchodního závazkového vztahu nepůjde. Mezi relativní obchody jsou rovněž řazeny smlouvy uzavírané na jedné straně podnikatelem v souvislosti s jeho podnikatelskou činností a na straně druhé státem nebo samosprávnou jednotkou, avšak pouze při uspokojování veřejných potřeb.

³¹ J. Bejček nazývá označení „obchodní závazkový vztah jako označení hybridní“, neboť v obchodním zákoníku se nectí ani čistý objektivní princip úpravy (při němž jsou předmětem určité specifickými rysy charakteristické vztahy bez ohledu na to, kdo do nich vstupuje) ani čistý princip subjektivní (kdy jde o úpravu vztahů mezi obchodníky). Oba principy se překrývají. BEJČEK, Josef. *Nad traumatizující záhadnou působností § 261 a §262 obchodního zákoníku*. Právní rozhledy. 1999, roč. 7, č. 10, s. 505.

³² Zákon č. 370/2000 Sb., v platném znění, změna obchodního zákoníku.

³³ Obchodní závazkový vztah bývá označován jako „obchod“.

³⁴ Kdo je podnikatelem, definuje obchodní zákoník v § 2. Podnikatelem se rozumí a) osoba zapsaná v obchodním rejstříku, b) osoba podnikající na základě živnostenského oprávnění, c) osoba podnikající na základě oprávnění podle zvláštních předpisů a d) osoba provozující zemědělskou činnost zapsaná do evidence podle zvláštních právních předpisů.

Typové obchody jsou ty obchodní závazkové vztahy, na které se obchodní zákoník aplikuje bez ohledu na povahu účastníku. Výčet smluvních typů zařazených mezi typové obchody je uveden v § 261 odst. 3 ObchZ. Zastaralejším, avšak stále ještě velice často používaným názvem pro typové obchody, je také jejich označení absolutní obchody.

Fakultativní obchody dle § 262 odst. 1 ObchZ, které jsou třetím typem obchodních závazkových vztahů, se vyznačují tím, že si strany zvolili, že smlouva se bude obchodním zákoníkem řídit.

Kombinované obchody jsou ty smluvní typy, které nejsou upraveny v obchodním zákoníku, avšak pokud stranou smlouvy jsou podnikatelé a smlouva se týká jejich podnikatelské činnosti, či pokud smluvní stranou je stát nebo samosprávná jednotka a smlouva souvisí se zabezpečením veřejných potřeb, smlouva samotná se řídí příslušnými ustanoveními zákoníku občanského, ale v ostatním se užije zákoník obchodní.

Jako absolutní neobchod pak označujeme závazek, který se řídí pouze občanským zákoníkem. Do této kategorie řadíme pouze jediný smluvní typ, a to pojistnou smlouvu.

V praxi se setkáváme s potížemi při zařazování jednotlivých právních vztahů do uvedených kategorií. Například proto, že není zcela jednoznačné, jaké subjekty spadají pod označení „podnikatel“. V dnešní době převládá princip postačující formality podnikatelského statutu. Znamená to, že za podnikatele se pokládá osoba, která splňuje znaky podle § 2 odst. 2 písm. a) ObchZ, ač třeba nesplňuje všechny atributy podle § 2 odst. 1 ObchZ (fakticky „nepodniká“).³⁵

Další nejasnosti spočívají v interpretaci termínu „veřejné potřeby“. Nejvyšší soud vymezil již ve svých starších rozhodnutích, že veřejnými potřebami je nutné rozumět „potřeby neurčitého počtu lidí bez ohledu na to, zda jde o celou společnost nebo její část“, což později upřesnil v tom smyslu, že „podmínka, že musí jít o vztahy týkající se zabezpečování veřejných potřeb, je splněna i v případě širší souvislosti“. ³⁶ Z dalšího rozhodnutí plyne, že: „veřejnou potřebou je nejen potřeba týkající se všech občanů, ale i potřeba, na níž je zájem z hlediska určité územní oblasti (která se nemusí krýt s určitým krajem nebo obce), potřeby v určitých věcných oblastech a úsecích, na kterých je obecně uznávaný zájem. Jde o zájmy v oblasti hospodářské, zdravotnictví, životního prostředí, sociální nebo kulturní, zajišťované státem, popř. obcí (typicky půjde o akce zajišťované veřejnými zakázkami, např. stavby státních nemocnic, škol, komunikací, a

³⁵ BEJČEK, Josef. *Nad traumatizující záhadnou působností § 261 a §262 obchodního zákoníku*. Právní rozhledy. 1999, roč. 7, č. 10, s. 505.

³⁶ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.01.1999, sp.zn. 29 Cdo 2115/98.

to i místních, zajišťování potřeb škol a státních nemocnic, ale dále podle převažujících názorů např. i provádění správy domů ve vlastnictví obce)³⁷. Obecně je tedy patrna tendence vykládat pojem veřejné potřeby spíše široce.

Vztah, který vznikl na základě smlouvy o úvěru, je ve smyslu naznačeného dělení tzv. typový obchod podle § 261 odst. 3 písm. d) ObchZ. Bez ohledu na povahu účastníků smlouvy se vztah řídí obchodním zákoníkem. Z hlediska subjektového, zakládá smlouva o úvěru uzavřená spotřebitelem, tzv. obchodněprávní spotřebitelský vztah (spotřebitelský obchod).³⁸

2.2 Základní charakteristika úpravy v obchodním zákoníku

Úpravu smlouvy o úvěru je v obchodním zákoníku možné nalézt v ustanoveních § 497 až 507 ObchZ. Kromě kogentního základního ustanovení a § 499 ObchZ jde o úpravu dispozitivní. Podstatnými částmi smlouvy je převzetí závazku věřitelem, což předpokládá dohodnout velikost částky, která bude připravena, není však nutné stanovit dobu, po kterou bude připravena, ani podrobnější pravidla pro čerpání úvěru. Dále musí být ve smlouvě dohodnuto vrácení vybrané částky a také to, že dlužník je povinen zaplatit úroky. Dohoda o výši úroku nemusí být ve smlouvě obsažena, protože obchodní zákoník v § 502 stanoví dispozitivní pravidlo. Mezi podstatné části smlouvy sice dle zákonných ustanovení nepatří způsoby zajištění placení úvěru, avšak konkrétní smlouva většinou způsoby zajištění upravit neopomene.

V praxi uzavírané smlouvy o úvěru je většinou možné označit jako smlouvy „adhezní“. Za adhezní se považují smlouvy, kde je v důsledku faktického stavu poměrů omezena smluvní svoboda. Obvykle není zachován běžný postup uzavírání smlouvy, ale účastníkovi nezbývá než přijmout, či odmítnout připravený formulářový text smlouvy či obchodních podmínek.³⁹ Jiné možné označení s ohledem na běžný způsob uzavírání smluv o úvěru v praxi je označení smlouva „formulářová“.

Z důvodové zprávy k návrhu nového občanského zákoníku plyne, že ustanovení o smlouvě o úvěru jsou s drobnými úpravami převzata z aktuálně platného obchodního zákoníku (§ 497 a násl. ObchZ). Ze stejných důvodů, z jakých se v úpravě smlouvy o půjčce opouští označení stran jako věřitele a dlužníka, se totéž označení opouští i ve vztahu ke stranám úvěrové smlouvy. Důvodová zpráva o nich uvádí, že "nejsou zcela přesné". Z toho důvodu se navrhuje označit strany úvěrové smlouvy zpodstatněnými

³⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.07.2008, sp.zn. 33 Odo 984/2006.

³⁸ SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008. s. 23.

³⁹ LIŠKA, Petr. *Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu*. Právní rozhledy. 2007, roč. 15, č. 3, s. 81.

adjektivy „úvěrovaný“ a „úvěrující“. V ostatním se úprava úvěru obsažená v § 2231 a následujících návrhu občanského zákoníku až na drobné stylistické zásahy nemění.⁴⁰

Návrh občanského zákoníku obsahuje v § 1656 a následujících speciální ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem. Pokud byla smlouva uzavřena formulářovým způsobem, má se za to, že byla sjednána jako adhezní. Poměrně široká možnost úvahy bude dána soudům rozhodujícím spory, na něž bude možné aplikovat ust. § 1658. Zde je stanoveno, že obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, kterou lze přečíst jen se zvláštními obtížemi, nebo doložku, která je pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam doložky dostatečně vysvětlen.

2.2.1. Ustanovení § 262 odst. 4 obchodního zákoníku

Ačkoliv je smluvní typ smlouva o úvěru upravena pouze v zákoníku obchodním, což ji řadí mezi typové obchody, na které se úprava obchodního zákoníku aplikuje bez ohledu na povahu smluvních stran, nelze opomenout ust. § 262 odst. 4 ObchZ, které značně komplikuje život nejen poskytovatelům úvěru, ale i soudům, které rozhodují o sporech ze spotřebitelských smluv. Podle tohoto ustanovení platí, že:

ve vztazích podřízených obchodnímu zákoníku se použijí, nevyplývá-li z obchodního zákoníku nebo ze zvláštních právních předpisů něco jiného, ustanovení této části na obě strany; ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem; smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku a na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku.

Ustanovení, jež má chránit stranu, která je ve vztahu slabší, působí značně interpretační potíže. Není aplikováno jednotně a zejména okresními soudy není mnohdy aplikováno vůbec, ač již má v našem právním řádu poměrně dlouhou dobu své místo.⁴¹

⁴⁰ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf>.

⁴¹ Do obchodního zákoníku bylo ust. § 262 odst. 4 v současné podobě vtěleno až zákonem č. 88/2003 Sb. Z důvodové zprávy: „Změna § 262 má lépe vyjádřit původní myšlenku. Ta spočívá v tom, že ochranná ustanovení občanského zákoníku, ale také zvláštních předpisů včetně těch, které budou vydány v budoucnosti, musejí mít přednost před režimem obchodního zákoníku včetně režimu dohodnutého podle odst. 1. Současně se zakotvuje

Především se jedná o případy, kdy je vzhledem ke splnění podmínek možné vydat rozsudek pro zmeškání, avšak není výjimkou ani to, že nutnost aplikace ust. § 262 odst. 4 ObchZ není zohledněna, ačkoliv je věc před soudem projednána v klasickém řízení.

Méně spornou se jeví část týkající se nutnosti použít ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem. Otázkou samotných ustanovení směřujících k ochraně spotřebitele, které nalezneme v ust. § 51a a následujících ObčZ se budu zabývat v samostatné kapitole. Sporným by se z této části ust. § 262 odst. 4 ObchZ mohla jevit spíše část: „a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem“. Takovým ustanovením je například § 49 ObčZ. Souhlasím s L. Vymazalem v tom, že pokud občanský zákoník neobsahuje žádné ustanovení, které by obchodněprávní úpravu mohlo nahradit, musí být aplikováno bez ohledu na to, že přináší negativní důsledek pro spotřebitele.⁴²

Interpretační potíže ustanovení se týkají také části za středníkem, věty druhé. Ne zcela vyjasněná je otázka interpretace pojmu „nepodnikatel“. „Změkčující“ ustanovení může být sporné z hlediska toho, zda má být uplatněno pouze tehdy, kdy jedna ze stran je spotřebitel (užší výklad) nebo zda toto ustanovení použít i pokud strana není nutně spotřebitel, ale nejedná se ani o podnikatele (širší výklad).⁴³

V praxi se spíše uplatňuje výklad užší, tedy ochrana má směřovat pouze ke spotřebiteli, nikoliv k nepodnikateli obecně, avšak existuje i názor opačný. Například v jednom z judikátů se Nejvyšší soud přiklonil k názoru, že za nepodnikatele je třeba považovat státní nemocnici – příspěvkovou organizaci, pokud závazkový vztah neuzavírá za účelem řádného naplňování svého poslání.⁴⁴ K takovému výkladu navádí především skutečnost, že zákonodárce by i zde použil označení „spotřebitel“, pokud by neměl v úmyslu chránit všechny subjekty, které nejsou podnikateli ve smyslu definice v obchodním zákoníku.

Přikláním se k užšímu výkladu, neboť právě ze zmíněného rozsudku zcela jasně plyne, že ač je subjekt z právního hlediska nepodnikatel, fakticky může mít postavení

přednost úpravy občanského zákoníku pro úpravu společných závazků a odpovědnosti, jestliže stranou vztahu je nepodnikatel. Tyto úpravy jsou totiž mírnější.“

⁴² VYMAZAL, Lukáš. *Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu*. Obchodněprávní revue. 2010, roč. 2, č. 2, s. 41.

⁴³ Podrobněji k tomuto: BEJČEK, Josef aj. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 3. vyd. Praha : C. H. BECK, 2003. s. 32.

⁴⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.10.2008, sp. zn. 32 Odo 873/2006.

silnější strany, která ochranu nepotřebuje. V případě, že ochrana směřuje pouze ke spotřebiteli, tento rozpor by nastat neměl.

Pokud by měl každý, kdo je nepodnikatelem, požívat ochrany podle ust. § 262 odst. 4 ObchZ, bylo by možné dojít k závěru, že tuto ochranu bude požívat i osoba, která sice podniká, avšak jedná se o tzv. neoprávněného podnikatele podle ust. § 3a ObchZ.⁴⁵

Další potíže jsou spojeny s interpretací věty: „smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku“. Jde především o to, co vše lez podřadit pod odpovědnost za porušení povinností. V praxi interpretují soudy ustanovení § 262 odst. 4 ObchZ různým způsobem. Závisí obvykle na tom, který konkrétní soud, případně i který senát rozhoduje. Je možné setkat se jak s interpretací restriktivní, tak i s interpretací, dle mého názoru až nad míru extenzivní.

V některých případech se soudy drží striktně interpretace toho, co je třeba považovat za „odpovědnost“ v termínech obecné teorie právní, na druhou stranu některé soudy aplikují občanský zákoník vždy, když je to ve prospěch spotřebitele, nehledě na to, zda ve skutečnosti jde o odpovědnost za porušení (například v případě promlčení).

Osobně se domnívám, že v případě smlouvy o úvěru je třeba úpravě v občanském zákoníku podřadit úrok z prodlení, případně pokutu za prodlení a smluvní pokuty. K tomu, že úrok z prodlení je třeba považovat za odpovědnost za porušení závazku, se Nejvyšší soud vyjádřil v již citovaném rozhodnutí sp.zn. 32 Odo 873/2006. Toto rozhodnutí se však nezabývalo tím, co dále kromě úroku z prodlení má být pod odpovědnost za porušení podřazeno. Ani odborná veřejnost se k problematice nestaví jednoznačně.

Podle obecné právní teorie je třeba odpovědností chápat povinnost sekundární, která vzniká v důsledku porušení povinnosti primární. Rozlišována je obvykle odpovědnost za vady, odpovědnost za prodlení a odpovědnost za škodu.⁴⁶ Případně bývá rozlišována ještě odpovědnost za bezdůvodné obohacení.

V případě smlouvy o úvěru nepřichází v úvahu vznik odpovědnosti za vady a spíše jen teoreticky je možné, aby vznikla odpovědnost za škodu. Naopak typická je odpovědnost za prodlení. Důsledkem prodlení dlužníka ze smlouvy o úvěru je především vznik povinnosti hradit úroky z prodlení a případně smluvní pokutu. Máme

⁴⁵ LIŠKA, Petr. *Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu*. Právní rozhledy. 2007, roč. 15, č. 3, s. 81.

⁴⁶ BEJČEK, Josef aj. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 3. vyd. Praha : Nakladatelství C.H. BECK, 2003. s. 97-122.

zde tak závazek primární, povinnost splatit úvěr, případné úroky a poplatky s poskytnutím úvěru spojené a závazek sekundární, povinnost hradit úrok z prodlení a další sankce. Vznik závazku primárního se řídí obchodním zákoníkem, stejně i jeho obsah, zánik, logicky i promlčení, které se k primárnímu závazku váže.

Naopak závazek sekundární, jeho vznik, zánik i obsah se ve vztahu k nepodnikateli řídí zákoníkem občanským. Nesmí být opomenuto ani to, že z jazykového výkladu ustanovení § 262 odst. 4 ObchZ plyne, že odpovědnost za porušení se řídí občanským zákoníkem vždy. Ne vždy je však pro stranu, která není podnikatelem výhodnější, aby se v případě porušení povinnosti aplikoval občanský zákoník. Například tomu tak není v případě, že je mezi stranami sjednán pro případ prodlení úrok z prodlení nižší, než úrok zákonný.

Jinak vykládá toto ustanovení P. Jelínková, která spatřuje jeho výhodnost pro stranu, jež není podnikatel především v tom, že proto, aby byl někdo občanskoprávně odpovědný, jsou stanoveny mnohem přísnější podmínky, než jak je tomu u podmínek odpovědnosti obchodněprávní. Podle občanského zákoníku je totiž ve většině případů zapotřebí zavinění, kdežto obchodněprávní odpovědnost subjektivní stránku nevyžaduje.⁴⁷ Podobným způsobem vykládá větu „smluvní strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinnosti z těchto vztahů podle občanského zákoníku“ i P. Liška.⁴⁸ Domnívám se, že ačkoliv takové chápání je nepochybně správné, je příliš zužující.

Návrh nového občanského zákoníku obsahuje zvláštní ustanovení o smlouvách uzavíraných se spotřebitelem v § 1668 a následujících. Podle § 1670 se nepřihlíží k ujednání odchylovým se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele. V tomto ustanovení lze vysledovat návaznost na ust. § 262 odst. 4 ObchZ. O ochraně nepodnikatele se však v návrhu nehovoří. Kromě toho návrh občanského zákoníku chrání slabší strany v ust. § 407: „(1) Kdo jako podnikatel vystupuje vůči dalším osobám v hospodářském styku, nesmí svou kvalitu odborníka ani své hospodářské postavení zneužít k vytváření nebo k využití závislosti slabší strany a k dosažení zřejmé a nedůvodné nerovnováhy ve vzájemných právech a povinnostech stran. (2) Má se za to, že slabší stranou je vždy osoba, která vůči podnikateli v hospodářském styku vystupuje mimo souvislost s vlastním podnikáním.“

⁴⁷ JELÍNKOVÁ, Petra. *Aplikace ustanovení § 262 obchodního zákoníku ve vztahu k jiným ustanovením*. Obchodní právo. 2009, roč. 18, č. 7-8, s. 17.

⁴⁸ LIŠKA, Petr. *Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu*. Právní rozhledy. 2007, roč. 15, č. 3, s. 87-88.

2.3 Srovnání se smlouvou o půjčce

V zákoníku občanském smlouva o úvěru upravena není, avšak je zde možné nalézt podobný smluvní typ. Jedná se o smlouvu o půjčce podle ust. § 657 a následujících ObčZ. Oba tyto typy smluv mají podobnou funkci. Dochází při nich k převodu vlastnického práva k předmětu smlouvy na dlužníka a dlužníku vzniká povinnost vrátit jinou věc, avšak téhož druhu a množství. Dlužník tedy může předmět smlouvy libovolně použít k uspokojení svých potřeb.⁴⁹ Oba smluvní typy mohou uzavřít podnikatelé i nepodnikatelé, v obou smluvních vztazích se jedná o poskytnutí finančních prostředků.

Z hlediska dělení kontraktů na reálné a konsensuální je však mezi oběma smluvními typy zásadní rozdíl. Zatímco smlouva o půjčce je kontraktem reálným a je tedy uzavřena faktickým předáním peněz, v případě smlouvy o úvěru hovoříme o tzv. kontraktu konsenzuálním. Předání peněz zde není ke vzniku smlouvy nezbytné. Zatímco v případě půjčky je od počátku zavázán dlužník, ve smlouvě o úvěru je nejprve vázán věřitel k poskytnutí finanční částky. Smlouva o úvěru má v tomto smyslu konstrukci „smlouvy o budoucí smlouvě o půjčce“.

Další rozdíl lze spatřovat v určení doby vrácení, kterou vyžaduje sjednat pouze smlouva o půjčce. Z toho plyne i další podstatný rozdíl - nemožnost sjednat půjčku jako obnovující se, revolvingovou. Úvěr zase, na rozdíl od půjčky, nelze sjednat jako bezúročný. Závazek ze smlouvy o úvěru lze plnit i třetí osobě (např. dodavateli zboží v případě spotřebitelského úvěru), avšak na základě smlouvy o půjčce lze peníze přenechat pouze dlužníkovi.

Lze se setkat také s názorem, že předmětem smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky, které je možno poskytnout i převodem z účtu na účet, avšak na základě smlouvy o půjčce, věřitel přenechává dlužníkovi peníze, jako věci určené podle druhu, a tudíž přenechává pouze bankovky a mince.⁵⁰

⁴⁹ KNAPPOVÁ, Marta - ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Smlouva o půjčce*. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-05].

⁵⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.05.2007, sp.zn. 32 Cdo 922/2007.

3. Základy ochrany spotřebitele v úvěrových vztazích

3.1 Historická východiska

Právo na ochranu spotřebitele vzniklo v podstatě jako reakce na vznik konzumní společnosti. V nejvyspělejších evropských státech začala být ochrana spotřebitele jako slabší strany závazkového vztahu, kterou je třeba chránit, předmětem zájmu na přelomu 60. a 70. let minulého století. V této době byly přijaty významné evropské předpisy, které ochranu spotřebitele zohledňovaly. Především se jednalo o německý AGBG (1976) a francouzský Loi Scrivener (1975). Ještě před tím se však ochrana spotřebitele, jakožto samostatné odvětví práva týkající se zájmů spotřebitele, objevila na přelomu 20. a 30. let ve Spojených státech amerických, kdy vznikla tzv. "US Consumers Union", organizace která měla za cíl posílit postavení zákazníka v nově se rozvíjející průmyslové společnosti. Tím byly položeny základy spotřebitelského hnutí. Během druhé světové války a po celá 50. léta pak bylo spotřebitelské hnutí zatlačeno politickými událostmi do pozadí.⁵¹

V počátcích Evropské unie, které se datují rokem 1951, problematika ochrany spotřebitele ještě chyběla. Evropské hospodářské společenství se ochraně spotřebitele začalo věnovat v polovině sedmdesátých let předešlého století, kdy byly přijímány různá opatření chránící zdraví spotřebitele, jeho ekonomické zájmy či právo na náhradu škody. Poprvé se problematika ochrany spotřebitele dostala na přetřes v roce 1972 na tzv. pařížském summitu. Nějaký čas po tomto setkání vysokých státníků, v dubnu 1975 představila Evropská Komise Předběžný program EHS o ochraně spotřebitele a informační politice.

Předběžný program se stal východiskem pro přijetí dalších dokumentů v dané oblasti. Zakotvil pět základních práv spotřebitele: právo na ochranu zdraví a bezpečnosti, ochranu ekonomických zájmů, náhradu škody, informace a vzdělávání a zastoupení. Následně byly přijímány další předběžné programy. Až přijetím Jednotného evropského aktu se ochrana spotřebitele na komunitární úrovni skutečně prosadila.

Jako samostatnou politiku však zavedla ochranu spotřebitele Maastrichtská smlouva, která pro ni v čl. 129a (dnes po přečíslování čl. 153) položila nezbytný právní základ a pojala ji za plnohodnotnou komunitární politiku. Ve zmíněném článku bylo

⁵¹ *Ochrana spotřebitele* [online]. [cit.2010-10-10]. Dostupný z: <http://www.fyto-prague.cz/pdf/100011_no_1_con_prot.pdf>.

stanoveno, že Společenství musí přispívat k posilování ochrany spotřebitele. To vedlo k dalšímu rozmachu regulace, který se projevil v přijetí mnoha nových opatření.⁵²

Lisabonská smlouva, která v platnost vstoupila 1. prosince 2009, řadí oblast ochrany spotřebitele do tzv. „sdílených pravomocí“. To znamená, že členské státy mohou jednat tam, kde tak již neučinila Evropská unie. Lisabonská smlouva přiznává ochraně spotřebitele průřezový význam, jak uvádí čl. 12: "Požadavky vyplývající z ochrany spotřebitele budou brány v úvahu při vymezování a provádění jiných politik a činností Unie". Také čl. 38 Listiny základních práv Evropské unie uvádí, že v politikách Unie je zajištěna vysoká úroveň ochrany spotřebitele.

3.2 Definice pojmu „spotřebitel“

V právním řádu České republiky lze dohledat několik legálních definic pojmu spotřebitel. v § 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 634/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o ochraně spotřebitele“), je pro účely zákona jako spotřebitel definována: „fyzická nebo právnická osoba, která nakupuje výrobky nebo užívá služby za jiným účelem než pro účely podnikání s těmito výrobky nebo službami. Definici je možné označit jako veřejnoprávní. Soukromoprávní definice je pak obsažena v § 52 odst. 3) ObčZ“. Spotřebitelem podle občanského zákoníku je: „osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti“.

Oba právní předpisy se v definování pojmu spotřebitel již na první pohled liší. Zatímco úprava v zákoně o ochraně spotřebitele je koncipována pozitivně, za negativní je možno označit definici obsaženou v občanském zákoníku. Spotřebitelem je subjekt, který nečiní, resp. nejedná.⁵³ Zatímco v zákoně o ochraně spotřebitele, je za spotřebitele přímo označena i osoba právnická, z definice občanského zákoníku to na první pohled patrné není. Z použití pojmu „osoba“ však lze dovodit, že ano. I s přihlédnutím k tomu, že např. v § 54 písm. f) ObčZ se hovoří o domácnosti, či „sídle“, patrně bylo úmyslem zákonodárce právnickou osobu podřadit pojmu spotřebitel. To však neodpovídá eurokonformnímu výkladu.⁵⁴ Podle Evropského soudního dvora je za spotřebitele možné považovat pouze osobu fyzickou.⁵⁵

⁵² KNOBLOCHOVÁ, Věra. *Vývoj ochrany spotřebitele v EU [online]*. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 23.01.2006. [cit. 2010-09-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument7587.html>>.

⁵³ FIALA, Josef aj. *Občanské právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007. s. 496.

⁵⁴ Ustanovení občanského zákoníku o spotřebitelských smlouvách, včetně citovaného § 52, byla do občanského zákoníku včleněna novelou č. 367/2000 Sb., která implementovala směrnici Rady 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Její čl. 2 písm. b) rozumí spotřebitelem fyzickou osobu, která ve smlouvách, na které se vztahuje tato směrnice, jedná pro účely, které nespádají do rámce její obchodní nebo

Kromě výše uvedených definic existuje definice spotřebitele jak v původním, tak i v novém zákonu o spotřebitelském úvěru. Podle původního zákona je spotřebitelem fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti a v jejíž prospěch je spotřebitelský úvěr sjednáván. Nový, platný, ačkoliv ještě neúčinný zákon o spotřebitelském úvěru definuje spotřebitele jako „fyzickou osobu, která nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání“.

Návrh občanského zákoníku definuje spotřebitele v § 393 takto: „Spotřebitelem je každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná“. Tuto definici nepovažuji za zdařilou. Použití označení „člověk“ namísto „fyzické osoba“ je nesystematické, když zákon tyto pojmy na jiných místech používá. Doslovný výklad části druhé zahrnuje každou smlouvu uzavřenou s podnikatelem. Podle mě by správné bylo zahrnout sem pouze ty smlouvy, které podnikatel uzavírá v rámci podnikatelské činnosti.

Ačkoliv návrh občanského zákoníku jako spotřebitele v souladu s právem evropským označuje pouze fyzickou osobu, návrh obsahuje obecnou zásadu ochrany slabší strany (§ 407), kterou lze uplatnit i ve prospěch osoby právnické.

3.3 Veřejnoprávní předpisy na ochranu spotřebitele

Známa Ulpianova definice vymezuje jako právo veřejné to, které vyjadřuje zájmy státu, zatímco právo soukromé vyjadřuje zájmy jednotlivce. „Právem veřejným, neboli právem státním v nejširším slova významu, se nazývá ta část právního řádu, na jejíchž normách má zájem společnost jako celek a téměř všichni jednotlivci jako členové společnosti“.⁵⁶

Ačkoliv ve své práci se veřejnému právu věnuji pouze okrajově, mám za to, že není od věci je v analýze problematiky ochrany spotřebitele v souvislosti se smlouvou o úvěru zmínit, neboť v některých případech může být účelnější využít právě ochrany veřejnoprávní, když soukromoprávní ochrany se lze v zásadě domáhat pouze v řízení před soudem.

výrobní činnosti nebo povolání. Naopak čl. 2 písm. c) definuje prodávajícího nebo poskytovatele jako fyzickou nebo právnickou osobu (...).

⁵⁵ Spojená rozhodnutí C-541/99 a C-542/99, odstavec 16: „Z doslovného znění čl. 2 směrnice vyplývá, že na jinou osobu než fyzickou osobu, která uzavře smlouvu s prodávajícím nebo poskytovatelem, nemůže být ve smyslu tohoto předpisu nazíráno jako na spotřebitele“.

⁵⁶ HARVÁNEK, Jaromír aj. *Teorie práva*, 1. vydání, Brno : Masarykova univerzita, 2000. s. 280.

Některé aspekty veřejnoprávní ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu obsahují tyto předpisy: již zmiňovaný zákon o ochraně spotřebitele, zákon č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy a o změně a doplnění zákona č. 468/1991 Sb., zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 124/2002 Sb. o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“, též „TZ“) či zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

Trestní zákoník upravuje trestný čin lichvy (§ 218 TZ) a kromě toho také trestný čin poškozování spotřebitele (§ 253 TZ). Ten však na úvěrový vztah aplikovat nelze.

3.3.1 Trestný čin lichvy podle § 218 a následujících trestního zákoníku

Institut principiálně velice podobný úvěru, avšak nacházející se již za hranicí právem dovoleného, je tzv. lichva. Zmíněná hranice však může být v konkrétním případě značně nejasná.

Trestný čin lichvy je upraven v § 218 TZ (§ 253 „starý“ trestní zákon č. 140/1961, ve znění pozdějších předpisů). Základní skutková podstata je definována těmito znaky: „*Kdo zneužívaje něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.*“. V kvalifikované skutkové podstatě pak hrozí trest odnětí svobody až na osm let.

Objektivní stránka lichvy má dvě alternativní formy jednání a) pachatel zneužije něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, b) pachatel takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede (palichva).⁵⁷

Judikatura řeší především otázku, co je třeba považovat za „hrubý nepoměr“. Při posuzování, zda jde v případě sjednané půjčky o příslib plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, je třeba zvažovat vedle hodnotového poměru vzájemných plnění i dobu, na kterou je půjčka uzavřena. Uvedený znak lze

⁵⁷ ŠÁMAL, Pavel aj. *Trestní zákoník II. Komentář. Velké komentáře*. 1.vyd. Praha : C.H. Beck, 2010. s. 1956.

spatřovat např. v uzavření smlouvy o půjčce finanční částky 293.000 Kč na dobu tři měsíců s příslibem uhrazení smluvní odměny ve výši 131.850 Kč.⁵⁸

3.4 Ochrana spotřebitele v občanském zákoníku

V občanském zákoníku je úprava ochrany spotřebitele obsažena v hlavě páté občanského zákoníku nazvané „Spotřebitelské smlouvy“ (§ 51a a následující ObčZ).⁵⁹ Do občanského zákoníku bylo těmito ustanoveními implementováno několik evropských směrnic.⁶⁰

Spotřebitelskými smlouvami jsou takové smlouvy, kde na jedné straně stojí spotřebitel, na straně druhé dodavatel. Dodavatel, na rozdíl od spotřebitele, jedná v rámci své podnikatelské činnosti. Je považován za profesionála, který je ve smluvním vztahu fakticky zvýhodněn, neboť má s obchodem praktické zkušenosti; zpravidla je znalý i právní úpravy v dané oblasti.

Z judikatury Evropského soudního dvora lze dovodit, že v případě, kdy má smlouva částečně podnikatelský charakter a částečně je uzavírána pro soukromé účely, nejde o smlouvu spotřebitelskou. To neplatí pro případ, kdy rozsah podnikatelských aktivit v rámci smlouvy je zcela zanedbatelný.⁶¹

Smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele; spotřebitel se nemůže vzdát práv, která mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení. Je zde definována tzv. „jednostranná kogentnost“.⁶²

Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Pokud by spotřebitelská smlouva obsahovala tato ujednání, považují se za relativně neplatná. Jestliže takové ujednání ovlivňuje i další ujednání

⁵⁸ Srovnej rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 28.02.2000, sp.zn. 3 To 904/99 či rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.01.2010, sp.zn. 30 Cdo 4665/2009.

⁵⁹ Původně se uvažovalo o přijetí samostatného zákona na ochranu spotřebitele po vzoru jiných právních úprav – např. po vzoru Rakouska: Bundesgesetz mit dem Bestimmungen zum Schutz der Verbraucher.

⁶⁰ Jedná se o směrnici 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, 94/47/ES o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitosti na časový úsek, 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, 2000/31/ES o některých právních aspektech služeb informační společnosti zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu, 2002/65/ES o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.

⁶¹ Rozhodnutí ve věci C-464/01 Johann Gruber v. Bay Wa AG ze dne 20. ledna 2005

⁶² Srovnej např. SLOVÁČEK, David. *Ochrana spotřebitele a rozhodčí doložky*. Bulletin advokacie. 2009, roč. 16, č. 7-8., s. 48.

smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy. V pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější.

V rámci úpravy spotřebitelských smluv reguluje občanský zákoník pravidla pro smlouvy uzavírané na dálku (§ 53 ObčZ) a smlouvy uzavírané mimo provozovnu (§ 57 ObčZ). Od 1.7.2002 jsou do občanského zákoníku zařazena i zvláštní ustanovení o ochraně spotřebitele při uzavírání smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek (tzv. time sharing).⁶³

V §§ 55 - 56 ObčZ je promítnuta, byť ne zcela úplně a přesně, směrnice 93/13/EHS, o nekalých podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.⁶⁴ Ust. § 56 ObčZ obsahuje demonstrativní výčet ujednání, která nesmí být ve smlouvě uzavřené se spotřebitelem obsaženy.

V § 55 odst. 2 ObčZ je pak stanoveno, že tato ujednání jsou relativně neplatná ve smyslu § 40a občanského zákoníku. Není však zcela jasné, zda by v souladu se směrnicí nemělo jít o neplatnost absolutní, ke které byl soud měl vždy přihlížet z úřední povinnosti.⁶⁵ Právní účinky dovolání se neplatnosti nastanou doručením projevu vůle spotřebitele bance. Ačkoliv obecně jsou nepřiměřená ujednání neplatná relativně, některá ustanovení jsou neplatná přímo pro rozpor s jinými ustanoveními zákona.⁶⁶

Absolutní neplatnost ujednání, podle mého názoru správně, stanoví ze zahraničních právních řádů například rakouský Zákon na ochranu spotřebitele v § 6 odst. 1 („Konsumentenschutzgesetz“). Zakázané ujednání podle rakouské úpravy je pro spotřebitele nezávazné.

Ačkoliv směrnice samotná směřovala spíše k formulářovým smlouvám a přítomnost ujednání neznamena vždy, bez dalšího nepřiměřenost⁶⁷, český zákonodárce použil takovou formu úpravy, která znamená nepřípustnost i individuálně sjednaných podmínek. Úprava je koncipována velice přísně. Kromě toho nebyly transponovány některé výjimky.⁶⁸

⁶³ *Spotřebitelské smlouvy. Právní úprava a její změny* [online]. 01.05.2004, [cit.2009-13-02]. Dostupné z: <http://www.sagit.cz/pages/lexikonheslatxt.asp?cd=151&typ=r&levelid=oc_451a.htm>.

⁶⁴ *Zakázaná smluvní ujednání. Spotřebitelské právo* [online]. 08.04.2008, [cit.2010-11-02]. Dostupné z: <http://www.spotrebitelem.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=102727&Itemid=351>.

⁶⁵ Ve spojených rozhodnutích C-240/98 – C-244/98 Evropský soudní dvůr konstatoval, že cíle čl. 6 směrnice („členské státy stanoví, že nepřiměřené podmínky použité ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazné“) by nebylo dosaženo, pokud by spotřebitel byl nucen neplatnost podmínek namítat.

⁶⁶ Jde o ust. § 56 odst. 3 písm. a) (rozpor s § 420 ObčZ), písm. b) (rozpor s ust. § 627 a 420n ObčZ), d) (rozpor s § 451n ObčZ), h) (rozpor s ust. 493 ObčZ).

⁶⁷ Viz věc C-237/02 Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter and Ulrike Hofstetter z 1. Dubna 2002 či věc C-478/99 Komise v. Švédské království ze dne 7. května 2002 (bod 20).

⁶⁸ Např. § 56 odst. 3 písm. i) občanského zákoníku neobsahuje cenovou doložku, ačkoliv směrnice ano.

Podle původních plánů neměla být ochrana spotřebitele do nového občanského zákoníku zařazena, neboť se počítalo se samostatným zákonem. Jedním z argumentů autorů návrhu proti zařazení spotřebitelských smluv do občanského zákoníku byly velké potíže, na které narazil návrh maďarského občanského zákoníku právě proto, že do svého obsahu spotřebitelské právo zahrnul.⁶⁹ Kromě toho bylo účelem vyčlenění soukromoprávní části spotřebitelského práva do samostatného právního předpisu ochrana občanského zákoníku před nutně častými novelizacemi. Až v poslední fázi přípravy převážila nad těmito obavami snaha o co nejkomplexnější podobu občanského zákoníku, která by měla zahrnovat i úpravu soukromoprávní části spotřebitelského práva. To i přesto, že podle některých autorů toto znění návrhu s velkou mírou pravděpodobnosti nikdy nenabude účinnosti, neboť jej bude třeba dříve v závislosti na vývoji evropského práva novelizovat.⁷⁰

V poslední verzi návrhu občanského zákoníku jsou ustanovení na ochranu spotřebitele zařazeny v dílu čtvrtém, jenž je nazván: Zvláštní ustanovení o smlouvách uzavíraných se spotřebitelem. Není již tedy použit termín „spotřebitelské smlouvy“, který byl některými autory kritizován jako nepřesný a nevýstižný z toho důvodu, že některá ustanovení se týkají i mimosmluvních spotřebitelských závazků.⁷¹ Díl čtvrtý je dále rozdělen na oddíl první: základní ustanovení, oddíl druhý: uzavírání smluv distančním způsobem, oddíl třetí: smlouvy uzavírané mimo obchodní prostory a oddíl čtvrtý: smlouvy o dočasném užívání ubytovacího zařízení a jiných rekreačních službách. Implementace směrnice 93/13/EHS je promítnuta v § 1672. Domnívám se však, že opět ne úplně, neboť chybí tatáž zakázaná ujednání jako v současně platném občanském zákoníku. Neplatnost zakázaných ustanovení je v návrhu občanského zákoníku koncipována jako absolutní, na rozdíl od jejich relativní neplatnosti podle občanského zákoníku aktuálně účinného.

Zásadní změnu lze spatřovat v § 1637 návrhu. Současně platný občanský zákoník umožňuje přezkoumávat nepřiměřenost nebo nemravnost spotřebitelských smluv bez ohledu na to, zda byly tyto smlouvy uzavřeny sjednány adhezním (formulářovým) způsobem či nikoliv⁷². Naše implementace evropské směrnice byla v tomto ohledu

⁶⁹ ELIÁŠ, Karel. *K článku JUDr. Stanislava Křečka „Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2008, roč. 15, č. 9, s. 22.

⁷⁰ MELZER, Filip. *K diskusi o úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku*. Právní rozhledy. 2009, roč. 15, č. 21, s. 771–776.

⁷¹ SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 21.

⁷² SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku*. Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 10, s. 366.

rozšiřující. Návrh občanského zákoníku zavádí pouze minimální standard obsažený ve směrnici. Přezkoumávat je možné smlouvy, jež byly sjednány jako adhezní.

Je třeba vzít v úvahu to, že i v případě individuálně sjednaných smluv se uplatní obecné ustanovení o ochraně slabší strany § 407. Výklad tohoto ustanovení, které považují neurčité, bude muset být zřejmě dotvářen až judikaturou.

3.5 Zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb.

Významným počinem českého zákonodárce, jehož cílem bylo přiblížit právní úpravu smlouvy o úvěru úpravě komunitární, je zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb. Tato právní úprava, jak název napovídá, znamenala zvýšenou ochranu spotřebitele v oblasti sjednávání úvěrů. Do našeho právního řádu byla zmíněným zákonem implementována směrnice 87/102/EHS. Zákon je kombinací veřejnoprávní a soukromoprávní úpravy.

Cílem samotné směrnice bylo především zajistit spotřebiteli dostatek informací. Spotřebitel musí znát především cenu úvěru a ukazatelem, který to má zajistit a který má zároveň zajistit i to, aby mohl spotřebitel porovnávat výhodnost jednotlivých úvěrů, je roční procentní sazba nákladů (RPSN, v anglickém jazyce APR – Annual Percentage Rate).⁷³

Implementací směrnice 87/102/EHS došlo k výraznému kroku vpřed v ochraně spotřebitele při uzavírání úvěrových smluv, přestože implementace dané směrnice nebyla v určitých otázkách provedena nejlépe (například neurčité vyjádření v ustanovení § 10 zákona, problémy s aplikací § 9 zákona a další).⁷⁴

Spotřebitelským úvěrem se rozumí závazkový vztah mezi podnikatelem na straně jedné a spotřebitelem na straně druhé.

V § 1 odst. 2 je obsah úpravy vymezen negativně. Zákon se nevztahuje na:

- smlouvu, ve které je poskytován spotřebitelský úvěr na koupi, výstavbu, opravu nebo údržbu nemovitosti,

⁷³ CARTWRIGHT, Peter. *Consumer protection in financial services*. London : Kluwer Law International. 1999, s. 37-38.

⁷⁴ PALLA, T. *Spotřebitelské úvěry a nová směrnice – záchrana z EU? EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 1999-2010, [cit. 2009-10-02]. Dostupné z:< <http://www.epravo.cz/top/clanky/spotrebitelske-uvery-a-nova-smernice-zachrana-z-eu-55498.html>>.*

- nájemní smlouvu, která po uplynutí určité doby nezaručuje převod vlastnického práva nebo práva obsahově obdobného vlastnickému právu,
- půjčku poskytnutou bez úroku nebo jakékoli úplaty,
- spotřebitelský úvěr na průběžné poskytování služeb, za které spotřebitel může platit v průběhu jejich poskytování formou splátek,
- smlouvu, ve které je poskytován spotřebitelský úvěr na částky nižší než 5.000 Kč nebo vyšší než 800.000 Kč; je-li uzavřeno více smluv, ve kterých se sjednává spotřebitelský úvěr za stejným účelem, považuje se pro tyto účely za jediný spotřebitelský úvěr souhrn všech těchto smluv,
- spotřebitelský úvěr, jehož splatnost nepřesahuje 3 měsíce nebo je splatný nejvýše ve 4 splátkách ve lhůtě nepřesahující 12 měsíců.

Z pozitivního vymezení pak plyne, že spotřebitelským úvěrem se podle tohoto zákona rozumí poskytnutí peněžních prostředků nebo odložená platba, například ve formě úvěru, půjčky nebo koupě najaté věci, za které je spotřebitel povinen platit. Pokud by se zákon vztahoval čistě na „úvěry“, byl by zde velký prostor pro obcházení zákona uzavíráním spotřebitelských úvěrů pod jinými názvy. Z judikatury plyne, že za spotřebitelský úvěr je třeba považovat i finanční leasing.⁷⁵ Úmysl zařadit finanční leasing pod rozsah směrnice zcela jasně vyplývá z toho, že úvěrem se rozumí „koupě najaté věci“. Bohužel český zákonodárce podcenil odlišný výraz obou výrazů a až judikatura musela nepřesnost vyřešit.

Za spotřebitelský úvěr nemá být podle původního zákona o spotřebitelském úvěru považována:

- platba, kterou spotřebitel platí za nesplnění závazku vyplývajícího ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr (například úrok z prodlení, smluvní pokuta),
- platba, kterou spotřebitel platí mimo kupní cenu, aniž byl na koupi poskytnut spotřebitelský úvěr,
- platba za převod peněžních prostředků a platba za vedení účtu, který je určen ke splácení spotřebitelského úvěru; to neplatí pro případ, kdy tato platba je nepřiměřeně vysoká a kdy spotřebitel nemá možnost volby způsobu placení; do celkové výše spotřebitelského úvěru se však započítává cena za přijetí platby,

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.05.2007, sp.zn. 2 As 85/2006. Existuje však i opačný názor. Srovnej: FARSKÁ, Petra - NOVOTNÝ, Marek. *Je finanční leasing spotřebitelským úvěrem?* Právní rozhledy, 2002. roč. 10, č.6, s.274.

- platba související s účastí na dohodách, které se přímo neváží na smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, a to i tehdy, když tyto dohody mají vliv na podmínky spotřebitelského úvěru,
- platba za pojištění nebo záruku, pokud se nejedná o pojištění nebo záruku, která má věřiteli zajistit splacení spotřebitelského úvěru v případě smrti spotřebitele, jeho invalidity, pracovní neschopnosti nebo nezaměstnanosti, a to maximálně ve stejné výši, jako je celková výše spotřebitelského úvěru, včetně úroku a jiných plateb spojených s poskytnutím spotřebitelského úvěru.

V § 4 a v § 5 zákona o spotřebitelském úvěru jsou uvedeny některé náležitosti, které musí smlouva o úvěru povinně obsahovat. Těmito náležitostmi se budu zabývat v kapitole, která následuje.

Dozor nad dodržováním zákona provádí Česká obchodní inspekce.

3.6 Zákon č. 145/2010 Sb., zákon o spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů

V současné chvíli již existuje nová směrnice 2008/48/ES, která starší směrnici 87/102/EHS nahrazuje. Nová směrnice představuje zásadní změnu z hlediska přechodu od principu „minimální harmonizace“ v dřívějších směrnicích k principu „harmonizace maximální či úplné“. Důvodem je předpoklad, že rozdílná legislativa v oblasti ochrany spotřebitele a tím daná různá úroveň ochrany v jednotlivých členských státech představuje významnou překážku v budování vnitřního trhu. Spotřebitel má mít v budoucnu jistotu, že ve všech členských státech EU se mu dostane stejné ochrany. To mu umožní více využívat výhod vnitřního trhu a využívat služeb i zahraničních poskytovatelů úvěrů.

„Z hlediska českého práva ochrany spotřebitele je nutno dodat, že českému spotřebiteli může být vcelku jedno, jestli je v daných směrnicích uplatňován princip minimální či maximální harmonizace. Úroveň ochrany spotřebitele u nás je totiž poměrně nízká, proto se těžko může stát, že by díky principu plné harmonizace došlo ke zhoršení postavení českého spotřebitele.“⁷⁶

Implementace měla v členských státech proběhnout do 12. května 2010. Ačkoliv v České republice se zpočátku hovořilo spíše o novelizaci stávající úpravy, nakonec byl s ohledem na rozsah změn přijat zákon zcela nový, zákon č. 145/2010 Sb., o

⁷⁶ PALLA, T. *Spotřebitelské úvěry a nová směrnice – záchrana z EU?* EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 1999-2010, [cit. 2010-10-02]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/spotrebitelske-uvery-a-nova-smernice-zachrانا-z-eu-55498.html>>.

spotřebitelském úvěru a změně některých zákonů v platném znění, který pro účely této práce nazývám novým zákonem o spotřebitelském úvěru. Zákon je platný od 20. května 2010 a počítá se s jeho účinností k 1. lednu 2011⁷⁷.

Ze závěrečné zprávy RIA⁷⁸ plyne, že byly identifikovány tři skupiny subjektů, kterých se směrnice dotýká: poskytovatelé úvěrů, spotřebitelé a třetí strany (státní orgány, orgány dohledu). Ministerstvo průmyslu a obchodu a Ministerstvo financí připravily konzultační materiál obsahující popis možných řešení konkrétních otázek dané problematiky. Ke konsultačním materiálům se vyjádřilo 17 subjektů, mezi nimi například Česká obchodní inspekce, Veřejný ochránce práv, Česká bankovní asociace či Sdružení obrany spotřebitelů. Ze závěrečné zprávy obecně vyplývá klad v podobě vyšší míry ochrany spotřebitele a naopak zápor v podobě možného zdražení spotřebitelských úvěrů, zapříčiněného vyššími náklady, které budou muset poskytovatelé úvěru vynaložit, aby dostáli všem svým povinnostem.

Podle přechodných ustanovení nového zákona platí, že právní vztahy vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, se řídí původním zákonem o spotřebitelském úvěru. I vztahy vzniklé před účinností zákona, které jsou uzavřené na dobu neurčitou, se řídí ustanoveními, jež jsou zde taxativně vyjmenovány. Jedná se o ustanovení § 7 odst. 1 až 3. Zde je stanovena povinnost informovat spotřebitele o změně úrokové sazby a poskytovat mu výpisy z účtu. Dále jde o §§ 12 a 13, jež upravují ukončení smluvního vztahu. A konečně § 16 odst. 2 věta druhá a odst. 3. Zde je upraveno tzv. „překročení“ čili debet na platebním účtu.

Nový zákon oproti tomu původnímu rozšiřuje okruh vztahů, na které se nepoužije. V prvé řadě dochází k přesnějšímu vymezení úvěrů, půjček či jiných odložených plateb zajištěných zástavním právem k nemovitosti, na které se úvěr nevztahuje.⁷⁹ Jde o finanční službu poskytnutou pro účely bydlení, v níž je pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitosti a jejímž účelem je:

1. nabytí vlastnického práva k nemovitosti, vypořádání vlastnických vztahů k nemovitosti nebo výstavba nemovitosti

⁷⁷ Cestou přijetí nového zákona se kromě České republiky vydalo například Slovensko, zatímco Spojené království, Francie a Německo jsou příkladem zemí, které pouze novelizují úpravu stávající.

⁷⁸ Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Ministerstvo financí. *Závěrečná zpráva RIA* [online]. Dostupný z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Duvodova_zprava_MF_Spotebitelsky_uver.pdf>.

⁷⁹ Ze Závěrečné zprávy RIA (s. 63) plyne, že v rámci konzultací bylo doporučeno, aby do režimu zákona byly zahrnuty i úvěrové smlouvy zajištěné zástavním právem k nemovitosti. ČNB poukázala na to, že mnohdy je deklarováno, že se krátkodobý úvěr poskytuje na opravu či rekonstrukci nemovitosti, čímž se věřitel vyhne klasifikaci úvěru jako spotřebitelského a i přísnějším podmínkám pro tento úvěr stanovených v zákoně č. 321/2001 Sb. Bylo proto doporučeno, aby nová právní úprava explicitně stanovila, že z její působnosti nelze vyloučit úvěrové smlouvy pouze proto, že jejich účelem je renovace nebo zvýšení hodnoty stávající nemovitosti.

2. úhrada za převod členských práv a povinností v bytovém družstvu nebo nabytí účasti v jiné právnické osobě za účelem získání práva užívání bytu či rodinného domu,
3. změna stavby nebo její připojení k veřejným sítím,
4. úhrada nákladů spojených se získáním půjčky, úvěru, nebo jiné obdobné finanční služby s účelem uvedeným v bodě 1 až 3, nebo
5. splacení úvěru, půjčky nebo jiné obdobné finanční služby poskytnuté k účelům uvedeným v bodech 1 až 4, popřípadě 5.

Nad rámec negativního vymezení v původním zákonu se nový zákon dále nevztahuje na platbu, půjčku, úvěr nebo jinou finanční službu:

- kterou zaměstnavatel poskytuje svým zaměstnancům jako vedlejší činnost s roční procentní sazbou nákladů nižší, než je roční procentní sazba nákladů spotřebitelských úvěrů obvykle nabízená na trhu, a která není obecně nabízena veřejnosti,
- sjednanou s obchodníkem s cennými papíry nebo bankou, jejímž účelem je provedení operace s investičním nástrojem, přičemž obchodník s cennými papíry nebo banka jsou do této operace zapojeny,
- v podobě bezplatného odložení platby stávajícího dluhu,
- poskytovanou omezenému okruhu osob ve veřejném zájmu na základě jiného právního předpisu bezúročně nebo s úrokovými sazbami nižšími než jsou sazby na trhu obvyklé,
- při jejímž poskytnutí je věřiteli přenechána movitá věc a věřiteli nevzniká právo na vrácení peněz, nebo
- která je obsažena ve smíru uzavřeném před soudem nebo jiným příslušným orgánem.

Rozdíl mezi oběma zákony je rovněž v tom, že zatímco původní zákon stanovil maximální výši úvěru 800.000 Kč proto, aby ještě spadl do rozsahu úpravy, nový zákon hranici zvyšuje až na 1.880.000 Kč. Neobohahuje však již kritérium, podle kterého se nejedná o spotřebitelský úvěr za předpokladu, že jeho splatnost nepřesahuje 3 měsíce nebo je splatný nejvýše ve 4 splátkách ve lhůtě nepřesahující 12 měsíců. Zde šel český zákonodárce nad rámec směrnice, která se nevztahuje na úvěr, který je poskytnut pouze na dobu do tří měsíců a hradí se zanedbatelné poplatky.

Novinkou oproti stávající právní úpravě je povinnost věřitele posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Smyslem zakotvení této povinnosti je ochrana spotřebitelů

před rizikovými úvěry a dále ochrana společnosti před rostoucí zadlužeností domácností.

Zákon se podrobněji zabývá úpravou podmínek předčasného splacení úvěru. Věřiteli je v takovém případě přiznáno pouze právo na odškodnění spravedlivých a objektivně odůvodněných nákladů spojených s předčasným splacením úvěru.

Další zásadní změnou oproti stávající právní úpravě je zakotvení práva spotřebitele na odstoupení od smlouvy do čtrnácti kalendářních dnů od jejího uzavření, což nemusí být spotřebitelem nijak zdůvodňován a věřitel nesmí vůči spotřebiteli v tomto případě uplatnit žádnou sankci.

Nově je působnost k výkonu dozoru nad dodržováním povinností stanovených tímto zákonem rozdělena mezi dva dozorové orgány - Českou obchodní inspekci a Českou národní banku. Toto řešení na straně jedné umožňuje využít zkušenosti, které při výkonu dohledu nad poskytováním spotřebitelských úvěrů získala Česká obchodní inspekce, a na straně druhé svěřuje České národní bance dohled nad dodržováním povinností při poskytování spotřebitelského úvěru v případě těch subjektů, které jinak spadají pod její dohled.

4. Problematika vzniku smluvního vztahu

Pro rozbor problematiky smluvního vztahu mezi spotřebitelem a poskytovatelem úvěru, je třeba vzít v úvahu především několik nejdůležitějších předpisů. V první řadě jde o obchodní zákoník upravující smlouvu o úvěru v obecné rovině, dále v závislosti na datu uzavření smlouvy se jedná o původní či nový zákon o spotřebitelském úvěru, který na sjednání úvěru klade další požadavky nad rámec úpravy v obchodním zákoníku a v neposlední řadě je nutné sledovat ustanovení zákoníku občanského v části věnované spotřebitelským smlouvám a to především za předpokladu, že úvěr je sjednán tzv. „na dálku“ či „mimo provozovnu“. Kromě toho je v občanském zákoníku upraven proces kontraktace, čili proces samotného uzavírání smlouvy.

4.1 Proces kontraktace

Jak pro obchodněprávní vztahy, tak i pro vztahy občanskoprávní je proces kontraktace, upraven v zákoníku občanském v § 43 a následujících. Většina závazkových vztahů vzniká právě ze smluv (ex contractu). Smlouva je zároveň nejčastější důvod vzniku obchodních vztahů.

Proces vzniku smlouvy je v občanském zákoníku upraven poměrně podrobně, přičemž tato úprava je v souladu s moderními unifikáčními právními tendencemi.⁸⁰ Smlouvy obecně vznikají na základě dvou jednostranných právních úkonů. Je jimi návrh (oferta) a přijetí návrhu (akceptace). Mezi návrhem a přijetím návrhu musí existovat shoda (konsenzus).

Návrh smlouvy musí kromě náležitostí uvedených v § 43a ObčZ splňovat i náležitosti kladené na právní úkon (§§ 37 – 40 ObčZ). Návrh musí působit proti jednotlivě určeným osobám a musí obsahovat alespoň podstatné náležitosti navrhované smlouvy, které vyžaduje zákon. Z návrhu musí vyplývat vůle navrhovatele být svým návrhem vázán. Předmětem návrhu smí být pouze dovolené plnění.⁸¹ Předloženým návrhem je oferent vázán po tzv. akceptační dobu. Návrh zaniká uplynutím doby, odvoláním či odmítnutím.

Osoba, které je návrh předložen se nazývá „oblát“. Akceptantem se oblát stává až přijetím návrhu. Akceptovat návrh nelze mlčky. Ústní návrhy musí být přijaty bezodkladně, pokud nevyplývá jinak z obsahu. Písemné návrhy musí být akceptovány písemně.

⁸⁰ Především pak s Vídeňskou úmluvou OSN o smlouvě o mezinárodní koupi zboží z roku 1980.

⁸¹ ELIÁŠ, Karel. *Obchodní smlouva II., Uzavření obchodní smlouvy*. Právní praxe v podnikání. 1995, roč. 2., č. 5, s. 1.

V případě úvěrových smluv je obvykle využíváno tzv. formulářových smluv ve smyslu ust. § 273 odst. 3 ObchZ. Pokud je jednou ze smluvních stran nepodnikatel bude se navíc jednat o tzv. adhezní smlouvu ve smyslu ust. § 262 odst. 4 ObchZ. V nauce je pojem adhezní smlouva spojen s určitým omezením smluvní svobody, a to s ohledem na faktický stav poměrů. Pokud je poskytování úvěrů předmětem podnikatelské činnosti věřitele, je téměř vyloučen individuální přístup k jednotlivým klientům

Kromě uzavření smlouvy popsáním procesem bývají úvěrové smlouvy se spotřebiteli uzavírány speciálním způsobem, který je v obchodním zákoníku v § 276 a následujících popsán jako veřejný návrh na uzavření smlouvy. Projev vůle, kterým se návrhovač obrací na neurčité osoby za účelem uzavření smlouvy, je veřejným návrhem na uzavření smlouvy (dále jen "veřejný návrh"), jestliže obsah odpovídá § 269 obchodního zákoníku, tedy jestli má podstatné náležitosti smluvního typu, k jehož uzavření je směřováno.

4.2 Podstatné náležitosti podle obchodního zákoníku

Zákoník obchodní upravuje vznik smlouvy o úvěru především v kogentním základním ustanovení § 497 obchZ. S ohledem na toto základní ustanovení je jako tzv. podstatné části (§ 269 odst. 1 ObchZ) možné označit⁸²:

- vymezení smluvních stran,
- závazek jedné strany poskytnout na žádost strany druhé v její prospěch peněžní prostředky v určité výši,
- závazek strany druhé prostředky vrátit a zaplatit smluvený úrok.

Stejně je možné dovodit podstatné náležitosti smlouvy o úvěru podle návrhu nového občanského zákoníku. Podle § 2231 se smlouvou o úvěru úvěrující zavazuje, že úvěrovanému poskytne na jeho požádání a v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a úvěrovaný se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.

4.2.1 Věřitel

Ačkoliv není zcela přesné označovat poskytovatele úvěru jako věřitele, neboť v prvotní fázi je poskytovatel úvěru dlužníkem (jde o synallagmatickou smlouvu), toto

⁸² K. Eliáš rozlišuje tyto čtyři podstatné obsahové náležitosti: a) individualizace stran a určení dlužníka a věřitele, b) vymezení měny a objemu úvěrové sumy, c) závazek dlužníka splatit dluh d) závazek platit úroky. Srovnej: ELIÁŠ, Karel IN BEJČEK, Josef aj. *Kurz obchodního práva. Obchodní závazky*. 3. vyd. Praha : C. H. BECK, 2003. s. 418.

vymezení smluvních stran budu dále respektovat, neboť po převážnou dobu trvání smluvního vztahu označení odpovídá faktickému stavu.⁸³

Podle původního zákona o spotřebitelském úvěru se věřitelem rozumí osoba nabízející nebo poskytující spotřebitelský úvěr v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání. Tutéž definici obsahuje i zákon nový.

Ve většině případů je úvěr poskytován bankou. Podle ust. § 1 ZOB můžeme rozzeznat čtyři pojmové znaky banky: jde o právnickou osobu se sídlem v České republice, která má formu akciové společnosti, přijímá vklady, poskytuje úvěry a k výkonu těchto činností má bankovní licenci. Přijímání vkladů přitom odlišuje banky od jiných finančních institucí. Bankovní licence udělovaná Českou národní bankou je tedy pro podnikání banky nezbytná.

Specifickým druhem bank jsou „hypoteční banky“. Jedná se o banky ve smyslu zákona o bankách, které se však do větší či menší míry specializují na poskytování hypotečních úvěrů a jejich financování prostřednictvím vydávání hypotečních zástavních listů. Hypoteční zástavní listy jsou dluhopisy, které musí být takto označené ve svém názvu a jejichž jmenovitá hodnota a poměrný výnos (úrok) jsou plně kryty pohledávkami emitující banky z tzv. řádného krytí a tzv. náhradního krytí. Řádným krytím jsou pohledávky banky z hypotečních úvěrů, tj. z úvěrů, jejichž splacení, včetně příslušenství je zajištěno zástavním právem k nemovitosti (i rozestavěné), která se nachází na území České republiky, členského státu Evropské unie nebo jiného státu tvořícího Evropský hospodářský prostor.⁸⁴

Dále jsou zvláštním druhem bank „stavební spořitelny“, které jsou v předmětu činnosti omezeny zákonem č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření, ve znění pozdějších předpisů. Kromě jiné činnosti mohou stavební spořitelny poskytovat úvěry účastníkům stavebního spoření.

Po dlouhou dobu měla v České republice tradici forma banky jako státního peněžního ústavu, avšak od roku 1998 není tato forma přípustná. Totéž se týká i banky ve formě družstva.

Z ust. § 2 ZOB plyne, že poskytování není úvěrů dovoleno pouze bankám. Bez povolení působit jako banka nelze pouze přijímat vklady. Poskytování úvěru takto omezeno není. Smlouva o úvěru na rozdíl od smlouvy o běžném účtu, smlouvy o

⁸³ Označení stran zavedenými pojmy věřitel, dlužník považuji minimálně z hlediska jazykového za zdařilejší, než označení, která užívá návrh nového občanského zákoníku: úvěrující a úvěrovaný.

⁸⁴ BAKEŠ, Milan aj. *Finanční právo*. 5. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s. 476.

vkладovém účtu, smlouvy o otevření akreditivu, smlouvy o inkasu a smlouvy o bankovním uložení věci nebývá vždy řazena mezi tzv. bankovní smlouvy.⁸⁵

V současné době existuje velké množství nebankovních subjektů, které poskytují úvěr spotřebitelům, ať již pod jakýmkoliv označením⁸⁶. Může se přitom jednat o fyzické i právnické osoby, rozhodující není ani to, jestli je osoba úvěr poskytující podnikatelem. Trend zvyšování podílu těchto nebankovních institucí není patrný pouze v České republice, ale s ohledem na ekonomickou krizi posledních let je tomu tak prakticky ve všech zemích Evropy.

Ohledně možnosti jiných subjektů než bank poskytovat úvěry existují dva názory. Podle prvního, který zastává i Česká národní banka⁸⁷, je úvěr oprávněna poskytovat jakákoliv osoba za předpokladu, že poskytování úvěru není spojeno s přijímáním vkladů a subjekt má k poskytování úvěrů potřebné živnostenské oprávnění.⁸⁸ Pokud přijmeme tento názor, poskytování úvěrů má dle současně platné právní úpravy povahu tzv. volné živnosti. Tento názor potvrzuje i soudobá judikatura.⁸⁹

Podle druhého možného výkladu je k poskytování úvěrů působit jako banka třeba, což by mělo vyplývat z toho, že v novelizovaném znění zákona o bankách je poskytování úvěrů uvedeno pod samostatným písmenem. Tento výklad však více a více ustupuje do pozadí.

Současná praxe v České republice, která umožňuje, aby úvěr poskytoval prakticky kdokoliv, je opakovaně kritizována institucemi zřízenými k ochraně spotřebitele, ale právě i samotnou Českou národní bankou. V zahraničí je tato problematika obvykle řešena licencováním, které umožňuje kontrolovat, které subjekty úvěry poskytují a zda splňují daná kritéria.

Například ve Spojeném království existuje úřad nazvaný The Office of Fair Trading (dále jen „OFT“). Zaměřuje se jako orgán dohledu na společnosti, které podnikají ve zvláště rizikových oblastech, jako je poskytování úvěrů doma, osobní

⁸⁵ Např. MAREK, Karel. *Smlouvy bankovních služeb*, Právo a podnikání. 2000, roč. 9., č. 7-8, s. 2. Mezi bankovní smlouvy řadí smlouvu o úvěru např.: PELIKÁNOVÁ, I. Srovnej: PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

⁸⁶ Typické bývá označení „půjčka“ ačkoliv fakticky se jedná o úvěr.

⁸⁷ Dle stanoviska z 9. prosince 2004

⁸⁸ ŠTENGLOVÁ, Ivana aj., *Obchodní zákoník. Komentář*. 11 vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 1217-1218.

⁸⁹ „Smlouvu o úvěru (§ 497 obch. zák.) může jako věřitel uzavřít jakýkoli subjekt. To, zda poskytování úvěru je předmětem činnosti věřitele, může být významné pro řešení otázky, zda si věřitel může platně sjednat úplatu za převzetí závazku poskytnout úvěr (§ 499 obch. zák.), nebo pro úvahu o určení okruhu osob oprávněných tento smluvní vztah za věřitele založit (§ 20 odst. 2 věta druhá obč. zák.).“ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27.8.2003, sp.zn. 29 Odo 813/2001.

vybírání splátek úvěrů v domácnostech dlužníků či zprostředkování úvěrů.⁹⁰ Internetové stránky OFT poskytují komplexní informace pro subjekty, které uvažují o podnikání v tomto sektoru.⁹¹ O licenci je povinen požádat každý, kdo hodlá poskytovat úvěry, ale i osoby úvěry zprostředkující, dále osoby, které hodlají odkupovat pohledávky či pomáhat dlužníkům při řešení jejich situací.

Podobně i Slovenská národní banka vede Registr věřitelů poskytujících spotřebitelské úvěry. Věřitelé mají povinnost předkládat Ministerstvu financí Slovenské republiky a Slovenské národní bance údaje o všech poskytnutých úvěrech.

Ačkoliv shromažďování informací o všech poskytnutých úvěrech vnímám již jako nadbytečný zásah do soukromí občanů, o zmíněném licencování lze de lege ferenda zcela jistě uvažovat. Vítaná je ovšem i změna, kterou přináší nový zákon o spotřebitelském úvěru. Nově se jím mezi tzv. živnosti vázané zařazuje „poskytování nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru“. Podle přechodných ustanovení musí stávající poskytovatelé úvěru odbornou způsobilost doložit ve lhůtě jednoho roku.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru přináší ještě jednu změnu. Nově je definován „zprostředkovatel“, jakožto osoba, která nejedná jako věřitele, ale v rámci živnosti, podnikání nebo povolání za odměnu spotřebiteli nabízí možnost uzavřít smlouvu o spotřebitelském úvěru, pomáhá spotřebitelům s jejím uzavřením či uzavírá smlouvu o spotřebitelském úvěru jménem věřitele. Povinnosti zprostředkovatele jsou dále specifikovány zejména v ustanovení § 17 zákona.

4.2.2 Dlužník - spotřebitel

S ohledem na téma práce je zřejmé, že na straně dlužníka stojí vždy spotřebitel. Otázkou, kdo je spotřebitel a konkrétními podrobnostmi této problematika jsem se zabývala již v předchozí kapitole.

Obecně platí, že dlužníkem v úvěrovém vztahu se může stát prakticky kdokoliv, pokud poskytovatel úvěru s uzavřením smlouvy souhlasí. Určité omezení stanoví zákon o bankách, podle jehož § 18 nesmí banka provádět s osobami, které k ní mají zvláštní vztah, obchody, které vzhledem ke své povaze, účelu nebo riziku by nebyly provedeny s ostatními klienty. Za osoby se zvláštním vztahem k bance jsou považovány osoby uvedené v § 19 ZOB. Jde například o její vedoucí zaměstnance či členy orgánů.

⁹⁰ STUHLÍK, Jan. *Poskytovat „lichvářské“ půjčky bude moci v Česku i nadále kdokoli* [online]. 12.11.2009. [cit. 2010-09-09]. Dostupný z:

< <http://www.penize.cz/pujcky/62048-poskytovat-lichvarske-pujcky-bude-moci-v-cesku-i-nadale-kdokoli>>.

⁹¹ Více o úřadu dostupné z WWW: <<http://www.oft.gov.uk>>.

Takovým osobám poskytuje banka úvěry jen tehdy, rozhodne-li o tom statutární orgán na základě rozboru příslušného bankovního obchodu a finanční situace žadatele.

Pokud úvěr uzavírá na straně dlužnické více osob, z pohledu věřitele jde o určité zajištění, neboť je zde více povinných osob, na kterých se může v případě potřeby uspokojit. Z hlediska teorie občanskoprávních vztahů hovoříme o pluralitě subjektů. Jelikož se jedná o plnění peněžité, které je plněním dělitelným, můžeme dále rozlišit, zda jde o závazky solidární či dílčí. Rozdíl je v tom, že v případě dílčích závazků hradí každý z dlužníků pouze část, kdežto v případě solidárních závazků jsou dlužníci povinni plnit věřiteli rukou společnou a nerozdílnou; jedná se o tzv. pasivní solidaritu.⁹²

V naprosté většině případů je přímo ve smlouvě o úvěru sjednáno, že dlužníci jsou povinni plnit společně a nerozdílně, což značně zvýhodňuje postavení věřitele, který může plnění požadovat po kterémkoliv z dlužníků v plné výši. Dlužníci mezi sebou mají tzv. regresní vztah. Tento vztah dlužníkovi, který plní za ostatní, umožňuje plnění na nich následně vymáhat.

Nevidím problém v případě, kdy oba spoludlužníci souhlasí a oba skutečně mají v úmyslu smlouvu uzavřít. Návrh smlouvy jednoho z poskytovatelů spotřebitelských úvěrů, společnosti Cofidis, s.r.o., však obsahuje ustanovení přinejmenším zavádějící. Osoba, která se z právního hlediska stane spoludlužníkem je ve smlouvě označena jako „spolužadatel – osoba žijící ve společné domácnosti s klientem“, přičemž v závorce je uvedeno: „není povinné uvádět, ale zohlední se při vyhodnocení Vaší žádosti“.⁹³ Domnívám se, že laik v oblasti práva může nabýt mylného dojmu, že uvedení jména „spolužadatele“ mu bez dalších důsledků pro tuto osobu pouze zajistí poskytnutí věru.

Uzavření smlouvy o úvěru jedním z manželů má rovněž svá specifika. Podle § 143 ObčZ spadá do společného jmění manželů („SJM“) také vše, co může být objektivně závazkem. Závazek jednoho z manželů, který vznikl za trvání manželství, se nestane součástí SJM, pokud se týká výlučně majetku jednoho z manželů (takovým závazkem by mohla být povinnost platit daň z nemovitosti, kterou nabyt manžel před uzavřením manželství⁹⁴) a především pak závazek, který přesahuje *míru přiměřenou majetkovým poměrům* manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého. To je zřejmě jediné ustanovení, které chrání manžela, který s uzavřením smlouvy o úvěru nedal souhlas.

⁹² FIALA, Josef aj. *Občanské právo*. 3. opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk. 2002, s. 204 - 205.

⁹³ *Vzor smlouvy cofidirekt* [online]. Cofidis, s.r.o. [cit. 2010-10-22] Dostupný z: <http://www.cofidis.cz/public/uploads/files/vzor_smlouvy_cofidirekt.pdf>.

⁹⁴ FIALA, Josef aj. *Občanské právo*. 3. opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk. 2002, s. 133.

4.2.2.1 Registry dlužníků

V mnoha Evropských státech pod různými názvy fungují registry, které shromažďují pozitivní či negativní data o dlužnících z úvěrových vztahů. V Německu je takovým registrem SCHUFA, který shromažďuje pozitivní data. Zákon nepředepisuje povinnost tento registr využívat, přesto s ním naprostá většina německých poskytovatelů úvěru spolupracuje. Naprosto opačným směrem se vydala Belgie, kde fungují dva registry, jeden vedený Belgickou národní bankou a druhý vedený organizací s názvem Union Professionnelle du Crédit. Oba registry shromažďují data negativní a spolupráce s nimi je pro poskytovatele úvěru obligatorní. Pouze negativní data sbírá také francouzský registr FICP. Ve Španělsku a Velké Británii existuje registrů hned několik, přičemž shromažďována jsou jak data pozitivní, tak i data negativní.⁹⁵ Slovenský zákonodárce stanovuje pro věřitele dokonce povinnost informovat Ministerstvo financí a Slovenskou národní banku o všech poskytnutých úvěrech.

Domnívám se, že zveřejňování pozitivních dat o dlužnících, tedy údajů o dlužnících, kteří řádně a včas plnili své závazky, může mít negativní důsledek v podobě většího tlaku na tyto spotřebitele v podobě přímo adresovaných reklam a nabídek úvěrů. Nesouhlasím proto s tím, aby takové registry v České republice vznikaly.

V České republice prozatím není v současné chvíli stanovena žádná povinnost, před poskytnutím úvěru svého potencionálního zákazníka prověřit. Tuto situaci opět mění nový zákon o spotřebitelském úvěru. V § 9 ukládá věřiteli povinnost, aby s odbornou péčí posoudil schopnost spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr, a to na základě dostatečných informací získaných od spotřebitele, a je-li to nezbytné, nahlédnutím do databází umožňujících posouzení úvěruschopnosti spotřebitele.

Registrů dlužníků funguje v České republice několik. Česká národní banka provozuje Centrální registr úvěrů.⁹⁶ Jeho účastníky jsou pouze banky a shromažďován a jsou pouze data o úvěrových závazcích fyzických osob podnikatelů a právnických osob. Spotřebitelské úvěry evidovány nejsou.

Dalším registrem, který v České republice působí, je Bankovní registr klientských informací⁹⁷ shromažďující pozitivní i negativní data o dlužnících. Účastníky tohoto registru jsou, jak z názvu plyne, banky. V současné době užívá informace registru

⁹⁵ *A guide to consumer credit in five countries of the european union: Germany, Belgium, Spain, France and The United Kingdom* [online]. [cit. 2010-12-01]. Dostupný z:

<<http://www.usc.es/cde/documentoswebsummer2006/estudio%20comparado%20credito%20consumo.pdf>>.

⁹⁶ Více informací: <http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/centralni_registr_uveru/index.html>.

⁹⁷ Více informací: <<http://www.cbc.cz/registr.html>>.

celkem 20 bank. Informační systém nabízí uživatelům pohled na současný stav zadlužení a zároveň i na historii zpětně za čtyři roky. Registr je provozován společností CBCB - Czech Banking Credit Bureau, a.s. Vzhledem k povaze činnosti společnosti CBCB ukládá zákon, aby byla ve vlastnictví banky nebo bank. Proto na podzim 2001 odkoupilo všechny její akcie pět českých bank. V současné době má CBCB pět akcionářů, kterými jsou: Česká spořitelna, a.s., Československá obchodní banka, a.s., GE Money Bank, a.s., UniCredit Bank Czech Republic, a.s. a Komerční banka, a.s.

Kromě toho existuje ještě tzv. Nebankovní registr clientských informací. Tento registr je provozován zájmovým sdružením právnických osob LLCB, z.s.p.o., které bylo založeno 8.10.2004. Účastníky tohoto registru jsou společnosti působící v oblasti leasingu a splátkového prodeje. Kromě toho jsou účastníky i mnozí nebankovní poskytovatelé spotřebitelských úvěrů. Mezi oběma naposledy uvedenými registry dochází k vzájemné výměně informací.

Veřejnosti pravděpodobně neznámější je registr zájmového sdružení SOLUS.⁹⁸ Spuštěn byl v roce 1999 a jeho členy jsou banky, nebankovní poskytovatelé úvěru, ale například i mobilní operátoři. Dlužník fyzická osoba je v případě prodlení s plněním svých závazků do registru fyzických osob. Pro právnické osoby je vytvářen registr samostatný.

S ohledem na absenci jakékoliv zákonné úpravy (kromě nutnosti aplikovat předpisu na ochranu osobních údajů), je třeba brát relevanci údajů v registrech s jistou rezervou. Do budoucna lze však zcela jistě uvažovat o zavedení jednotného centrálního registru.

4.2.3 Závazek poskytnout finanční prostředky

Jak bylo již uvedeno a jak plyne z ust. § 497 ObchZ, smlouva o úvěru je kontraktem konsensuálním, což znamená, že pro platnost smlouvy není podstatné, zda skutečně došlo k poskytnutí peněz. Podstatnou náležitostí není ani stanovení povinnosti dlužníka k čerpání úvěru. Požadavek na stanovení výše prostředků bývá s ohledem na praktičnost často řešen sjednáním limitu. To se týká především úvěru kontokorentního a úvěru revolvingového.

Zákon uvádí, že finanční prostředky poskytne věřitel „na žádost dlužníka“. Judikatura však dovodila, že žádost o poskytnutí peněžních prostředků ve smyslu § 501 odst. 1 ObchZ může být, jako projev vůle dlužníka čerpat úvěr, učiněna i konkludentně

⁹⁸ Více o sdružení SOLUS a registru dlužníku: <<https://www.solus.cz>>.

tím, že dlužník plnění poskytnuté bankou na základě smlouvy o úvěru přijme nebo tím, že svým (i následným) jednáním dá najevo souhlas s čerpáním úvěru v konkrétní výši.⁹⁹

4.2.4 Závazek vrátit finanční prostředky spolu s úrokem

Podstatnou náležitostí smlouvy je pouze závazek poskytnutý úvěr v určité době vrátit, stanovení této doby potřeba není, neboť zákon obsahuje podpůrné pravidlo. Jedná se však o pravidelné ujednání ve smlouvě.

Podstatnou náležitostí je i úročení poskytnuté finanční sumy. Pokud by úrok sjednán nebyl, bylo by pravděpodobně možné uvažovat o tom, že vznikla platná nepojmenovaná smlouva. Souhlasím s Doc. S. Plívou v tom, že smlouva by se pravděpodobně řídila občanským zákoníkem, neboť bezúročné poskytování peněz pravděpodobně nebude souviset s podnikatelskou činností ve smyslu ust. § 262 obchodního zákoníku.¹⁰⁰ Podle § 853 občanského zákoníku pak platí, že občanskoprávní vztahy neupravené občanským zákoníkem ani jiným zákonem se řídí ustanoveními občanského zákoníku, která upravují vztahy obsahem a účelem nejbližším. Lze proto dovodit, že taková smlouva by se podpůrně řídila ustanoveními upravujícími půjčku.

Kromě toho není ani vyloučeno posouzení smlouvy o bezúročním úvěru jako smlouvy o budoucí smlouvě o půjčce. Takový charakter je smlouvě o úvěru někdy přisuzován.¹⁰¹

Stejný charakter má smlouva o úvěru ve francouzském právním řádu. Francouzský Code Civil v čl. 1892 a následujících upravuje pouze tzv. *pret de consommation*, což je podle terminologie českého občanského zákoníku „obyčejná“ půjčka. Smlouva uzavíraná bankou se nazývá smlouvou o otevření úvěru (*ouverture de crédit*) a odpovídá naší smlouvě o úvěru. Doktrína ji jasně odlišuje od vlastní půjčky peněz: „Jestliže bankéř akceptuje otevření úvěru, zavazuje se dát určitý úvěr k dispozici jednomu ze svých klientů, který jej použije podle své libosti a svých potřeb. Tato dohoda není půjčkou, protože půjčka je reálný kontrakt, který předpokládá předání prostředků do rukou oprávněného. Při otevření úvěru je uvolnění fondů odděleno a nastane až na žádost klienta. Nejedná se ani o půjčku s odkládací podmínkou (podmínka by spočívala v tom, že klient použije prostředky), protože podmínka se nemůže týkat

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.6.2006, sp.zn. 29 Odo 1595/2005.

¹⁰⁰ PLÍVA, Stanislav. *Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru*. Právo a podnikání. 1995, roč. 4, č. 3, s. 2. Jiný názor má např.: MARVANOVÁ, J. *Ceny ve smlouvách uzavíraných podnikateli*. Daňová a hospodářská kartotéka. 1994. č. 4: „Placení úroků je podstatnou částí smlouvy. Kdyby je strany vyloučily, šlo by o půjčku“.

¹⁰¹ PELIKÁNOVÁ, I. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02]. Komentář aspi.

podstatné části smlouvy. Otevření úvěru tak je "dohodou sloužící jako rámec budoucích operací, jimiž klient využije jemu otevřený úvěr".¹⁰²

Podstatnou náležitostí smlouvy u úvěru podle české úpravy není určení výše úroku. Jedná se však o náležitost, která se v úvěrových smlouvách vyskytuje pravidelně.

4.3 Vedlejší náležitosti smlouvy o úvěru

Kromě náležitostí, jež jsou považovány za podstatné z pohledu obchodního zákoníku a bez nichž smlouva o úvěru vůbec nevznikne, případně kromě náležitostí, které jsou povinnou součástí smlouvy podle zákona o spotřebitelském úvěru, smlouva o úvěru obsahuje mnoho tzv. pravidelných složek.¹⁰³ Mezi pravidelné složky smlouvy o úvěru lze zařadit především sjednání výše úroku, účelu, pro který je úvěr poskytován, úpravu možnosti předčasně smluvní vztah ukončit, způsob a lhůtu k poskytnutí finančních prostředků, lhůtu k vrácení, sankce za porušení smlouvy.

4.3.1 Výše smluvních úroků

Sjednání výše úroku není podstatnou náležitostí smlouvy, protože § 502 odst. 1 obchodního zákoníku podpůrně stanoví, že od doby poskytnutí peněžních prostředků je dlužník povinen platit z nich úroky ve sjednané výši, jinak v nejvyšší přípustné výši stanovené zákonem nebo na základě zákona. Nejsou-li takto úroky stanoveny, je dlužník povinen platit obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Jestliže strany sjednají úroky vyšší než je přípustné podle zákona nebo na základě zákona, je dlužník povinen platit úroky pouze ve výši nejvýše přípustné. Judikatura dovodila, že ve smlouvě o úvěru může být sazba úroků určena konkrétní výší nebo způsobem stanovení její výše.¹⁰⁴

Aby mohl věřitel úrok požadovat, musí především úvěr poskytnout. Pro výši úroku je pak rozhodující výše sjednaná smlouvou, neboť žádná nejvýše přípustná výše

¹⁰² PELIKÁNOVÁ, I. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02]. Pelikánová komentář aspi k § 497 – 507.

¹⁰³ Podle J. Fialy lze obsah právních úkonů rozdělit podle frekvence a tím i právní relevance na složky podstatné, které jsou bezpodmínečně vyžadovány ke vzniku právního úkonu, dále složky pravidelné, tedy složky, které se vyskytují zpravidla a nakonec tzv. nahodilé složky, mezi které můžeme zařadit podmínky, stanovení doby a příkazy. Srovnej FIALA, Josef aj. *Občanské právo*. 3. opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk. 2002 s. 43-45.

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.05.2006, sp.zn. 29 Odo 1000/2004.

stanovena není.¹⁰⁵ Na rozdíl od zahraničních právních řádů není v našem právním řádu výslovné omezení obsaženo.

Smlouva nesmí být sjednána jako bezúročná, proto pokud není výše úroku určena, je dlužník povinen hradit úrok obvyklý. Jako odporující zákonu by zřejmě bylo nutno posuzovat i takovou smluvní úpravu, kdy by nepatrná výše smluveného úroku nebo výrazně krátká doba, po kterou má dlužník úrok platit, znamenala obcházení zákonného požadavku na závazek dlužníka platit úrok.¹⁰⁶

Ačkoliv není v zákoně stanoveno, jak dlouho je dlužník povinen úroky hradit, z povahy věci lze usuzovat, že až do chvíle skutečného splacení úvěru a to i tehdy, je-li splacen opožděně. Strany se však mohou dohodnout jinak.

V návrhu občanského zákoníku je obecná úprava úroků upravena v § 1660 až 1664. Oproti současnému právnímu stavu bude platit, že v případě, kdy má dlužník platit úroky a jejich výše není stanovena, platí dlužník úroky ve výši stanovené právním předpisem. Nejsou-li úroky takto stanoveny, platí dlužník obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě bydliště nebo sídla dlužníka v době uzavření smlouvy.

Jako velice prospěšné hodnotím ustanovení návrhu občanského zákoníku, podle kterého věřitel, který bez rozumného důvodu otálí s uplatněním práva na zaplacení dluhu tak, že úroky již činí tolik co jistina, pozbývá právo požadovat další úroky. Ode dne, kdy uplatnil právo u soudu, mu však další úroky opět náleží. V § 1664 je připuštěn anatocismus¹⁰⁷, bylo-li to mezi stranami ujednáno.

4.3.1.1 Výše úroků s ohledem na korektiv dobrých mravů

Na rozdíl od úroků z prodlení, které jsou ve vztahu ke spotřebiteli stanoveny konkrétní sazbou, v případě sjednaných úroků z úvěru omezuje poskytovatele úvěru dle současného právního stavu pouze korektiv dobrých mravů podle ust. § 3 ObčZ. Podle § 39 ObčZ je právní úkon, který je v rozporu s dobrými mravy, neplatný.

Pojem dobrých mravů byl mnohokrát vykládán jak soudem Ústavním, tak soudem Nejvyšším. Ustálená judikatura dovozuje například to, že za dobré mravy je třeba považovat: „souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž

¹⁰⁵ Právo stanovit nejvyšší přípustnou výši měla dříve ČNB, avšak nyní k tomu oprávněna není. Změnu měl přinést nový občanský zákoník, když jedna z jeho verzí omezila přípustnou výši úroků na „dvojnásobek stanovené sazby určené právním předpisem nebo požadovaným za úvěry, které poskytují banky v místě bydliště nebo sídla dlužníka v době uzavření smlouvy.

¹⁰⁶ BEJČEK, Josef. *Obchodní zákoník. Komentář*. 11. vyd. Praha : C. H. Beck. 2006, s. 1224.

¹⁰⁷ Čili úroky brané z úroků.

dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými mravními i morálními zásadami demokratické společnosti“.¹⁰⁸

„Dobré mravy netvoří uzavřený a petrifikovaný normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s obecně uznávanými pravidly slušnosti a poctivého jednání, a rozpor právního úkonu s dobrými mravy je proto třeba posuzovat v každém konkrétním případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení“.¹⁰⁹

„Pojem dobrých mravů, jako souboru etických, obecně zachovaných a uznávaných zásad, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu v daném čase, na daném místě a ve vzájemném ujednání účastníků právního vztahu. Takové hodnocení přísluší výhradně obecným soudům.“¹¹⁰

Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi přistupuje benevolentně i k poměrně vysokým úrokovým sazbám. V jednom ze svých rozhodnutí soud v odůvodnění uvedl: „Nepřiměřeným úrokem je zpravidla úrok sjednaný ve výši, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jeho sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček. I když lze připustit, že půjčky na základě smluv uzavíraných mezi fyzickými osobami, zejména v případě, kdy je dlužníkem osoba nacházející se v obtížné finanční situaci, mají pro věřitele na rozdíl od půjček či úvěrů poskytovaných peněžními ústavami výrazně vyšší míru rizikovosti, a proto - v závislosti na okolnostech konkrétního případu - nemusí být nepřiměřený ani úrok, který je dvojnásobkem či trojnásobkem úrokové míry peněžních ústavů, nelze tolerovat extrémní případy, kdy úrok přesahuje obvyklou míru zcela neadekvátním způsobem.“¹¹¹

Zpravidla je podle Nejvyššího (i Ústavního) soudu nepřiměřená a tedy odporující dobrým taková výše úroků, která podstatně přesahuje úrokovou míru v době jejich sjednání obvyklou, stanovenou zejména s přihlédnutím k nejvyšším úrokovým sazbám uplatňovaným bankami při poskytování úvěrů nebo půjček.¹¹²

¹⁰⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 26.02.1998, sp.zn. II ÚS 249/97.

¹⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.04.2001, sp.zn. 29 Cdo 1583/2000.

¹¹⁰ Usnesení Nejvyššího soud ze dne 21.01.2009, sp.zn. 28 Cdo 5344/2007.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 24.01.2007, sp.zn. 33 Odo 234/2005.

¹¹² Tato právní věta byla uvedena v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2004, sp.zn. 21 Cdo 1484/2004, avšak odvolává se na ni i soud Ústavní v nálezu ze dne 7. 5. 2009, sp.zn.: 523/07.

4.3.1.2 Výše úroků v některých zemích Evropy

Rozdílně od koncepce úpravy smluvních úroků je úrok smluvní upraven právem francouzským. Jako tzv. míra lichvářských úroků je stanoven úrok přesahující o 33% průměrný úrok určený Bankou Francie na konci každého čtvrtletí. Průměrný úrok se liší pro tři různé kategorie půjček. Klasicky nejvyšší úroková sazba je stanovována pro nejnižší půjčky (do 1.524 EUR). Tato sazba se pohybuje kolem 16 % a jako lichvářské úroky jsou potom považovány úroky o 33 % vyšší, tedy úroky ve výši kolem 20 % ročně. O něco nižší je průměrná sazba pro další kategorii půjček. Tou jsou kontokorentní úvěry, revolvingové úvěry a koupě na splátky, vše při přesazení limitu 1.524 EUR, kde se průměrná úroková sazba pohybuje kolem 14 % a tudíž jako lichvářské budou posuzovány úroky ve výši kolem 18 % ročně. Nejnižší úroková sazba se sjednává pro osobní a ostatní půjčky ve výši nad 1.524 EUR. Úroková sazba se pohybuje okolo 7 % ročně, přičemž jako lichvářské jsou potom považovány úroky přesahující přibližně 8 % ročně. Pokud jsou úroky sjednány jako lichvářské, smlouva je přesto platně uzavřena. Avšak úroky jsou do budoucna hrazeny pouze v maximální zákonné výši a úroky, které již uhrazeny byly, se započítávají na budoucí platby. V intencích trestního práva může být rozhodnuto o pokutě až ve výši 45.000 EUR nebo dokonce trestu odnětí svobody v trvání od 2 měsíců do dvou let.

Nejvyšší úroková míra v Německu není definována zákony, ale stejně jako v České republice plyne z rozhodovací praxe soudů. Ty považují za lichvářské úroky, které dvojnásobně převyšují průměrnou úrokovou míru spotřebitelských úvěrů nebo úroky o 12% vyšší než průměrné. Úroky považované za lichvářské mohou být předmětem trestního postihu. Protože průměrná úroková míra se v Německu pohybuje kolem 10 % ročně, teoretické maximum by nemělo přesáhnout 20 % ročně. Realita je taková, že u krátkodobých a střednědobých úvěrů zasahují soudy již tehdy, pokud je úroková míra mezi 90 – 100% průměrné. U dlouhodobých úvěrů však povolují i úrokovou míru ve výši 110 % úrokové míry průměrné.

Britská úprava, která je ze všech tří zmíněných v této oblasti nejvíce tržně orientovaná, neobsahuje žádný strop pro poskytování úroků. Na základě precedentů je za tuto míru možné požadovat 48 % ročně.¹¹³

¹¹³ *A guide to consumer credit in five countries of the european union: Germany, Belgium, Spain, France and The United Kingdom* [online]. [cit. 2010-12-01]. Dostupný z: <http://www.usc.es/cde/documentoswebsummer2006/estudio%20comparado%20credito%20consumo.pdf>.

4.3.1.3 Změny výše úroků

Poskytovatelé úvěru, kteří jednají v rámci své podnikatelské činnosti, obvykle přistupují k tomu, že úrok z úvěru nesjednávají přímo ve smlouvě pevnou sazbou, avšak odkazem na jiný dokument, v konkrétním případě nazvaný například oznámení o úrokových sazbách.¹¹⁴ Smyslem takového opatření je docílit toho, aby se úrok v průběhu trvání úvěrového vztahu mohl měnit, obvykle podle aktuální situace na trhu. Spotřebitel je proto povinen úrok hradit ve výši aktuální úrokové sazby.

Podobně jako v případě, kdy je obdobným způsobem část smlouvy sjednána odkazem na obchodní podmínky je ve vztahu ke spotřebiteli třeba vzít ohled na ustanovení § 56 odst. 3 občanského zákoníku, které výslovně považuje za nepřípustné ujednání dovolující jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě. Sankcí za nedodržení je relativní neplatnost. S ohledem na toto ustanovení je nutné určitě specifikovat podmínky, za kterých ke změně výše úrokové sazby dojde. Jako jedna z možností se nabízí změna výše závislá na změnách úrokových sazeb vyhlášených Českou národní bankou.

Případem jednostranné změny úrokové sazby se zabýval Nejvyšší soud. V rozsudku 29 Odo 1000/2004 dovodil, že sazba úroků může být ve smlouvě o úvěru určena konkrétní výší nebo způsobem stanovení její výše. „Je-li ve smlouvě o úvěru sjednán způsob určení výše úrokové sazby založený na objektivních kritériích a je stanoven, popřípadě je určitelný i den rozhodný pro změnu výše této sazby, nemá změna těchto kritérií za následek změnu smlouvy o úvěru, nýbrž jde jen o určení výše sazby úroků ke konkrétnímu datu“.¹¹⁵

Shora uvedený závěr se ale neuplatní, není-li splněn předpoklad, podle něhož je způsob určení výše úrokové sazby vázán na objektivní (na vůli poskytovatele úvěru nezávislá) kritéria.

Podle ust. § 7 nového zákona o spotřebitelském úvěru je věřitel povinen informovat spotřebitele o každé změně úvěrové sazby v listinné podobě nebo na jiném trvalém nosiči dat, a to v přiměřené lhůtě před nabytím účinnosti takové změny. Jinak není změna vůči spotřebiteli účinná. Je však možné dohodnout se tak, že informace o změně úrokové sazby budou spotřebiteli poskytovány pravidelně a v přiměřeném intervalu, pokud změna závisí na referenční sazbě a ta je vhodným způsobem zveřejněna. Referenční sazba je označením pro úrokovou sazbu, která se použije jako základ pro výpočet jakéhokoliv úroku, jenž má být uplatněn, a která pochází z veřejně

¹¹⁴ Takto postupuje např. Komerční banka, a.s., Česká spořitelna, a.s. i mnohé další banky v České republice.

¹¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.05.2006, sp. zn. 29 Odo 1000/2004.

přístupného zdroje. Referenční sazbu mohou strany ověřit, nemohou ji však přímo ovlivnit.¹¹⁶ Tato povinnost se podle přechodných ustanovení vztahuje i na úvěry zavřené na dobu neurčitou před účinností zákona. Za nedodržení informační povinnosti však překvapivě není stanovena žádná sankce.

4.3.1.4 Způsob úročení

V ekonomické praxi rozeznáváme jednoduché a složené úročení, kdy složené úročení znamená, že úrok se stává součástí jistiny a následně je vždy úročena jistina navýšená o úrok z minulého období. „Vložíme-li na účet 100 Kč, pak při úrokové míře 10% získáme za první období úrok 10 Kč. Při jednoduchém úročení dostaneme příští období opět pouze 10 Kč, při složeném úročení dostaneme 11 Kč, protože úrok je 10% ze 110 Kč.“¹¹⁷ Pokud je použito složené úročení, úročí se v podstatě i úrok a dochází tak k jevu, který je nazýván „anatocismus“.¹¹⁸

Kromě způsobu úročení souvisí s výpočtem úroků i užití jednotlivých standardů úročení, které se liší tím, s jakým počtem dní v roce při výpočtu úroků počítají. Používány jsou tyto standardy.¹¹⁹

- evropský (někdy německý) standard úročení 30E/360 (tento způsob se používá například na pražské burze),
- americký standard 30A/360,
- mezinárodní standard (někdy též francouzský) ACT/360 (tento způsob úročení počítá v čitateli se skutečným počtem dnů a ve jmenovateli s 360 dny,
- anglická metoda ACT/365 (jak v čitateli, tak i ve jmenovateli počítá se skutečným počtem dní v roce.

Rozdíly ve výši úroků, které jsou vypočteny s použitím jednotlivých standardů, jsou obvykle nevýznamné, samozřejmě však závisí na výši částky a počtu dní.

4.3.2 Lhůta k uplatnění nároku na úvěr

Další z tzv. pravidelných složek smlouvy o úvěru je sjednání lhůty k uplatnění nároku na úvěr. Tuto lhůtu lze sjednat například jako „měsíc od podpisu smlouvy“ či časový úsek ohraničený konkrétními daty. Není ani vyloučeno, aby bylo sjednáno jedno

¹¹⁶ Jedná se například o sazby LIBOR či PRIBOR.

¹¹⁷ *Výklad 2354 pojmů z práva, ekonomiky a dalších oblastí podnikání. Složené úročení.* [online] [cit. 2010-10-01]. Dostupný z: <<http://business.center.cz/business/pojmy/p1324-slozene-uroceni.aspx>>.

¹¹⁸ Více k tématu anatocismu v kapitole 6.

¹¹⁹ RADOVÁ, Jarmila. *Finanční matematika pro každého: příklady*. 1. vyd. Praha : Grada. 2008, s. 7-8.

konkrétní datum, kdy je dlužník oprávněn úvěr čerpat. Pokud není dojednáno jinak, nemá dlužník nárok na čerpání úvěru po sjednané lhůtě, ale ani před započítáním jejího plynutí, pokud je lhůta ohraničena i začátkem.

Nelze vyloučit, že lhůta ve smlouvě upravena nebude. To má stejný důsledek, jako smlouvením lhůty jako neomezené. Jde o smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou. Dlužník je oprávněn čerpat úvěr kdykoliv, avšak před tím, než je úvěr čerpán, je možné smlouvu oběma stranami vypovědět. Protože ustanovení zákona jsou však dispozitivní, není vyloučeno jiné ujednání.

4.3.3 Úplata za sjednání závazku a další poplatky

Pokud je úvěr sjednáván institucí, která koná v rámci své podnikatelské činnosti, obvykle si za poskytnutí úvěru v souladu s kogentním ustanovením § 499 ObchZ naúčtuje poplatek. Od ustanovení se nelze odchýlit dohodou, ani je nelze vyloučit. Relativně neplatné by bylo ujednání, které by sjednávalo odměnu pro osobu, která úvěr neposkytuje v rámci podnikatelské činnosti. Úplata je odměnou pro věřitele, který pro svého klienta rezervuje finanční prostředky od okamžiku uzavření smlouvy až do chvíle, kdy je úvěr dlužníkem skutečně čerpán.

Kromě toho poskytovatelé úvěry obvykle sjednávají odměnu za vedení tzv. úvěrového, či pohledávkového účtu. Jedná se o vnitřní účet banky, na kterém je úvěr evidován a na který směřují splátky dlužníka. Veškeré ceny poplatků bývají stanoveny odkazem na zvláštní dokument nazývaný sazebník poplatků. To je dáno především tím, že struktura poplatků je v dnešní době velice složitá.

Podle § 56 odst. 3 písm. i) ObčZ je nepřípustné ujednání, kterým se stanoví, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění, nebo ujednání, které dodavatele opravňuje ke zvýšení ceny zboží nebo služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy podstatně překročena. Podobně podle § 1672 návrhu občanského zákoníku platí, že se zakazují ujednání, která odkládají určení ceny až na dobu plnění i ustanovení umožňující podnikateli cenu zvýšit, aniž bude mít spotřebitel právo při podstatném zvýšení ceny právo od smlouvy odstoupit.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru zahrnuje „veškeré další poplatky, které spotřebitel musí zaplatit v souvislosti se spotřebitelským úvěrem, a které jsou mu známy“ do celkových nákladů spotřebitelského úvěru. Celkové náklady na spotřebitelský úvěr jsou potom základem pro výpočet RPSN.

4.3.4 Určení měny

Ustanovení § 498 ObchZ umožňuje sjednat úvěr i v jiné měně, než v měně české, pokud to není v rozporu s devizovými předpisy. Není-li mezi stranami sjednáno jinak, je dlužník povinen vrátit peněžní prostředky v té měně, ve které mu byly poskytnuty a v této měně je zároveň povinen hradit úroky.

4.3.5 Způsob čerpání

Způsob čerpání úvěru je obvykle rovněž součástí smluvních ujednání mezi poskytovatelem úvěru a dlužníkem a závisí na typu úvěru a jeho případném účelu.

Kontokorentní úvěr je typicky spjat s běžným účtem. K čerpání kontokorentního úvěru nedochází tak, že banka částku ve sjednané výši připíše ve prospěch účtu klienta, nýbrž banka jednoduše provádí platby klienta i do záporného zůstatku ve sjednané výši. K čerpání může dojít rovněž platbou prostřednictvím platební karty či výběrem z bankomatu.

Na podobném principu fungují i revolvingové úvěry, které je možné čerpat kreditní kartou. Klient má k dispozici prostředky v určité výši, které může čerpat platbami kreditní kartou či přímými výběry z bankomatu.

Specificky bývá sjednán způsob čerpání účelových účtů. Aby bylo zajištěno, že klient nepoužije finanční prostředky jinak, než je sjednáno, poskytovatel úvěru uvolní finanční prostředky přímo bez dalšího ve prospěch účtu dodavatele zboží.

Klasickým způsobem poskytnutí úvěru je poskytnutí částky ve sjednané výši klientovi v hotovosti či v dnešní době spíše převodem na běžný účet klienta. Poskytování finančních prostředků v hotovosti je omezeno s ohledem na zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.¹²⁰ Platby prováděné v hotovosti nesmí přesahovat částku EUR 15.000,-. Za platbu se však pro účely tohoto zákona nepovažuje vklad peněžních prostředků v hotovosti na vlastní účet nebo na cizí účet u peněžního ústavu, nebo jejich výběr.

¹²⁰ Účelem zákona je omezit daňové úniky, racionalizovat a optimalizovat peněžní hotovostní oběh, zvýšit bezpečnost zúčastněných subjektů a v neposlední řadě působit proti legalizaci výnosů z trestné činnosti tak, jak toto jednání vymezuje zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

4.4 Další náležitosti smlouvy o úvěru

4.4.1 Prorogace

Podle § 89a občanského soudního řádu lze sjednat alternativní místní příslušnost soudu pro řešení sporů z obchodněprávních vztahů, kdy namísto obecně příslušného soudu podle místa sídla žalovaného bude sjednána (čili prorogována) místní příslušnost soudu jiného. Z povahy věci půjde zpravidla o soud se zeměpisně výhodnější polohou. Taková možnost platí pouze pro obchodněprávní spory. Dohoda musí být písemná a musí být buď jako originál nebo v ověřeném opisu založena spolu s žalobou do spisu.

Smlouva o úvěru je obchodněprávní smlouvou a proto nepochybně může obsahovat prorogační doložku.¹²¹ Zda tomu tak je i ve vztahu ke spotřebiteli, není zcela bez otazníku.

Ačkoliv se v současné době velice často diskutuje otázka rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách, otázka prorogace jiného soudu, než by byl za normálních podmínek příslušným, zůstává poněkud opomenuta, ač může mít významné důsledky pro spotřebitele v pozici dlužníka.

Pokud je například sjednána příslušnost Obvodního soudu pro Prahu 1, pro žalovaného spotřebitele z Ostravy bude cesta k soudu znamenat nemalé finanční náklady. Z pohledu věřitele se tím razantně zvyšuje šance, že dlužník se k soudu vůbec nedostaví a věc bude velice rychle rozhodnuta rozsudkem pro zmeškání. Domnívám se, že je možné namítat neplatnost takového ujednání pro rozpor s ustanovením § 56 odst. 1 občanského zákoníku, neboť ujednání může znamenat značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

4.4.2 Rozhodčí doložky

Platnost rozhodčích doložek, především pak rozhodčích doložek ve prospěch tzv. „soukromých rozhodčích společností“, je dnes velice aktuální téma diskuzí odborné veřejnosti. Používání rozhodčích doložek bankami či jinými finančními institucemi, je spíše pravidlem než výjimkou. Problém je zde především ve skutečnosti, že rozhodce posuzující spotřebitelské spory je jen málokdy fakticky nezávislý.

„Rozhodcovská „zakázka“ je formálně vzato důsledek dobrovolné dohody dvou stran, nicméně realita je zpravidla taková, že volbu provádí poskytovatel jinak

¹²¹ Například: „Věřitel a klient se dohodli, že veškeré spory vzešlé ze smlouvy o úvěru, budou předloženy k rozhodnutí Obvodnímu soudu pro Prahu 1, bude-li dána věcná příslušnost okresního soudu, a Městskému soudu v Praze, bude-li dána věcná příslušnost krajského soudu.“ *Všeobecné obchodní podmínky společnosti Cofidis* č. CD 05/2009 [online]. [cit. 2010-11-03]. Dostupné z: <http://www.cofidis.cz/public/uploads/files/vop_cofidirekt.pdf>.

nevýhodných finančních a podobných služeb, který má nad svým klientem strategickou výhodu. Ve fakticky tržních podmínkách přitom platí, že osoby, které se živí poskytováním rozhodcovských služeb, mají k jiným rozhodcům konkurenční vztah a snaží se vycházet maximálně vstříc svým zákazníkům. Ač je tedy rozhodce podle zákona nezávislý, dvakrát si rozmyslí aplikovat na posouzení případu nějaké „dobré mravy a neuznat vysoký úrok, smluvní pokutu nebo jiné jednostranně (ne)výhodné podmínky. Pokud by to udělal, přestal by být nadále vybírán jako rozhodce“.¹²²

Ve vztahu ke spotřebiteli v této oblasti opět narážíme na nepřesnou implementaci směrnice 93/13 EHS. Příloha uvedené směrnice označuje jako nepřípustný závazek spotřebitele předložit spor výlučně rozhodčímu soudu, na který se nevztahují ustanovení právních předpisů. Podle tohoto ustanovení tak nelze sjednat rozhodčí doložku s výjimkou rozhodčí doložky ve prospěch stálého rozhodčího soudu. Z této nedostatečné implementace bohužel zřejmě vychází i návrh občanského zákoníku, neboť ani ten toto ustanovení směrnice nezohledňuje.

Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů, předvídá dva různé způsoby autoritativního rozhodování sporů. V první řadě se jedná o rozhodování stálým rozhodčím soudem. Rozhodčí soud stálý může být na rozdíl od jiných institucí podobného charakteru zřízen pouze na základě zákona. V České republice dnes působí pouze jeden stálý rozhodčí soud a tím je Rozhodčí soud při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky. „Podmínkou rozhodování sporu v rozhodčím řízení před Rozhodčím soudem při HK ČR a AK ČR je uzavření písemné rozhodčí smlouvy (resp. rozhodčí doložky) ve prospěch tohoto soudu, která tvoří zpravidla jedno ujednání majetkového kontraktu mezi smluvními stranami. Pokud byl takový kontrakt uzavřen v minulosti bez rozhodčí doložky, je možné uzavřít k němu dodatek obsahující dodatečné ujednání stran o příslušnosti rozhodčího soudu k řešení případného sporu z tohoto kontraktu.“¹²³

S ohledem na výše uvedené ustanovení směrnice 93/13 EHS je patrné, že spotřebitelská doložka přenášející pravomoc na stálý rozhodčí soud je platná. Problematická jsou ustanovení smluv či podmínek, které odkazují na rozhodčí společnosti tzv. „ad hoc“. V současné chvíli jich existuje mnoho, čemuž nahrává poměrně benevolentní právní úprava v této oblasti. Soukromí rozhodci často citují

¹²² UHL, Pavel. *Spotřebitelský údel* [online]. 05.03.2008. [cit. 2010-08.08]. Dostupný z WWW: <<http://www.spotrebiteleskyudel.cz/?p=62>>.

¹²³ *O rozhodčím soudu* [online]. [cit. 2010-08.08]. Dostupný z WWW: <http://www.arbcourt.cz/index.php?url=cz_rsinfo.htm>.

rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci sp.zn. 22 Cm 18/2001¹²⁴, dle kterého mohou i soukromé subjekty vést seznam rozhodců a vydávat pravidla rozhodčího řízení.

Do sporu však vstoupil i soud Nejvyšší, který se rozhodl publikovat usnesení Vrchního soudu v Praze sp.zn. 12 Cmo 496/2008¹²⁵. Vrchní soud v Praze jako soud odvolací v této věci dovodil, že pokud rozhodčí smlouva neobsahuje přímé určení rozhodce ad hoc, anebo konkrétní způsob jeho určení, ale ohledně výběru rozhodce a stanovení pravidel rozhodčího řízení pouze odkazuje na právnickou osobu, která není stálým rozhodčím soudem zřízeným na základě zákona, a odkazuje na jí stanovené statuty a řády ke jmenování a výběru rozhodců, jakož i způsobu vedení rozhodčího řízení a stanovení pravidel o nákladech řízení, pak je taková rozhodčí smlouva neplatná dle § 39 občanského zákoníku pro obcházení zákona.

Jelikož se jedná o neplatnost absolutní, nikoliv pouze neplatnost relativní, je třeba neplatnost posuzovat z moci úřední, bez návrhu (ex offio) nikoliv až na návrh jedné ze stran. Navíc rozhodci sami mají povinnost pro nedostatek pravomoci žaloby odmítat. Pokud na základě neplatné rozhodčí doložky rozhoduje rozhodce soukromé rozhodčí společnosti, neměl by být rozhodčí nález, jenž z takové rozhodčí doložky vzešel, platným exekučním titulem.

Skutečnost je však taková, že exekuce vykonané na základě podobným způsobem vzniklých rozhodčích nálezů, nejsou rozhodně výjimečné.

4.5 Podstatné náležitosti smlouvy podle zákona

č. 321/2001 Sb.

Už původní zákon o spotřebitelském úvěru klade na smlouvu o úvěru mnohem větší nároky než obchodní zákoník, což logicky vyplývá z jeho účelu, jímž je především ochrana spotřebitele. Smlouva musí obsahovat mnoho povinných náležitostí. Tyto jsou uvedeny v § 4 a v § 5 zákona o spotřebitelském úvěru. Podle § 4 odst. 1 musí být smlouva především písemná, přičemž jedno vyhotovení náleží spotřebiteli. V § 4 odst. 2 jsou pak stanoveny tyto povinné náležitosti smlouvy o úvěru:

¹²⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30.05.2001, sp.zn. 22 Cm 18/2001 potvrzený rozhodnutím Vrchního soudu v Olomouci ze dne 10.10.2001.

¹²⁵ Rozhodčí doložka zde byla sjednána v tomto znění: „Smlouvy o rezervaci nemovitosti a o poskytnutí součinnosti při koupi nemovitosti“ (dále jen „Smlouvy“), uzavřené mezi účastníky dne 7. 4. 2008, účastníci se dohodli, že veškeré případné spory vzniklé z této Smlouvy nebo v souvislosti s ní (včetně případných sporů o platnost této smlouvy či o platnost rozhodčí doložky) budou rozhodovány jediným rozhodcem, a to v souladu se zákonem č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. Smluvní strany se dohodly, že rozhodčí řízení bude probíhat dle Pravidel pro rozhodčí řízení vydaných společností S. r. ř. a v. z. s. r. o., a že rozhodce bude určen žalobcem ze Seznamu rozhodců, vedeného společností S. r. ř. a v. z. s. r. o., se sídlem M. n., P., IČ.“

- stanovení RPSN, stanovení podmínek, za kterých smí být RPSN upravena a které nesmí záležet pouze na vůli věřitele,
- stanovení maximální výše spotřebitelského úvěru,
- stanovení výše jednotlivých splátek, jejich počtu a přesného časového rozvržení, stanovení jednotlivých plateb včetně těch, které jsou vymezeny v § 2 písm. a) (za vedení účtu, platby pojistného a podobně),
- závazek věřitele informovat spotřebitele v průběhu plnění smlouvy o všech změnách roční procentní sazby nákladů na spotřebitelský úvěr,
- u smluv, ve kterých se sjednává koupě najaté věci, výši spotřebitelského úvěru,
- ustanovení o právu na splacení spotřebitelského úvěru před stanovenou lhůtou,
- podmínky, za kterých lze předčasně ukončit smluvní vztah a
- způsob placení.

Pokud smlouva o úvěru podléhající úpravě v zákoně o spotřebitelském úvěru nesplňuje všechny požadavky, jež jsou na ni tímto zákonem kladeny, a spotřebitel tuto skutečnost u věřitele uplatní, podle § 6 se spotřebitelský úvěr s účinností k tomuto dni pokládá za úvěr úročený ve výši diskontní sazby vyhlášené ČNB platné v době uzavření smlouvy. Ujednání o jiných platbách na spotřebitelský úvěr se stávají neplatnými.

4.6 Podstatné náležitosti smlouvy podle zákona č. 145/2010

Sb.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru informační povinnost poskytovatele úvěru zásadním způsobem rozšiřuje, stanoví několik okruhů informačních povinností. Jedná se o informace, které musí obsahovat reklama, stejně tak jako informace, které musí být poskytnuty již před uzavřením smlouvy, či které musí být spotřebiteli poskytnuty, je-li smlouva uzavřena prostředky na dálku, nebo prostřednictvím zprostředkovatele; obdobně je nutno poskytnout náležité vysvětlení, které je nezbytné k posouzení vlastní úvěruschopnosti. Opominou nelze poučení o možných změnách úrokové sazby v průběhu trvání úvěrového vztahu.

Pokud je některá z informačních povinností porušena, hrozí poskytovateli úvěru postih v podobě odpovědnosti za přestupek. Pokuta se může pohybovat v řádech milionů korun. Kromě toho se úvěr poskytnutý na základě smlouvy, která neobsahuje

požadované informace, od počátku považuje za úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření této smlouvy.¹²⁶

Informační povinnost poskytovatele úvěru je doprovázena povinností posoudit tzv. úvěruschopnost spotřebitele. Směrnice ponechává na členských státech, jak tomuto požadavku dostojí. Ve Spojeném království bylo například navrhováno třístupňové zjišťování relevantních informací v závislosti na výši úvěru. Nakonec však Spojené království, stejně jako Česká republika, sáhlo pouze po obecné formulaci této povinnosti.

S odbornou péčí je tak poskytovatel před uzavřením smlouvy úvěru povinen posoudit schopnost spotřebitele splácet úvěr, a to na základě dostatečných informací získaných mimo jiné i od spotřebitele, a je-li to nezbytné, nahlédnutím do příslušných databází. Posouzení úvěruschopnosti je třeba provést také před každým významným navýšením celkové výše úvěru.¹²⁷ Sankcí za nedodržení může být pokuta ve výši až 2.000.000 Kč. Důvodová zpráva k zákonu uvádí, že tímto požadavkem je částečně konkretizován požadavek § 12 ZOB stanovící povinnost jednat obezřetně.¹²⁸

Problém zde spatřuji především v tom, jak bude poskytovatel úvěru schopen dokázat, že své povinnosti dostál¹²⁹.

4.6.1 Informace v reklamě

V ust. § 4 nového zákona o spotřebitelském úvěru je stanoveno, že v případě, kdy je nabízen spotřebitelský úvěr nebo jeho zprostředkování reklamou, jejíž součástí je jakýkoliv údaj o jeho nákladech, musí reklama obsahovat jasným, výstižným a zřetelným způsobem formou reprezentativního příkladu informace podle přílohy č. 1. Zejména se jedná o RPSN, výpůjční úrokovou sazbu, celkovou výši spotřebitelského

¹²⁶ Při konzultacích, které probíhaly před přijetím nové právní úpravy, se většina subjektů (například Česká národní banka, Sdružení českých spotřebitelů, Veřejný ochránce práv) vyjádřila pro to, aby sankcí z nedodržení informační povinnosti byla možnost odstoupit od smlouvy. Pro to, aby byla zachována sankce dle zákona původního, byla například Česká obchodní inspekce, Česká bankovní asociace, Sdružení obrany spotřebitelů. Tato varianta byla nakonec vybrána i s ohledem na pozitivní zkušenost s jejím fungováním.

¹²⁷ Při stanovení povinnosti kontrolovat úvěruschopnost před významným navýšením úvěru zákonodárce přesahuje povinnosti dané směrnici. Kriterium „významného navýšení“ bude zřejmě muset definovat judikatura. V prvotní fázi přípravy návrh zákona stanovoval povinnost dokonce pro každé navýšení.

¹²⁸ Důvodová zpráva k návrhu zákona o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů [online]. [cit. 2010-11.09], s. 11., dostupný z:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Duvodova_zprava_MF_Spotebitelsky_uver.pdf>.

¹²⁹ Například slovenský zákonodárce použil téměř stejný způsob implementace povinnosti posuzovat úvěruschopnost, avšak nad rámec směrnice stanovuje, že povinnost se považuje za splněnou, pokud je úvěr zajištěn finančními prostředky nebo cennými papíry. Jakékoliv zajištění bohužel nevyovídá nic o úvěruschopnosti dlužníka.

úvěru, dobu trvání spotřebitelského úvěru a informaci o povinnosti uzavřít smlouvu o doplňkové službě.

Protože je stanoveno, že tyto údaje mají být uvedeny *formou reprezentativního příkladu*, bude do budoucna velice zajímavé sledovat, jak se s požadavkem vypořádají společnosti reklamující prostřednictvím televizního vysílání, kde každá vteřina navíc stojí nemalé finanční prostředky. Domnívám se, že toto omezení je nadmíru omezující. Doposavad bylo povinné uvádět v reklamě pouze RPSN nebo příklad jejího výpočtu. Nově se navíc podle § 20 nového zákona o spotřebitelském úvěru věřitel nebo zprostředkovatel neuvedením informací dopouští správního deliktu, za což mu hrozí pokuta ve výši až 5.000.000 Kč.

4.6.2 Předmluvní informace a povinnost náležitého vysvětlení

Podobně přísně je koncipována i povinnost poskytovat informace před uzavřením smlouvy. Informace, které musí být poskytnuty v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy, jsou vyčerpávajícím způsobem uvedeny v příloze č. 2 nového zákona o spotřebitelském úvěru. Přitom v článku I. přílohy č. 2 jsou uvedeny informace povinné pro běžný spotřebitelský úvěr, v článku II. informace o spotřebitelském úvěru ve formě přečerpání, který je splatný do tří měsíců, o dohodě, jíž se mění způsob splácení v důsledku prodloužení spotřebitele, a o smlouvě, která se sjednává formou hlasové telefonní komunikace.

Jen pro představu o rozsahu informační povinnosti lze uvést, že informace podle čl. I přílohy jsou obsaženy pod písmeny a) až s). Poskytnutí některých informací je téměř nezbytné (např. informace o případném zajištění), jiné spotřebitele ochraňují (např. informace o právu na odstoupení od smlouvy). Domnívám se, že některé informace jsou pro běžného spotřebitele nesrozumitelné a tudíž i nadbytečné (např. informace o skutečnosti, zda případné použití kapitálu, vytvořeného platbami spotřebitele namísto splácení spotřebitelského úvěru, povede k úplnému splacení spotřebitelského úvěru).

Poskytovatel úvěru má do jisté míry zjednodušenu situaci tím, že pro poskytování informací může použít formuláře, které jsou rovněž přílohou smlouvy. Pokud poskytuje informace předepsanými formuláři, nastane vyvratitelná domněnka, že informační povinnost tímto splnil. Z důvodové zprávy k zákonu vyplývá, že od použití formulářů si

zákonodárce slibuje především to, že spotřebitel bude moci jednotlivé nabídky úvěrů jednodušeji porovnávat.¹³⁰

Kromě poskytnutí taxativně uvedených informací má věřitel před uzavřením smlouvy povinnost poskytnout *náležitě vysvětlení*, aby byl spotřebitel schopen posoudit, zda smlouva odpovídá jeho potřebám a jeho finanční situaci. Zákon nedává žádný návod, jak má takové vysvětlení vypadat. Nedodržení povinnosti uvést informace podle § 5 může být jakožto přestupek potrestáno pokutou ve výši do 5.000.000 Kč. Slovenský zákon v rámci poskytování náležitého vysvětlení alespoň stanovuje povinnost poskytovatele úvěru zajistit odbornost osob, které v souvislosti s poskytováním úvěrů přichází do styku s neprofesionálním klientem.

Domnívám se, že povinnost poskytovat takového množství informací může být od určité chvíle matoucí a tudíž kontraproduktivní. Především pokud se jedná o údaje, které je třeba poskytnout v číslech. Kromě toho si neumím představit, jak budou poskytovatelé úvěru před soudem dokazovat, že poskytli spotřebiteli náležité vysvětlení, *na jehož základě byl spotřebitel učinit závěr* o tom, že smlouva odpovídá jeho potřebám a finanční situaci¹³¹. Myšlenka obsažená v zákoně, který zde kopíruje článek 6) implementované směrnice, je sice chvályhodná, obávám se však, že na poskytovatele klade téměř nároky na hranici nemožného.

4.6.3 Informace ve smlouvě, kterou se sjednává spotřebitelský úvěr

Informace, které je spotřebiteli dodat přímo ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, se téměř shodují s informacemi, na které má spotřebitel právo již ve fázi před smluvní. Následující výčet povinných informací je stanoven přílohou č. 3) nového zákona o spotřebitelském úvěru:

- a) druh spotřebitelského úvěru,
- b) kontaktní údaje smluvních stran, zejména poštovní adresu pro doručování, telefonní číslo, případně adresu pro doručování elektronické pošty,
- c) dobu trvání spotřebitelského úvěru, celkovou výši spotřebitelského úvěru a podmínky jeho čerpání,

¹³⁰ Důvodová zpráva k návrhu zákona o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů [online]. [cit. 2010-11.09], s. 9., dostupný z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Duvodova_zprava_MF_Spotebitelsky_uver.pdf>.

¹³¹ Lze je nutno si položit otázku, jak může poskytovatel úvěru posoudit, zda informace, které konkrétnímu spotřebiteli poskytl v konkrétním případě, povedou k výsledku, který do značné míry závisí na *schopnostech* a subjektivních vlastnostech spotřebitele.

- d) určení zboží nebo služby a jejich cenu, která by byla placena bez využití spotřebitelského úvěru, v případě spotřebitelského úvěru ve formě odložené platby za zboží nebo službu a smluv o vázaném spotřebitelském úvěru,
- e) výpůjční úrokovou sazbu, podmínky upravující použití této sazby a případně údaj o jakémkoliv indexu nebo referenční sazbě použitelné pro počáteční úrokovou sazbu, jakož i o době, podmínkách a postupu pro změnu úrokové sazby. Uplatňují-li se za různých okolností různé úrokové sazby, uvádějí se výše uvedené informace o všech úrokových sazbách,
- f) roční procentní sazbu nákladů na spotřebitelský úvěr, veškeré předpoklady použité pro výpočet této sazby a celkovou částku splatnou spotřebitelem, vyjádřenou číselným údajem a vypočtenou k okamžiku uzavření smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr,
- g) výši, počet a četnost plateb, jež má spotřebitel provést, a případně způsob přiřazování plateb k jednotlivým dlužným částkám s různými úrokovými sazbami pro účely splácení,
- h) informace o právu obdržet kdykoliv bezplatně výpis z účtu v podobě tabulky umoření, je-li zahrnuto umoření jistiny spotřebitelského úvěru s pevně stanovenou dobou trvání,
- i) soupis uvádějící lhůty a podmínky pro splacení úroku a veškeré související opakující se či jednorázové poplatky, mají-li být poplatky a úroky splaceny bez umoření jistiny,
- j) případné poplatky za vedení jednoho nebo více účtů zaznamenávajících platební transakce a čerpání a podmínky, za nichž lze tyto poplatky změnit, ledaže je otevření účtu nepovinné, poplatky za používání platebních prostředků pro platební transakce i čerpání a veškeré další poplatky vyplývající ze smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr,
- k) úrokovou sazbu použitelnou v případě opožděných plateb splatnou v okamžiku uzavření smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, a podmínky pro její úpravu a veškeré další důsledky vyplývající z prodlení spotřebitele,
- l) náklady na služby notáře či jiné obdobné náklady,
- m) požadavek na případné zajištění nebo pojištění,
- n) informaci o právu na odstoupení od smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, lhůtě, během níž může být toto právo vykonáno, a dalších podmínkách pro výkon tohoto práva, včetně informace o povinnosti spotřebitele zaplatit čerpanou jistinu a příslušný úrok podle § 11 odst. 3, jakož i o částce úroku splatné za den,

- o) informaci o právech vyplývajících z § 14 odst. 3 a 4 a podmínkách jejich uplatnění,
- p) informaci o právu na předčasné splacení spotřebitelského úvěru, o případném právu věřitele na náhradu vzniklých nákladů a o způsobu jejich stanovení,
- q) informaci o postupu v případě ukončení smluvního vztahu,
- r) informaci o možnosti mimosoudního řešení spotřebitelských sporů prostřednictvím finančního arbitra,
- s) označení příslušného orgánu dozoru, a
- t) informaci o tom, zda případné použití kapitálu, vytvořeného platbami spotřebitele namísto splacení spotřebitelského úvěru, povede k úplnému splacení spotřebitelského úvěru.

Specificky stanovuje příloha č. 3 k novému zákonu o spotřebitelském úvěru informace, které je třeba spotřebiteli poskytnout v případě, kdy má úvěr formu přečerpání. V takovém případě musí poskytovatel úvěru spotřebiteli poskytnout informace a) až c) a e) a dále informace o právu na odstoupení, informace o možnosti požadovat okamžité splacení úvěru, dále pak informace o poplatcích a o jejich případných změnách.

Dohoda, kterou se za účelem odvrácení řízení o nárocích věřitele odkládá v důsledku prodlení spotřebitele platba nebo mění způsob splacení, přičemž smluvní ujednání jsou ve svém souhrnu pro spotřebitele alespoň stejně výhodná jako v původní smlouvě, musí obsahovat informace stanovené v odstavci 1 písm. a) až h), k) a p).

4.6.3.1 Roční procentní sazba nákladů

Roční procentní sazba nákladů (dále jen „RPSN“) vypovídá o úrovni platebních podmínek úvěru. Prostřednictvím RPSN lze posoudit výhodnost spotřebitelského úvěru. Jak podle původního, tak podle nového zákona o spotřebitelském úvěru je určení RPSN povinnou náležitostí smlouvy o úvěru.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru definuje RPSN jako celkové náklady spotřebitelského úvěru pro spotřebitele, vyjádřené jako roční procentní podíl z celkové výše spotřebitelského úvěru. Do celkových nákladů je třeba zahrnout veškeré náklady včetně daní, provizí úroků a dalších poplatků, rovněž i náklady související s doplňkovými službami (např. pojistná smlouva), pokud je její uzavření nutné. Celková výše spotřebitelského úvěru je souhrn všech částek, které má spotřebitel k dispozici. Oproti parametru úrokové sazby je RPSN přehledná v tom, že poskytovatelé úvěru mají povinnost uvádět RPSN na roční bázi (zatímco úroky mohou být uvedeny i na bázi

měsíční či denní, což může být pro spotřebitele zavádějící) a navíc RPSN nezohledňuje pouze výši úrokové sazby, ale i poplatky s úvěrem spojené.

Ačkoliv oba zákony o spotřebitelském úvěru obsahují pro výpočet RPSN vzorec, laik může využít některé z kalkulaček, které jsou dostupné na internetu.¹³²

V některých případech je požadavek uvést RPSN naprosto spravedlivý a lehký splnitelný. Avšak s ohledem na potřebu známosti některých vstupních údajů se v některých případech jeví výpočet RPSN jako zbytečný. Nelze zaručit, že sdělená RPSN bude odpovídat skutečnosti. Například v případě revolvingového úvěru není vůbec jisté, kdy bude spotřebitel čerpat, v jaké výši bude čerpat, zda nesplatí úvěr jednorázově hned druhý den po jeho vyčerpání.

Nový spotřebitelský zákon obsahuje v příloze č. 5 některá podpůrná pravidla pro řešení právě těchto situací. Tato pravidla jsou koncipována tak, aby se v potaz vzala možnost vždy možnost „nejdražší“. Například není-li jisté kolik a kdy bude spotřebitel čerpat, je třeba vycházet při výpočtu z předpokladu, že čerpat bude hned a v nejvyšší možné výši, jsou-li nabízeny různé úrokové sazby a poplatky, považuje se za příslušnou úrokovou sazbu a poplatky nejvyšší sazba za celou dobu trvání spotřebitelského úvěru. Spotřebitel se tak v podstatě dozvídá, kolik nejvíce by jej mohl úvěr stát. To se však se skutečností shodovat nemusí. V reklamách však již nebude možné uvádět věty typu: „RPSN již od x %“, což je nyní běžné.

4.6.3.2 Písemnost smlouvy

Jedním z požadavků na smlouvu v režimu původního i nového zákona o spotřebitelském úvěru je jeho písemnost. Jedno písemné vyhotovení smlouvy přitom musí vždy obdržet spotřebitel. Podle nového zákona platí, že věřitel nebo zprostředkovatel je na žádost spotřebitele vždy povinen poskytnout mu kopii smlouvy. V tomto požadavku jde český zákon nad rámec požadavku implementované směrnice.

Podle § 40 občanského zákoníku je písemný právní úkon platný, je-li podepsán jednajícím osobou; činí-li právní úkon více osob, nemusí být jejich podpisy na téže listině, ledaže právní předpis stanoví jinak. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky v případech, kdy je to obvyklé. Je-li právní úkon učiněn elektronickými prostředky, může být podepsán elektronicky podle zvláštních předpisů.¹³³

¹³² Např.: <<http://www.finexpert.cz/Kalkulacky/Spocitejte-si-rocni-procentni-sazbu-nakladu-rpsn/sr-1-sc-62/default.aspx?calc=9>>, či kalkulačka přímo z internetových stránek České obchodní inspekce: <http://www.coi.cz/uver_kalkulacka/sazba130.htm>.

¹³³ Tímto předpisem je zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu a změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Písemná forma je zachována, je-li právní úkon učiněn telegraficky, dálnopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila.

K písemným právním úkonům těch, kteří nemohou číst a psát, je třeba úředního zápisu. Úřední zápis se nevyžaduje, má-li ten, kdo nemůže číst nebo psát, schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu s pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí, a je schopný vlastnoručně listinu podepsat.

Původní zákon o spotřebitelském úvěru stanovil povinnou písemnou formu smlouvy a za nedodržení této povinnosti stanovil tuto povinnost: *Není-li podle původního spotřebitelského zákona smlouva uzavřena písemně, spotřebitelský úvěr se s účinnosti ode dne, kdy to spotřebitel věřitele oznámí, pokládá za úvěr úročený ve výši diskontní sazby platné v době uzavření smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.* Nový zákon o spotřebitelském úvěru v § 6 stanovuje, že nedodržení písemné smlouvy nemá za následek neplatnost smlouvy. Následek je stejný jako v případě, že není dodržena informační povinnost. Úvěr se od počátku pokládá za úročený diskontní sazbou platnou ve chvíli uzavření smlouvy a to na rozdíl od původní právní úpravy *od počátku*.

4.7 Odkaz na obchodní podmínky

Pokud se jedná o úvěr, který poskytuje banka, případně alespoň osoba či společnost, která se poskytováním úvěru zabývá v rámci podnikatelské činnosti, pravidlem bývá nahrazení části ustanovení smlouvy obchodními podmínkami. Výjimkou není ani to, že poskytovatel úvěru vydá tzv. všeobecné obchodní podmínky, které se aplikují pro všechny jeho obchody a speciální obchodní podmínky, jež jsou využitelné pouze pro konkrétní službu poskytovanou klientovi.¹³⁴

Podle kogentního ust. § 273 ObchZ je možné nahradit část obsahu smlouvy obchodními podmínkami. Pokud se nejedná o obchodní podmínky vypracované odbornými, zájmovými organizacemi¹³⁵ nebo o podmínky, jež jsou stranám známé,

¹³⁴ Například Komerční banka, a.s. vydává *Všeobecné obchodní podmínky* a v závislosti na konkrétním produktu pak tzv. „produktové podmínky“. *Podmínky Komerční banky, a.s. k Perfekt kontu* apod.

¹³⁵ Například se jedná o všeobecně uznávané podmínky vypracované odbornou komisí OSN (UNCITRAL), pro stavební a inženýrské práce staveb podmínky FIDIC vypracované v rámci Mezinárodní federace poradenských inženýrů. O těchto podmínkách se předpokládá, že jsou každému podnikateli, který podniká v daném oboru a obchoduje daným druhem zboží, známe. Proto stačí prostý odkaz na tyto podmínky.

musí být podmínky k návrhu přiloženy. Pokud by se objevil rozpor mezi smlouvou a obchodními podmínkami, přednost budou mít ustanovení smlouvy.

Je třeba upozornit i na § 11 ZOB, podle kterého jsou banky a pobočky zahraničních bank povinny ve svých provozovnách písemnou formou informovat v českém jazyce o podmínkách bankovních obchodů a služeb. Výslovně je však stanoveno, že ustanovení § 273 odst. 1 ObchZ tím není dotčeno. To znamená, že uvedená informace nenahrazuje podmínky stanovené v § 273 odst. 1 ObchZ pro určení obsahu smlouvy odkazem na obchodní podmínky.

Obvykle bývají obchodní podmínky součástí předtištěného formuláře smlouvy. J. Bejček doporučuje, aby strany podepisovaly kromě samotné smlouvy i formulář s obchodními podmínkami, neboť jinak by mohlo docházet ke sporům o to, zda nepodepsaná strana souhlasila s obsahem obchodních podmínek. Pouhý fakt, že na nepodepsaném rubu podepsané smlouvy jsou vytištěny obchodní podmínky, nemusí být dostatečným důkazem o jejich akceptaci druhou stranou.¹³⁶ S tímto doporučením lze z důvodu prosté opatrnosti jednoznačně souhlasit.

4.7.1 Změny obchodních podmínek

Odkaz na obchodní podmínky je z hlediska věřitele, tedy z hlediska subjektu, který úvěr poskytuje, nepochybně velice výhodný, neboť celý proces značně zjednodušuje. Banky, které úvěry poskytují, takovýto postup využívají bez výjimky. Co se však jeví problematické ve vztahu k obchodním podmínkám, je jejich změna. Nutnost změn je poměrně častá, ať již z důvodu změny ekonomické situace či z důvodu změny legislativy, kterou je v podmínkách třeba zohlednit. Obchodní podmínky českých bank řeší problematiku značně zjednodušeně. Většina jich ve svých obchodních podmínkách obsahuje ustanovení, které stanoví, že každé novější obchodní podmínky nahrazují ty starší. Jakousi vstřícnost banky je možné spatřovat v tom, když banka umožňuje svému klientovi, aby vyjádřil svůj nesouhlas s novými obchodními podmínkami. I takový postup je však protiprávní. Příkladem je ustanovení § 10 Podmínek poskytování hotovostních úvěrů E-banky, dle kterého „výše poplatků a provizí může být měněna“, přičemž tyto změny „nejsou považovány za změny úvěrové smlouvy“. Jsem přesvědčena, že se o změnu smlouvy jedná.

Ve vztahu k nepodnikateli je nutno aplikovat ustanovení § 56 odst. 3 ObčZ, které výslovně považuje za nepřípustné ujednání, které dovoluje jednostranně změnit smluvní

¹³⁶ BEJČEK, Josef. *Obchodní podmínky a obchodní smlouvy*. Ekonom. 1993, č. 12 s. 76.

podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě, a to opět pod sankcí relativní neplatnosti. To by se pravděpodobně neuplatnilo, pokud by důvod pro změnu obchodních podmínek uveden byl. Avšak i pokud takové důvody sjednány jsou, vzhledem k povaze smlouvy (adhezní – formulářová smlouva) lze očekávat, že budou sjednány tak široce, aby banka neměla problém výši poplatků změnit kdykoliv potřebuje.

Nepřípustnost postupu, kdy banka po klientovi požaduje, aby vyjádřil s novými obchodními podmínkami nesouhlas je pak v rozporu se zásadou „mlčení neznámá souhlas“. Není možné tímto způsobem postupovat, avšak neznalost práva spotřebitele v této oblasti nahrává do karet poskytovatelům úvěrů. Neplatnost obchodních podmínek v těchto případech je absolutní s ohledem na ust. § 493 ObčZ, dle kterého nelze závazkový vztah měnit bez souhlasu stran, *nestanoví-li občanský zákoník jinak*.

Občanský zákoník však „jinak“ stanoví právě v § 56 odst. 3 ObčZ. Závěrem lze tedy říci, že jednostranná změna podmínek je možná pouze, pokud je důvod sjednán ve smlouvě a pokud důvod ve smlouvě sjednán není, taková změna je podle § 493 ObčZ absolutně neplatná.

4.8 Zvláštní pravidla pro sjednávání úvěru „na dálku“

Uzavření smlouvy o úvěru může proběhnout klasickým způsobem. Dlužník projeví v provozovně poskytovatele úvěru přání uzavřít smlouvu. Osoba, která s dlužníkem úvěr sjednává, mu předloží formuláře, které je třeba vyplnit, případně sdělí informace pro uzavření smlouvy důležité. Veškerá komunikace probíhá ústně.

V dnešní době však mají především nebankovní poskytovatelé úvěru zájem na tom, aby uzavření smlouvy proběhlo co možná nejrychleji. Způsob, který umožňuje proces urychlit, spočívá v uzavření smlouvy prostředky komunikace na dálku. Takové uzavírání smlouvy o úvěru také významně snižuje náklady poskytovatele úvěru. Poměrně podrobná úprava vycházející z předpisů Evropské unie¹³⁷ je obsažena v občanském zákoníku v části věnující se spotřebitelským smlouvám.

V § 54a ObčZ je vymezen okruh služeb, který úpravě podléhá. Jde mimo jiné o smlouvy týkající se platebních, úvěrových nebo pojistných služeb. V případě pochybností se má za to, že za smlouvu o finančních službách se vždy považuje

¹³⁷ Zákonem č. 56/2006 Sb., byla v občanském zákoníku provedena směrnice 2002/65/ES ze dne 23. Září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnici 97/7/ES a 98/27/ES.

smlouva uzavíraná v rámci předmětu podnikatelské činnosti podle první věty, kde na straně dodavatele vystupuje kromě jiných subjektů banka.

Jsou-li pro uzavření smlouvy o finančních službách použity prostředky komunikace na dálku uvedené v § 53 odst. 1 ObčZ, které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti dodavatele a spotřebitele, je dodavatel povinen splnit povinnosti uvedené v § 54b až 54d ObčZ. Povinnosti stanovené zmíněnými ustanoveními kladou na poskytovatele úvěru poměrně velké nároky, co se týká poskytnutí informací spotřebiteli.

Prostředky komunikace na dálku se rozumí neadresovaný tisk, adresovaný tisk, typový dopis, reklama v tisku s objednávkovým tiskopisem, katalog, telefon s (lidskou) obsluhou, telefon bez (lidské) obsluhy (automatický volací přístroj, audiotext), rozhlas, videotelefon (telefon s obrazovkou), videotext (mikropočítač a televizní obrazovka), elektronická pošta, faxový přístroj, televize (televizní nákup, teleshopping), veřejná komunikační síť, například internet. Prostředky komunikace na dálku umožňující individuální jednání mohou být použity jen tehdy, jestliže spotřebitel jejich použití neodmítl. Pouze s předchozím výslovným souhlasem spotřebitele mohou být použity automatické telefonní systémy bez (lidské) obsluhy, faxové přístroje a automatické rozesílání elektronické pošty. Použitím těchto prostředků komunikace na dálku nesmí spotřebiteli vzniknout žádné náklady.

Spotřebiteli musí být s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy poskytnuty tyto okruhy informací: informace o dodavateli, o poskytované finanční službě, o samotné smlouvě a o možnostech mimosoudního řešení sporů.

Tyto informace musí spotřebitel obdržet písemně, před uzavřením smlouvy, nejpozději okamžitě po jejím uzavření. Informace musí odpovídat uzavřené smlouvě. Pokud nejsou uvedené podmínky dodrženy, zakládá to právo dlužníka od smlouvy odstoupit ve lhůtě tří měsíců od chvíle, kdy se o porušení povinnosti dozví. Absence objektivní lhůty však vyvolává otázku, zda je takové ustanovení přiměřené a to i s ohledem na poměrně vysoké nároky, které jsou zde kladeny na povinnosti dodavatele. Domnívám se, že stanovení objektivní lhůty by bylo účelné.

Důkazní břemeno ohledně prokázání, že dodavatel splnil informační povinnost, nese dodavatel, přičemž ujednání, která by toto břemeno přenášela na spotřebitele, jsou neplatná.

Ustanoveními § 54b až § 54d ObčZ se není třeba řídit v případě každého jednotlivého čerpání finančních prostředků, pokud se jedná o revolvingový úvěr.

V souvislosti s uzavíráním smluv o spotřebitelském úvěru je třeba zmínit, že v posledních letech se začali objevovat tzv. „půjčky po telefonu“. Jejich riziko spočívá mimo jiné ve vysokých cenách za minutu hovoru.¹³⁸ Spotřebitel musí hradit horentní sumy, přičemž ani není jisté, zda k uzavření smlouvy nakonec dojde.

Návrh občanského zákoníku obsahuje úpravu uzavírání smluv o finančních službách prostředky komunikace na dálku v § 1686 – 1696. Úprava je oproti úpravě v současně platném občanském zákoníku značně zjednodušená z hlediska jazykového. Výčet informací je rovněž jednodušší. Z hlediska obsahu se úpravy nijak významně neliší.

4.9 Smlouvy uzavírané mimo provozovnu

Kromě ustanovení směřujících k ochraně spotřebitele při uzavírání smlouvy o úvěru prostředky komunikace na dálku lze uvažovat o aplikaci ust. § 57 ObčZ, které se zaměřuje na ochranu spotřebitele ve smlouvách uzavřených mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání.¹³⁹

Uzavření smlouvy na dálku ve většině případů vyvolává dodavatel. Jde především o různé „stánky“ poskytovatelů úvěru, které lákají spotřebitele k uzavření smlouvy o úvěru v prodejnách se spotřebním zbožím, přičemž z psychologického hlediska zde je spotřebitel k neuváženému uzavření závazku náchylný a na podobné nabídky není připraven. Není v daném okamžiku schopen střízlivě vyhodnotit nabídku a nemá možnost uváženého srovnání.

Co lze považovat za místo obvyklé k podnikání dodavatele je třeba posuzovat především s ohledem na očekávání spotřebitele. Například v obchodě s elektronikou zřejmě nelze očekávat stánek poskytovatele úvěru. Je třeba se vyvarovat zohledňování pouze kriteria dočasnosti místa podnikání.¹⁴⁰ Pokud se sice uskuteční schůzka mezi spotřebitelem a poskytovatelem úvěru mimo místo obvyklé k podnikání, avšak tato schůzka má pouze informativní charakter ve vztahu k pozdějšímu uzavření smlouvy v provozovně, ustanovení se neaplikuje.

Zákon dává spotřebiteli právo odstoupit od smlouvy ve lhůtě 14 dnů od jejího uzavření. Tato lhůta se však uplatní pouze za předpokladu, že již došlo k plnění z dané

¹³⁸ Např. Půjčky po telefonu: <<http://www.puickyypotelefonu.info/>>. V horní části stránky je uvedena cena volání 95,- Kč s DPH/minuta volání.

¹³⁹ Ustanovení § 57 provádí směrnici Rady 85/577/EHS z 20. 12. 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory. Směrnice ukládá členským státům, aby poskytli spotřebiteli minimálně sedmidenní lhůtu a rozmyšlenou. Český zákonodárce původně poskytl lhůtu 7 dní, avšak zákonem č. 56/2006 Sb., byla lhůta prodloužena na 14 dní.

¹⁴⁰ Srovnej usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29.11.2005, sp.zn. 33 Odo 1351/2004.

smlouvy. Pokud ne lhůta je jeden měsíc. Na poskytovatele úvěru ze smlouvy uzavřené mimo provozovnu je kladen požadavek upozornit spotřebitele na právo odstoupit od smlouvy nejpozději při uzavření smlouvy; písemné upozornění musí obsahovat i označení osoby, u níž je třeba toto právo uplatnit, včetně bydliště či sídla takové osoby. Sankcí za nesplnění povinnosti je prodloužení této lhůty až na jeden rok. Všechny lhůty jsou hmotněprávní. Odstoupení nemusí obsahovat uvedení důvodu.

Návrh nového občanského zákoníku obsahuje v § 1697 a následujících úpravu smluv uzavíraných mimo obchodní prostory. Již není použit termín obchodní prostory, odlišnosti lze spatřovat v jazykovém vyjádření a rovněž i v obsahu. Rozdíl je například také v tom, že lhůta k odstoupení, pokud není splněna informační povinnost, se neprodlužuje pouze o rok, avšak o dobu závisející na chvíli, kdy je informační povinnost řádně splněna. Tím je spotřebitel chráněn více než podle současně platných předpisů.

5. Některé způsoby zajištění spotřebitelských úvěru

Poskytnutím úvěru věřitel podstupuje riziko, neboť dlužník nemusí vrátit poskytnuté finanční prostředky v souladu s ujednáními ve smlouvě, tedy nesplní svůj dluh řádně a včas. Z tohoto důvodu zpravidla věřitel požaduje některou ze zákonných forem zajištění. Závazek, který je zajištěn, je s větší pravděpodobností převzat odpovědně, v dobré víře a se záměrem, aby byl splněn. Zajištění závazků může tedy působit preventivně, neboť plní funkci zajišťovací - zvyšuje právní jistotu oprávněné strany závazkového vztahu, která v důsledku porušení povinnosti druhé strany nenese negativní důsledky ze svého. Zajišťovací instituty obecně umožňují použití náhradního zdroje pro uspokojení věřitele; proto se v této souvislosti hovoří o funkci uhrazovací¹⁴¹.

Německé právo využívá jedno zajímavé vedlejší ustanovení v případě nezajištěných úvěrů. Jedná se o tzv. „doložku negativní záruky“, která garantuje rovnost pohledávek všech věřitelů vůči jednomu dlužníkovi. Doložkou negativní záruky se dlužník z úvěrové smlouvy zavazuje, že neposkytne zajištění úvěru žádnému věřiteli, nebo že neposkytne zajištění alespoň pro úvěry určité kategorie, například pro úvěry krátkodobé. Pokud toto zabezpečení poskytne, musí být všichni věřitelé a všechny jejich pohledávky vůči dlužníkovi posuzovány rovnocenně (*pari passu*). Smluvním stranám v Německu je odborníky doporučováno, dohodnout se na jednotném znění této klauzule ve všech úvěrových smlouvách.¹⁴²

Zajišťovací prostředky jsou obvykle založeny na dvou principech: princip akcesority vyjadřuje závislost na hlavním závazku a princip subsidiarity pak značí, že ze zástavy má být věřitel uspokojen až ve chvíli, kdy není možné dosáhnout uspokojení splněním závazku hlavního.

Možných způsobů zajištění je mnoho a jejich úpravu nalzáme jak v zákoníku občanském, tak i v zákoníku obchodním. Poměrně často využívaná je i možnost zajištění úvěru specifickým cenným papírem - směnkou. Obecně lze způsoby zajištění vymezit pomocí dvou kritérií. Zajištění může mít buď podobu osobního zajištění či zajištění věcného. Zároveň je třeba rozlišovat, zda k zajištění dochází vlastními prostředky dlužníka či zda je využito prostředků cizích.

¹⁴¹ BEJČEK, Josef. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995, roč. 3, číslo 1 s. 31.

¹⁴² CHOVANCOVÁ, Katarína. *Úverové zmluvy podľa nemeckého práva*. Právo pro podnikání a zaměstnání. 2007, č. 6, roč. 17, s. 14.

Základním hlediskem pro výběr konkrétního způsobu zajištění je výše úvěru. Podle § 505 ObchZ přitom platí, že pokud se za trvání smlouvy zajištění zhorší, je dlužník povinen zajištění doplnit na původní rozsah. Pokud tak v přiměřené lhůtě neučiní, může věřitel od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník dlužnou částku i s úroky vrátil.

Návrh nového občanského zákoníku zajišťovací instituty upravuje v § 1857 a následujících pod souhrnným názvem zajištění a utvrzení dluhů. Termín zajištění se použije v situaci, kdy se třetí osoba zaváže věřiteli za dlužníkovu plnění, anebo dá-li někdo věřiteli majetkovou jistotu, že dlužník svůj dluh splní. Termín utvrzení je souhrnným názvem pro smluvní pokutu a uznání dluhu.

Na následujících řádcích se pokusím analyzovat ty formy zajištění, které se v České republice v praxi nejčastěji využívají k zajištění spotřebitelských úvěrů a především pak sporné otázky praktické aplikace jednotlivých institutů.

5.1 Smluvní pokuta

Jako jeden z možných způsobů zajištění pro případ porušení povinnosti ze strany dlužníka bývá ve smlouvě či všeobecných obchodních podmínkách sjednaná smluvní (konvenční) pokuta. Ta může mít více podob. Může se jednat o jednorázovou částku, může se též jednat o smluvní pokutu ve formě obdobné úrokům za dobu prodlení.

Jako zajišťovací prostředek je dohoda o smluvní pokutě zpravidla závislá na existenci hlavního závazku. Pokud tento platně nevznikne, nemůžou nastat účinky smluvní pokuty. Jednoduše proto, že nelze porušit smlouvu, která nikdy nevznikla. Aby byla smluvní pokuta platná, je třeba, aby dohoda o ní byla uzavřena v písemné formě a to i pokud smlouva, již se zajištění týká, obligatorní písemnou formu nevyžaduje.

Účelem smluvní pokuty je především snaha donutit dlužníka, aby splnil závazek řádně. Věřiteli je usnadněna situace tím, že nemusí prokazovat vznik, ani výši škody. Nelze sjednat smluvní pokutu pro jiný případ, než pro případ porušení určité povinnosti. Není proto možné sjednat smluvní pokutu pro případ, kdy strana žádnou povinnost neporuší, pouze platně odstoupí od smlouvy.¹⁴³

Obecně je smluvní pokuta upravena zákoníkem občanským, konkrétně v § 544 a následujících. Občanskoprávní úpravu doplňuje úprava v § 300 a následujících zákoníku obchodního. V zásadě lze vysledovat tři rozdíly mezi úpravou občanskoprávní a obchodněprávní. V první řadě se jedná o to, že existence okolností vylučujících

¹⁴³ Srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.9.2000, sp.zn. 25 Cdo 2577/98.

odpovědnost v občanskoprávním vztahu způsobí, že závazek uhradit smluvní pokutu nevznikne. V obchodněprávních vztazích vliv na povinnost smluvní pokutu uhradit nemají. V obou zákonech je úprava konstruována jako dispozitivní, lze se od ní odchýlit.

Dále je zde moderační právo soudu, které soudu náleží pouze pro případ smluvní pokuty sjednané podle obchodního zákoníku. Rozhodovací praxe nedává zcela jasnou odpověď na otázku, zda je k uplatnění moderačního práva soudu nezbytný návrh účastníka.¹⁴⁴ Soud není oprávněn snížit nepřiměřeně vysokou pokutu sjednanou podle zákoníku občanského. Pokud by však soud dospěl k tomu, že smluvní pokuta je sjednána v rozporu s dobrými mravy, může ji prohlásit za neplatnou (§ 39 ObčZ).¹⁴⁵

Další významná odchylka spočívá v tom, že pokud dojde k odstoupení od smlouvy podle občanského zákoníku, zanikne smlouva od počátku (*ex tunc*). Lze tudíž minimálně uvažovat o tom, že zaniká i povinnost smluvní pokutu uhradit.¹⁴⁶ To zcela určitě neplatí pro vztah obchodněprávní, kde je třeba respektovat ust. § 344 ObchZ.

Protože smlouva o úvěru je tzv. „typický obchod“ nabízí se použití obchodněprávní úpravy smluvní pokuty. Mám však za to, že ve vztahu k spotřebiteli je třeba s ohledem na povahu povinnosti k uhrazení smluvní pokuty, kterou je možné charakterizovat jako povinnost sekundární, vznikající teprve nesplněním povinnosti primárním, aplikovat občanskoprávní úpravu podle ust. § 262 odst. 4 ObchZ.¹⁴⁷

V návrhu občanského zákoníku je smluvní pokuta koncipována podobně jako v současně platném obchodním zákoníku. Povinnost hradit vzniká bez ohledu na zavinění; soud může nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu snížit. Podle § 1 odst. 2 návrhu občanského zákoníku platí, že strany se mohou odchýlit od ustanovení, která to výslovně nezakazují. Lze tedy dovodit, že po vzoru dnešní praxe bude možné sjednat, že povinnost hradit smluvní pokutu se nedotýká povinnosti nahradit škodu.

¹⁴⁴ Rozsudek Vrchního soudu ze dne 13.09.2007, sp.zn. 12 Cmo 98/2007 značí, že návrh strany třeba je, naopak Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 10.01.2008, sp.zn. 32 Cdo 3853/2007 vyjádřil přesvědčení, že soud má využití moderačního práva zvážit i bez návrhu. Soud je vždy limitován výší vzniknuvší škody.

¹⁴⁵ Např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.11.2005, sp.zn. 32 Odo 1022/2004, či rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25.10.2007, sp.zn. 26 Odo 371/2006.

¹⁴⁶ Opačný názor dovodil Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 25.06.2003, sp.zn. 33 Odo 131/2003, kde odůvodnil trvání smluvní pokuty především tím, že porušením smlouvy vznikl mezi smluvními stranami nový - dosud neexistující a původní smlouvou bez dalšího nezaložený - právní vztah, který již nemá ve vztahu k původnímu zajištěnému závazku akcesorickou povahu a na jehož existenci nemá zánik zajištěného smluvního závazku vliv.

¹⁴⁷ Srovnej: HORÁK, Pavel - HROMADA, Miroslav. *Opravdu si nemohou nepodnikatel a podnikatel platně smluvit úrok z prodlení jiný než podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb.?* Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 23. s. 829 – 837.

5.1.1 Smluvní pokuta ve formě úroku

Jednou z možných podob smluvní pokuty je podoba úroku za dobu prodlení s řádným splněním závazku. Zákon takové ujednání nevyklučuje. „Sjednání výše smluvní pokuty či způsobu jejího určení je věcí dohody účastníků. Je proto možné sjednání smluvní pokuty procentní částkou za každý den či měsíc, rok prodlení – tedy stejným způsobem, jako v případě úroků z prodlení.“¹⁴⁸ Pokud by však bylo například sjednáno: „v případě nesplnění smluvních podmínek uhradí strana, která je porušila, 0,5 % za každý den zdržení...“, je zřejmé, že takto sjednaná výše smluvní pokuty není dostatečně určitá, neboť není stanoven základ, z něhož bude vypočtena.¹⁴⁹

Pokud je možné sjednat smluvní pokutu v podstatě ve stejné podobě jako úrok z prodlení, je třeba zodpovědět otázku, zda úrok z prodlení ob stojí vedle úroku, smluvní pokuty. Mezi oběma instituty je několik důležitých rozdílů. Zatímco úrok z prodlení je podle ust. § 121 příslušenstvím pohledávky, smluvní pokuta je samostatným nárokem. Rozdíl je i v počátku běhu promlčecí doby, kterému se budu více věnovat v kapitole osmé. Platí, že požadavek na uhrazení smluvní pokuty i vedle požadavku na uhrazení úroku z prodlení ob stojí.¹⁵⁰

Interpretační potíže může způsobit neurčité označení „sankční úrok“. J. Bejček ujednání o „sankčních úrocích“ nepovažuje za ujednání o smluvní pokutě, ale za ujednání o úrocích z prodlení: „Banky si v úvěrových smlouvách často sjednávají tzv. "sankční úroky" za nesplacení běžných úroků, a to i v dramatické výši. Je otázkou, zda jde o úrok z prodlení podle § 369 ObchZ, anebo o smluvní pokutu. Přes ne zcela jednoznačný název je v něm obsažené slovo "úrok" i pravděpodobné očekávání dlužníka argumentem spíše pro závěr, že jde o úrok z prodlení se sjednanou vyšší sankční sazbou.“¹⁵¹ Mám za to, že ne vždy lze sankční úroky sjednané bankou považovat za úroky z prodlení.¹⁵² Stejně neurčitý pojem jako „sankční úrok“ je i pojem „majetková sankce“.¹⁵³

¹⁴⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23.03.1999, sp.zn. 33 Cdo 555/98, rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26.05.1999, sp.zn. 29 Cdo 969/99.

¹⁴⁹ Rozsudek Krajského obchodního soudu v Brně ze dne 12.12.1994, sp.zn. 16 Cm 310/93.

¹⁵⁰ Srovnej: BEJČEK Josef, aj., *Kurs obchodního práva: Obchodní závazky*, 3. vyd. Praha : C. H. BECK, 2003. s. 103.

¹⁵¹ BEJČEK, Josef. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995, roč. 3, č. 1. s. 31.

¹⁵² Např. Komerční banka, a.s. v čl. XI. odst. 6 nazývá sankčními úroky souhrnně, jak úroky z prodlení, tak i úroky z nepovoleného debetu. [cit. 2010-09.02]. Dostupný z:

<http://www.kb.cz/file/cs/inf/service_agreement/KB-vseobecne_obchodni_podminky_od_20080801.pdf>.

¹⁵³ FALDYNA, František aj. *Zajištění a znik obchodních závazků*. 2 vyd. Praha : Aspi, a.s., 2007. s. 54.

5.1.2 Smluvní pokuta ve formě jednorázového poplatku

Smluvní pokutu lze sjednat také v podobě jednorázového poplatku za porušení smlouvy. Způsob porušení smlouvy, jehož následkem je povinnost hradit smluvní pokutu ve formě jednorázového poplatku, je odvislý od druhu úvěru. Pokud se bude jednat o „klasický“ neúčelový úvěr, může být důvodem pro sjednání této sankce typicky porušení povinnosti uhradit sjednanou splátku řádně a včas. V případě úvěru účelového, se jako možnost nabízí právě nedodržení účelu, za nímž je smlouva o úvěru uzavřena. Pokud se bude jednat o úvěr revolvingový, či kontokorentní, které jsou spjaty s možností opakovaného čerpání, může být důvodem pro stanovení sankce překročení limitu.

Nelze zabránit tomu, aby strany smluvní pokutu ve smlouvě o úvěru sjednaly, a to ani v případě, že jednou ze stran smlouvy je spotřebitel. Pochybnosti může vzbuzovat spíše samotná výše sankčního poplatku. Pokud by například došlo k situaci, kdy byla povolena výše čerpání kontokorentního úvěru překročena o několik korun, avšak požadována je smluvní pokuta v řádech set korun (tedy i stokrát vyšší), pravděpodobně by nebylo od věci odkázat na ustanovení § 56 ObčZ, neboť podle odst. 1 tohoto ustanovení, nesmí spotřebitelské smlouvy obsahovat taková ujednání, která v rozporu s dobrou vírou¹⁵⁴ znamenají značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran. Nabízí se také možná neplatnost takového ustanovení pro rozpor s dobrými mravy (§ 39 ObčZ).

5.2 Zástavní právo

Ač je zástavní právo obvykle řazeno do kategorie práv věcných, tento názor není naukou zastáván bez výjimky. Tak např. J. Bejček dovozuje, že „sotva lze považovat za věcné to zástavní právo, kdy je předmětem zástavy pohledávka, popř. jiná hodnota, která z hlediska pozitivního práva charakter věci nemá: tak v našem právu např. spoluvlastnický podíl nebo ochranné známky nebo cenné papíry. Lépe bude tedy tuto otázku řešit tak, že zástavní právo je právem absolutním, ať již je zástavou cokoli a právem věcným jen tehdy, je-li zastavena věc“.¹⁵⁵

¹⁵⁴ S ohledem na smysl ustanovení by bylo vhodnější použít jiný překlad originálního „good faith“, neboť v českém právním řádu má sousloví „dobrá víra“ poněkud odlišný význam.

¹⁵⁵ ELIÁŠ, Karel. aj: *Kurz obchodního práva*. 2. rozšířené a doplněné vydání. Olomouc : C.H.Beck. 1999, s. 109.

Zástavní právo upravuje především zákoník občanský v § 152 a následujících.¹⁵⁶ Základní definice zástavního práva říká, že zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn. V tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy. Teorie obvykle rozlišuje zajišťovací funkci zástavního práva a funkci uhrazovací. Zástava ručí za celou pohledávku včetně příslušenství (avšak nikoliv automaticky i za smluvní pokutu, která je se samostatným nárokem). Nutná je písemná forma dohody, jíž se zástavní právo sjednává. Pokud má být věc ponechána v držbě zástavce a je tedy třeba provést zápis do Centrální evidence zástav, je vyžadována forma notářského zápisu.

Zástavní právo může zřídit jak sám dlužník, tak i třetí osoba. V takovém případě dostává smysl rozlišení subjektů: zástavní věřitel, zástavce a zástavní dlužník. Platí rovněž, že zástavního práva se nedotkne zcizení věci, neboť vlastnictví věci nemá pro existenci a trvání zástavního práva význam. Zástava vázne na věci jako právní vada. Situace, kdy je úvěr zajištěn zástavním právem k věci třetí osoby, může být problematická. Tato osoba sama nemůže být žalována na plnění z úvěrové smlouvy a zároveň nemá zákonem podložené právo splnit závazek za dlužníka.¹⁵⁷ Funkce zástavy v tomto případě pokulhává.

Zástavou smí být jen zcizitelná věc, která má majetkovou hodnotu, je převoditelná a není vyloučena z exekučního výkonu nebo postihu při výkonu rozhodnutí. Zástavou smí být věc movitá, nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná či souborná, byt i nebytový prostor, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví. Zástavní právo se vztahuje i na příslušenství, přírůstky a neoddělitelné plody. Zajištění nemovitostí je typické pro tzv. hypoteční úvěry. Ty však nejsou objektem zájmu mé práce.

Pokud se dlužník ocitne v prodlení a nárok věřitele je podložen exekučním titulem, může z podnětu věřitele dojít k nucenému zpeněžení zástavy a to buď dražebním prodejem v rámci výkonu rozhodnutí soudem, ale také veřejnou dražbou.

V návrhu občanského zákoníku je zástavní právo systematicky zařazeno mezi věcná práva k cizí věci, konkrétně do § 1175 a následujících. Podle § 918 se od této části návrhu občanského zákoníku lze odchýlit, jen připouští-li to zákon.

¹⁵⁶ Občanským zákoníkem je smluvní zástavní právo v současné podobě upraveno až od 1. 1. 1992. Do té doby se připouštělo zástavní právo vznikající ze zákona (zákonné zástavní právo). Zástavní právo je kromě občanského zákoníku dílčím způsobem upraveno v mnoha dalších předpisech: např. se jedná o zákon o cenných papírech, zákon o dluhopisech, obchodní zákoník, ve kterém je upravena zástava podílu. Tyto dílčí modifikace však nejsou důležité pro účel mé práce.

¹⁵⁷ ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanský zákoník. Komentář*. 10.vd. Praha : C. H. Beck, 2006. s. 648.

5.2.1 Propadná zástava

V souvislosti s otázkou zajištění úvěru zástavním právem nelze nezmínit tzv. propadnou zástavu. Jedná se o způsob zajištění, který je aplikován především ve vztahu ke účelovým spotřebitelským úvěrům sloužícím k financování koupě spotřebního zboží. Označení propadná zástava v podstatě znamená to, že zástava je sjednána tak, aby byla zástavním právem zajištěná pohledávka postupníka (zástavního věřitele) uspokojena tím, že se stane majitelem zastavené pohledávky, tedy že se stane věřitelem namísto dlužníka – postupitele.¹⁵⁸ Smlouva obsahuje tzv. „doložku o propadnutí zástavy“ (lex commissoria).

K absolutní neplatnosti ujednání o propadné zástavě se zcela jednoznačně vyjádřil Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 22.02.2006, č.j. 29 Odo 728/2003. V tomto případě dlužnice z úvěrové smlouvy uzavřela s věřitelem smlouvu o zřízení zástavního práva k pohledávkám. V zástavní smlouvě si strany sjednaly i postoupení zastavených pohledávek na zástavní věřitelku, s tím, že toto postoupení nabude účinnosti mimo jiné i tehdy, nesplní-li osobní dlužnice své povinnosti vůči zástavní věřitelce. Do pěti dnů od splnění odkládací podmínky pak měla osobní dlužnice povinnost oznámit svým dlužníkům postoupení pohledávek zástavní věřitelce.

Soud konstatoval, že takové ujednání je ve své podstatě propadnou zástavou, kterou se Nejvyšší soud zabýval již v rozsudku ze dne 5. září 2000. V tomto rozhodnutí (na něž v podrobnostech odkazuje) Nejvyšší soud formuloval a odůvodnil závěr, podle kterého kupní smlouva, která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka k zástavě, je neplatným právním úkonem podle § 39 ObčZ.

Neplatnost tzv. „propadné klauzule je dána z toho důvodu, že zástavní věřitel při porušení závazku dlužníka musí dlužníka nejdříve žalovat, aby byl povinen snášet uspokojení pohledávky, zajištěné zástavním právem. Teprve na základě pravomocného soudního rozhodnutí, popř. rozhodčího nálezů jako podkladu pro výkon rozhodnutí může zástavní věřitel v rámci řízení o výkonu rozhodnutí navrhnout, aby zástava byla prodána soudem v dražbě. Zástavní věřitel pak může požadovat, aby jeho pohledávka zajištěná zástavním právem byla zaplácena z výtěžku tohoto prodeje¹⁵⁹.

¹⁵⁸ Od 1. 1.2002 se změnila formulace „lze dosáhnout uspokojení ze zástavy“ na současně platnou formulaci: „lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy“. Z této změny zcela jednoznačně vyplývá záměr zákonodárce zabránit tomu, aby si zástavní věřitel zástavu jednoduše přisvojil.

¹⁵⁹ KOPÁČ, Ludvík - ŠVESTKA, Jiří, *Lze v zástavní smlouvě platně ujednat propadnutí zástavy?* Právní rozhledy. 1995, roč. 2, č. 5 str. 189.

Neplatnost propadné zástavy je možné dovodit i z úpravy nabytí vlastnického práva. Naše právo nezná nabytí vlastnického práva naznačeným způsobem.

Ačkoliv je tedy „propadná klauzule“ bezpochyby neplatná, její neplatnost nemá za následek neplatnost celé zástavní smlouvy¹⁶⁰.

Návrh občanského zákoníku stanoví v § 1181 odst. 1, že se zakazují ujednání, dle kterých může věřitel zástavu zpeněžit libovolným způsobem nebo si ji za libovolnou, anebo předem určenou cenu může ponechat. Podle odst. 2 se zakazuje ujednat *předem splatnosti zajištěné pohledávky*, že zástava propadne věřiteli. Lze tedy dovodit, že po dni splatnosti toto ujednat lze. Otázka je zda návrh občanského zákoníku počítá s nabytím vlastnického práva „propadnutím zástavy“. Ze způsobů nabytí vlastnického práva, které návrh občanského zákoníku upravuje, se takovému způsobu blíží nejvíce jeho převod. Pokud by však mělo jít v tomto případě o převod, zřejmě by nebylo zapotřebí používat termín „propadnutí“. Domnívám se proto, že v této otázce není návrh občanského zákoníku minimálně dostatečně důsledný.

5.3 Zajišťovací převod práva

Jak již bylo uvedeno výše, podle platných právních předpisů nelze sjednat zajištění ve formě propadné zástavy. Proto je v praxi hojně využíván zajišťovací převod vlastnického práva podle § 553 ObčZ a násl. s tím, že v případě prodlení dlužníka, je věřitel oprávněn věc prodat a výtěžek použít na uhrazení pohledávek za dlužníkem.¹⁶¹ Úprava zajišťovacího převodu práva se do našeho zákoníku dostala z § 207 zákoníku mezinárodního obchodu, avšak nebyla přejata některá ustanovení další - zejména ustanovení § 208 zakotvující rozvazující podmínku převodu spočívající ve splnění dluhu a ustanovení § 209, stanovující povinnost vydat dlužníkovi vše, co věřitel v mezidobí z převedeného práva získal.¹⁶² Po určitých rozpacích je nyní převážně zastáváno stanovisko, že předmětem zajišťovacího převodu může být i právo vlastnické.¹⁶³

Z judikatury plyne, že zajišťovacím převodem práva ve smyslu § 553 občanského zákoníku se i bez výslovného zakotvení rozvazovací podmínky ve smlouvě rozumí

¹⁶⁰ Návrh nového občanského zákoníku přináší změnu. Podle této úpravy je připuštěna propadná zástava, pokud ji upraví zvláštní předpis. Tím mohou být například předpisy o zastavárenské činnosti.

¹⁶¹ Např. *Obchodní podmínky CETELEM* [online]. [cit. 2010-08-02]. Dostupné z: <<http://www.cetelem.cz/sfs/downloads/dokumenty-ke-stazeni/vseobecne-obchodni-podminky-01-11-2010.pdf>>. (část B) odst. II.4.).

¹⁶² PELIKÁN, Robert. *Několik poznámek k problematice půjčování peněz spotřebitelům*. Právní rozhledy. 2008. roč. 14, č. 3, s. 86.

¹⁶³ PLÍVA, Stanislav. *Zajišťovací převod práva – předmět zajišťovacího převodu práva*. Právní praxe v podnikání. 1997 roč. 4, č. 3, s. 3.

ujednání o převodu práva s rozvazovací podmínkou, jejímž splněním se vlastníkem věci bez dalšího stává původní majitel (dlužník, který toto zajištění dal).¹⁶⁴

Ani zákoník mezinárodního obchodu však neupravoval situaci, kdy závazek splněn není. R. Pelikán dovozuje, že vzhledem k tomu, že úprava realizace zajišťovacího práva chybí, je třeba použít úpravu vztahů institutu nejbližšího, kterým je právo zástavní. Z mlčení zákonodárce nelze vyvozovat, že tento zajišťovací prostředek lze realizovat libovolně. R. Pelikán proto považuje úpravu za kogentní. Například doc. Plíva však strany nabádá, aby si způsob realizace sjednali.¹⁶⁵ Přikláním se na stranu doc. Plívy, neboť mám za to, že pokud by měl zákonodárce v úmyslu pojmout úpravu stejným způsobem jako v případě realizace zástavního práva, v zákoně by to přímo uvedl.

Své stanovisko k dané problematice poskytl i Nejvyšší soud ČR. V rozsudku ze dne 8. 10. 2009 uvedl, že smlouva o zajišťovacím převodu práva, která neobsahuje ujednání o tom, jak se smluvní strany vypořádají v případě, že dlužník zajištěnou pohledávku věřiteli řádně a včas neuhradí, je absolutně neplatná. Zajišťovací převod práva lze sjednat formou ujednání, podle kterého bude věřitel oprávněn majetek zpeněžit dohodnutým způsobem a vrátit dlužníku přebytek zpeněžení (tzv. hyperochu).¹⁶⁶

Sankcí absolutní neplatnosti bude stiženo takové ujednání o zajišťovacím převodu vlastnického práva, podle kterého sice byla sjednána rozvazovací podmínka (pro případ řádného a včasného splnění zajištěné pohledávky), avšak prodlení dlužníka s řádným a včasným splněním zajištěné pohledávky má přivodit ten následek, že se věřitel bez dalšího stane (při současném zániku zajištěné pohledávky) trvalým vlastníkem převedeného majetku. Pojímáno z obsahového hlediska vykazuje taková smlouva všechny znaky nepřípustného ujednání o propadné zástavě.¹⁶⁷

Za povšimnutí stojí, že z hlediska daňového se v případě zajišťovacího převodu práva jedná o plnohodnotný převod vlastnického práva, který jako takový podléhá dani z převodu nemovitosti.¹⁶⁸

V návrhu občanského zákoníku je úprava zajišťovacího převodu práva obsažena v ustanovení § 1888 a následujících. Smlouvou o zajišťovacím převodu práva zajišťuje dlužník nebo třetí osoba dluh tím, že věřiteli dočasně převede své právo s rozvazovací

¹⁶⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.6.2009, sp.zn. 33 Cdo 5145/2008.

¹⁶⁵ PLÍVA, Stanislav. *Zajišťovací převod práva – vztah mezi dlužníkem a věřitelem*. Právní praxe v podnikání. 1997, roč. 4, č. 3, s. 7.

¹⁶⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.10.2009, sp.zn. 33 Cdo 750/2008. Ke stejným závěrům došel Nejvyšší soud i v rozsudku ze dne 8.10.2009, sp.zn. 33 Cdo 318/2007.

¹⁶⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.5.2009, sp.zn. 20 Cdo 2131/2007.

¹⁶⁸ Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27.09.2006, sp.zn. 31 Ca 186/2005.

podmínkou, když bude dluh splněn. Smlouva vyžaduje obligatorně písemnou formu. Návrh obsahuje konkrétní postup pro případ, že dluh splněn není. Převod práva se nesplněním dluhu stává nepodmíněným a dlužník předá věřiteli vše, co je nutné k plnému výkonu převedeného práva. Pokud obvyklá cena jistoty výši zajištěného dluhu zřejmě přesahuje, vyplatí věřitel osobě, která jistotu poskytla, částku odpovídající rozdílu. Přitom si započte náklady, které v souvislosti s výkonem zajišťovacího převodu práva účelně vynaložil.

5.4 Zadržovací právo

Ačkoliv v občanském zákoníku je právo zadržovací (retenční) systematicky zařazeno do hlavy třetí §§ 175 – 180 mezi věcná práva k věci cizí spolu s věcnými břemeny a právem zástavním, teorie občanského práva tento institut zároveň řadí i mezi způsoby zajištění.¹⁶⁹ Úprava v zákoníku občanském se aplikuje i na obchodní vztahy.

V oblasti úvěrových smluv se lze s tímto způsobem zajištění setkat u bank, které dlužníka v obchodních podmínkách ke smlouvě o úvěru upozorňují na možnost, že v případě porušení smlouvy bude uplatněno zadržovací právo na pohledávky dlužníka vůči bance na běžných či vkladových účtech.

Zadržovací právo spočívá v tom, že kdo je povinen vydat cizí movitou věc, kterou má u sebe, může ji zadržet k zajištění své splatné pohledávky, kterou má proti osobě, jíž by jinak byl povinen věc vydat. Zadržovací právo vzniká i tehdy, je-li pohledávka sice nesplacená, ale proti dlužníkovi bylo zahájeno insolvenční řízení, ve kterém se řeší úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka.¹⁷⁰ Ačkoliv k pohledávce zadržovací právo uplatnit nelze, domnívám se, že na finanční prostředky, jež se nachází na účtu věřitele, lze nahlížet také jako na movitou věc a aplikace zadržovacího práva je potom na místě.

Aby zadržovací právo skutečně vzniklo, musí být splněno několik podmínek. Předně musí jít o věc, která se do držení věřitele dostala se souhlasem dlužníka. Nesmí se jednat o věc drženou neprávem i věc vylákanou lstí. Zadržovat lze bez pochyby věc, která je vlastnictvím dlužníka. Judikatura připouští i zadržení věci, jejímž vlastníkem je jiný subjekt.¹⁷¹ Odlišně od práva zástavního nevzniká zadržovací právo smlouvou, ale faktickým zadržením věci. Ujednání ve smlouvě o úvěru, kterým se „sjednává“

¹⁶⁹ Např. CHALUPA, Radim. *Zajištění obchodních závazků*. Obchodní právo. 1993. roč. 2, č. 7, s. 14.

¹⁷⁰ Podle zákona č. 182/2006 Sb., insolvenčního zákona, ve znění pozdějších předpisů, je dlužník v úpadku, jestliže má a) více věřitelů a b) peněžité závazky po dobu delší 30 dnů po lhůtě splatnosti a c) tyto závazky není schopen splnit. O hrozící úpadek jde tehdy, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládat, že dlužník nebude schopen řádně a včas splnit podstatnou část svých peněžitých závazků.

¹⁷¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.09.2006, sp.zn. 21 Cdo 2265/2005.

zadržovací právo, je proto třeba chápat spíše jako upozornění pro dlužníka na následky porušení smlouvy. Pro platný vznik zadržovacího práva je dále třeba, aby byl dlužník bez zbytečného odkladu o zadržení a důvodech zadržení vyrozuměn; pokud byla smlouva uzavřena písemně, i toto vyrozumění musí být písemné. Předchozí výzva k uhrazení předpokladem pro vznik zadržovacího práva není.

Nesplnění podmínek pro uplatnění zadržovacího práva může být také příčinou odpovědnosti za škodu ve smyslu ustanovení § 420 ObčZ. Je nutno zmínit také trestněprávní rovinu věci, neboť nikoliv řádný výkon zadržovacího práva může naplnit skutkovou podstatu trestného činu krádeže ve smyslu ustanovení § 205 TZ.

Poskytovatelé úvěrů z řad bankovních institucí zadržovací právo zpravidla neuplatní, neboť bývá pravidlem, že dlužník ze smlouvy o úvěru má u této banky zřízen ještě například běžný účet s kladným zůstatkem. Banka proto jednoduše využije institutu započtení, namísto toho, aby pouze znemožnila disponovat dlužníkovi se zůstatkem na tomto běžném účtu.

V návrhu občanského zákoníku je zadržovací právu upraveno v §§ 1255 - 1259. Rozdíl oproti účinnému občanskému zákoníku je například v tom, že zadržovací právo může vzniknout k nesplatné pohledávce tehdy, nezajistí-li dlužník dluh jinak, ač jej podle smlouvy nebo podle zákona zajistit měl, prohlásí-li dlužník, že dluh nesplní, nebo stane-li jinak zřejmým, že dlužník dluh nesplní následkem okolnosti, která u něho nastala a která věřiteli nebyla ani nemohla být známa při vzniku dluhu. O zahájeném insolvenčním řízení se v návrhu konkrétně nehovoří. Stejně jako podle účinného občanského zákoníku zaniká zadržovací právo, pokud je věřiteli dána jistota. Podle návrhu občanského zákoníku již však v tomto případě souhlasu věřitele není třeba.

5.5 Výhrada vlastnického práva

Výhrada vlastnického práva, jakožto způsob zajištění, se nabízí v případě spotřebitelských úvěrů na nákup konkrétního zboží, kde poskytovatel úvěru je zároveň dodavatel zboží. Spotřebitel kupuje například automobil, ale protože nemá dostatek finančních prostředků, využije možnosti zakoupit automobil na splátky. Uzavřena může být smíšená smlouva kupní a úvěrová, přičemž je sjednáno, že vlastnictví přejde až ve chvíli úplného zaplacení kupní ceny.

Možnost sjednání výhrady vlastnického práva je upravena v § 445 obchodního zákoníku a v § 601 občanského zákoníku. V režimu občanského zákoníku musí být výhrada vlastnického práva sjednána písemně.

Tento možný způsob zajištění je do značné míry záležitostí teoretickou, neboť podobná situace bývá spíše využita uzavřením smlouvy nepojmenované. V podstatě se jedná o tzv. „finanční leasing“.

Výhrada vlastnického práva je upravena v §§ 1977 – 1979 návrhu občanského zákoníku. Písemná forma se nevyžaduje, *avšak má-li výhrada působit vůči věřitelům kupujícího, je třeba, aby bylo-li ujednání pořízeno ve formě veřejné listiny, popřípadě v písemné formě a podpisy stran úředně ověřeny*. Je-li výhrada vlastnického práva ujednána ohledně věci zapsané do veřejného seznamu, působí vůči třetím osobám, jen byla-li do tohoto seznamu zapsána. Důvodová zpráva k návrhu uvádí: „S poučením v italské úpravě se navrhuje stanovit, že se prodávající nemůže dovolat svého vyhrazeného vlastnictví vůči věřitelům kupujícího, neprokáže-li hodnověrně, že mu výhrada vlastnického práva svědčí i kdy byla ujednána“.¹⁷²

Podle návrhu občanského zákoníku dále platí, že je-li nabytí vlastnického práva kupujícím podmíněno zaplacením kupní ceny ve splátkách, nezakládá prodlení kupujícího se splátkou nepřesahující desetinu kupní ceny samo o sobě právo prodávajícího od smlouvy odstoupit a požadovat vrácení věci, pokud kupující splátku zaplatí nejpozději v době splatnosti následující splátky a společně s ní.

5.6 Ručení

V §§ 303 až 312 obchodního zákoníku je ručení upraveno komplexně, přičemž kogentní jsou ust. §§ 303, 304, 306 odst. 2 a 3, 308, 311 odst. 1 a 312. Úprava v ust. §§ 546 až 550 občanského zákoníku se na obchodní závazky nepoužije. Použije se však úprava některých otázek, které obchodním zákoníkem upraveny nejsou. Jedná se především o otázky týkající se trvání ručení při změně závazku podle ust. § 516 odst. 3 ObčZ či ust. § 532 a 572 ObčZ.

Mám za to, že pokud ručitel nejedná v rámci podnikatelské činnosti je třeba v souladu s ust. § 262 odst. 4 ObchZ aplikovat ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele. Samotnou úpravu ručení, jeho vznik průběh a trvání je však třeba posuzovat podle zákoníku

¹⁷² Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf> s. 435. Ustanovení samotné je však formulováno takto: „Výhrada vlastnického práva působí vůči věřitelům kupujícího jen tehdy...“ Pokud tedy nebude výhrada vlastnického práva sjednána písemně s ověřenými podpisy, nebude působit ani vůči samotnému prodávajícímu, který je rovněž věřitelem kupujícího? Zřejmě ano. Úpravu výhrady vlastnického práva nepovažuji za zcela jednoznačnou.

obchodního. Není možné bez dalšího aplikovat občanskoprávní úpravu, neboť v žádném případě ji nelze automaticky považovat za úpravu lépe směřující k ochraně ručitele. Domnívám se, že někdy tomu může být i naopak.¹⁷³ Jsem však přesvědčena o nutnosti použít ustanovení o spotřebitelských smlouvách (§ 51a a násl. ObčZ).

Ručení v režimu obchodního zákoníku vzniká písemným prohlášením ručitele vůči věřiteli, že jej tento uspokojí v případě, kdy dluh nesplní hlavní dlužník. Za sporné je možné označit tvrzení, že ručitel může ručení převzít i bez souhlasu věřitele.¹⁷⁴ Jak z gramatického výkladu předmětného ustanovení, tak i z důvodové zprávy k obchodnímu zákoníku však zcela jasně vyplývá, že se jedná o jednostranný právní úkon, přikláním se tudíž spíše k tomu názoru, že souhlasu věřitele není třeba, stejně tak jako není třeba ani souhlasu dlužníka. Podmínkou platnosti je písemnost ručitelského prohlášení, dále pak jednoznačné vymezení závazku a prohlášení, že jej ručitel splní, neučiní-li tak dlužník sám. Zaručit se lze za závazek vzniklý v budoucnu, za závazek, jehož vznik je závislý na splnění podmínky, ručením lze rovněž zajistit pouze část závazku. Ručení více ručitelů za celý závazek (nebo za stejnou část) se považuje za solidární vztah. V režimu občanského zákoníku je namísto písemného prohlášení ručitele požadována dohoda mezi věřitelem a ručitelem bez ohledu na formu.

S ohledem na akcesorickou povahu ručení platí, že se nelze zaručit za neplatný závazek. Vzniku ručení však podle ust. § 304 ObchZ nebrání, pokud je závazek neplatný z toho důvodu, že dlužník není způsobilý brát na sebe závazky a o této nezpůsobilosti ručitel v době svého prohlášení o ručení věděl. Důkazní břemeno o tom, že ručitel v době převzetí ručení věděl o nedostatku způsobilosti dlužníka brát na sebe závazky, nese věřitel.¹⁷⁵

Na požádání ručitele je věřitel povinen bezodkladně sdělit výši zajištěné pohledávky. Ačkoliv je pravidelně součástí vymezení zajištěné pohledávky i její výše, nemusí tomu být například v případě, kdy je určena procentní sazbou. Protože porušení povinnosti není stíženo ze zákona žádnou sankcí, lze uvažovat pouze o náhradě případné škod plynoucí z porušení povinností.

¹⁷³ Například z důvodu absence obligatorně písemného úkonu směřujícího ke vzniku ručitelského závazku.

¹⁷⁴ Např. I. Pelikánová považuje výklad o absenci souhlasu věřitele za nepřijatelný, „Představa, že by věřiteli mohl být vnucen ručitel jednostranným prohlášením, aniž může věřitel vznik ručení jakkoli ovlivnit, naprosto odporuje základním principům soukromého práva“ (PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 303 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02]).

Rozdílně S. Plíva: „na rozdíl od občanského zákoníku, dobrovolné prosté ručení (jím se rozumí ručení podle § 303 až 311) ke svému vzniku nevyžaduje uzavření smlouvy mezi ručitelem a věřitelem. Postačí písemné prohlášení ručitele, tedy jeho jednostranný právní úkon.“ (PLÍVA, Stanislav. *Ručení v obchodních vztazích. 2. Dobrovolné prosté ručení*. Bulletin advokacie. 1995, roč. 2, č. 6, s. 21.)

¹⁷⁵ BEJČEK, Josef aj. *Obchodní zákoník. Komentář*. 11. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006. s. 1045.

Zásada subsidiarity se zde promítá v v tom, že pokud dlužník nesplní svůj dluh ani v přiměřené době poté, kdy k tomu byl věřitelem písemně vyzván, může se věřitel domáhat uspokojení na ručiteli. Výjimkou z požadavku nejprve dlužníka písemně vyzvat je situace, kdy je nepochybné, že dlužník svůj dluh nesplní. Takový postup v úvahu nepřípadá v občanskoprávním ručení. Podle § 306 odst. 2 ObchZ může ručitel v souladu se zákonem započíst proti pohledávce ručitele svou vlastní započitatelnou pohledávku a zároveň i započitatelnou pohledávku dlužníka.

Ručitel, který za dlužníka uhradil dluh, se stává novým věřitelem. Je oprávněn požadovat po původním věřiteli všechny doklady a pomůcky potřebné k uplatnění nároku. Má však povinnost oznámit dlužníkovi, že věřitel proti němu závazek z titulu ručení uplatnil. Pokud tak neučiní, uplatní se ust. § 309 ObchZ, podle kterého platí, že pokud uspokojí ručitel věřitele bez vědomí dlužníka, má proti němu dlužník všechny námitky, které by jinak mohl uplatnit vůči věřiteli.

Ručení obecně zaniká zánikem zajištěného závazku; to však neplatí, pokud závazek zanikl pro nemožnost plnění dlužníka, avšak ručitelem je splnitelný, nebo pokud zanikl pro zánik právnické osoby dlužníka. Kromě toho nezanikne ručení, pokud původní závazek zanikl novací podle ust. § 572 odst. 1 ObčZ. Pokud však ručitel souhlas se zajištěním nového závazku neprojeví, trvá zajištění jen v rozsahu původního závazku a zůstávají zachovány námitky.

V návrhu občanského zákoníku nalezneme institut ručení v § 1862 a následujících. Systematicky spadá mezi způsoby zajištění dluhu. Ručitelské prohlášení musí mít písemnou formu, stejně jako je tomu nyní podle zákoníku obchodního. Pokud věřitel ručitele odmítne, nemůže po něm následně žádat plnění. To však neznamená, že je přímo třeba souhlas věřitele. V zásadě je úprava velice podobná úpravě ručení v platném obchodním zákoníku, pouze se více upevňuje smluvní povaha ručení.

5.7 Dohoda o srážkách ze mzdy

Srážky ze mzdy jsou upraveny zákoníkem občanským v § 551. V našem právním řádu se využívání institutu velice vžilo, a to právě k zajišťování závazků mezi dlužníky a společnostmi poskytujícími půjčky a úvěry.¹⁷⁶ Dohoda o srážkách ze mzdy musí být písemná pod sankcí neplatnosti.

Zmíněné, poměrně hojně využívané ustanovení občanského zákoníku však ke dni 1. ledna 2007 doznalo změny, neboť novelizací občanského zákoníku zákonem č.

¹⁷⁶ TÉGL, Petr. *Je ustanovení § 551 občanského zákoníku protiústavní?* Právní fórum. 2006, roč. 2, č. 1. s. 16.

264/2006 Sb. již započtení nelze provádět proti jiným pohledávkám než proti pohledávkám výživného podle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, případně proti dalším pohledávkám pokud tak zákon vysloveně stanoví. 1. ledna 2007 nabyl tento zákon účinnosti. Tato změna byla vyvolána právě i četnými žádostmi zaměstnavatelů, kteří na své náklady zajišťovali splácení různých spotřebitelských a jiných úvěrů a půjček.¹⁷⁷

K nově sjednávaným úvěrům tudíž nelze jako zajištění dohodu o srážkách ze mzdy sjednat. Taková dohoda nemá účinnost. Dohody sjednané před účinností novely však srážky umožňují. Úprava je obsažena v přechodném ustanovení, podle něhož se srážky ze mzdy na základě dohody uzavřené před účinností novely provádí podle dosavadních předpisů. Avšak ode dne nabytí účinnosti není možné zvyšovat pohledávky tímto způsobem zajištěné, což se netýká pohledávek, které dohodou zajistit lze. Při provádění srážek se postupuje podle §§ 276 - 302 OSŘ.

Návrh občanského zákoníku obsahuje úpravu dohody o srážkách ze mzdy nebo z jiných příjmů v § 1889 a následujících. Dluh lze zajistit dohodou věřitele a dlužníka o srážkách ze mzdy nebo platu; srážky nesmějí činit více než polovinu mzdy nebo platu. Nejde-li o srážky ze mzdy nebo platu k uspokojení práva zaměstnavatele, je třeba k uzavření dohody předchozího souhlasu zaměstnavatele. Náklady spojené s placením srážek nese plátce mzdy nebo platu; má-li však plátce mzdy nebo platu plnit současně podle několika dohod o srážkách ze mzdy nebo platu, jdou náklady s placením srážek podle druhé a další dohody k tíži dlužníka. Oproti novelizované stávající úpravě srážek je navrhovaná úprava poměrně benevolentní. Navíc se jedná o úpravu dispozitivní, tudíž ji lze modifikovat.

5.8 Postoupení pohledávek

Protože změnou ustanovení § 551 občanského zákoníku přišlo mnoho poskytovatelů úvěru o poměrně jednoduchý způsob zajištění svých pohledávek za dlužníky, vyvstala potřeba hledat jiná řešení.

K jednomu z alternativních řešení přistoupila společnost Cofidis, s.r.o., která je jedním z největších nebankovních poskytovatelů půjček na našem trhu. V čl. 6 Všeobecných obchodních podmínek společnosti COFIDIS č. CD 05/2009 je obsaženo následující ujednání: „Věřitel je oprávněn požadovat na klientovi k zajištění závazků klienta ze smlouvy o úvěru, uzavření smlouvy o postoupení pohledávek (ve smyslu §

¹⁷⁷ ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2 vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 1463-1464.

524 zákona č. 40/1964 Sb., (Občanský zákoník) v platném znění (dále jen „občanský zákoník“) spočívajících ve veškerých současných i budoucích nárocích a právech klienta na výplatu mzdy, platu a odměn, které vyplývají z jeho současného či budoucího pracovního poměru nebo jinou formu zajištění, uvedenou ve smlouvě o úvěru.“ Dohoda samotná je pak obsažena v návrhu smlouvy.¹⁷⁸

Je zřejmé, že úmyslem poskytovatele úvěru v tomto případě je dosáhnout stejného účinku, jakého dříve umožňovala dosáhnout dohoda o srážkách ze mzdy. Domnívám se však, že na otázku, zda je tato „dohoda“ platná, účinná a především vynutitelná nelze zcela jednoznačně odpovědět z následujících důvodů.

Dobrovolné postoupení pohledávky (*cessio voluntaria*), které z hlediska systematiky práva občanského i obchodního řadíme mezi změny závazku (konkrétně jde o změnu v osobě věřitele) je upraveno v §§ 524 – 530 ObčZ. Smlouva je dvoustranným právním úkonem mezi původním věřitelem (postupitelem, cedentem) a novým věřitelem (postupníkem, cesionářem), a to bez účasti dlužníka, jehož souhlasu není třeba. Aby změna věřitele proběhla platně, smlouva musí být písemná a převáděna pohledávky musí být vymezena jednoznačně.

Předmětem může být jakákoliv pohledávka jak splatná, tak i nesplatná, rovněž i pohledávka budoucí. Okamžik postupu pohledávky, která v době uzavření postupní smlouvy ještě neexistuje, se kryje s okamžikem vzniku pohledávky.

Jako problematické spatřuji především dodržení požadavku určitosti ujednání. Mám za to, že v tomto konkrétním případě poskytovatel úvěru pohledávky dostatečně určitě nevymezil.

Kromě toho je třeba aplikovat ust. § 326 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce ve znění pozdějších předpisů, podle kterého na závazky z pracovněprávních vztahů nelze aplikovat § 524 občanského zákoníku. Avšak poté, co Ústavní soud zrušil princip

¹⁷⁸ Dostupný z: <http://www.cofidis.cz/public/uploads/files/vop_cofidirekt.pdf>. V samotném návrhu smlouvy je potom obsažen formulář nadepsaný jako „Dohoda o postoupení pohledávek“ s tímto obsahem: „Klient/ka a poskytovatel úvěru se dohodli na zajištění splnění závazků klienta/ky ze smlouvy o úvěru tak, že pro případ, kdy se klient/ka ocitne v prodlení s úhradou více jak dvou úvěrových splátek, postupuje klient/ka, jako Postupitel, poskytovateli úvěru, jako Postupníkovi, pohledávky spočívající ve veškerých současných i budoucích nárocích a právech Postupitele na výplatu mzdy, platu a odměn, které vyplývají z jeho/jejího současného či budoucího pracovního poměru (dále jen „Pohledávky“) a jež má nebo bude mít vůči svému plátcí mzdy, platu a odměn (dále „plátce mzdy“), a to v maximální výši přípustné platnými právními předpisy upravujícími srážky ze mzdy. Postupník tyto Pohledávky přijímá. Pro případ, kdy je smluvní stranou smlouvy o úvěru i spolužadatel/ka klienta/ky se klientem/kou dle této smlouvy rozumí i spolužadatel/ka klienta/ky a postoupení pohledávek se ve stejném rozsahu jako na klienta/ku vztahuje i na spolužadatele/ku klienta/ky. Pohledávky jsou postupovány bezplatně, a to počínaje měsícem následujícím uzavření této smlouvy. Postupník je oprávněn uspokojit své Pohledávky z přijatých částek v plné výši, a to až do úplného splacení úvěru poskytnutého dle úvěrové smlouvy spolu s příslušenstvím (tj. Úroků z prodlení) a paušální náhradou nákladů Postupníka vzniklých v souvislosti s porušením povinností Postupitele za pozdní úhradu úvěrových splátek a porušení smluvních povinností vyplývajících z úvěrové smlouvy a souvisejících úvěrových podmínek. Na základě této smlouvy Postupitel rovněž v souladu se zákoníkem práce zmocňuje Postupníka k přijetí Pohledávek spočívajících ve vyplacení mzdy.“

delegace v pracovním právu, občanský zákoník se na pracovněprávní otázky použije jako *lex generalis*.¹⁷⁹

Zásadní problém zde však shledávám v tom, že postoupení pohledávek v podobě mzdy, platu či odměny z dohod, lze považovat za jednání, jímž dochází k obcházení zákona (*in fraudem legis*), konkrétně k obcházení ust. § 551 ObčZ, a tudíž za jednání absolutně neplatné podle § 39 ObčZ.

5.9 Uznání

V praxi obvykle poskytovatel úvěru vyžaduje uznání dluhu či závazku ve chvíli, kdy dojde k porušení smlouvy o úvěru ze strany dlužníka. Již nastali podmínky, proto aby mohl věřitel požadovat okamžité splacení dluhu a to i v soudním řízení, avšak dlužníkovi je dána poslední možnost ke smírnému vyřešení situace a jsou mu povoleny splátky dluhu. Podmínkou uzavření dohody o splátkách je písemné uznání dluhu. Pokud z důvodu nedodržení dohody o splátkách následně dojde k zahájení soudního řízení, poskytovatel úvěru je ve značně výhodnější důkazní situaci. Jsou zde podmínky pro to, aby byl spor velice rychle rozhodnut rozsudkem pro uznání (§ 153a OSŘ).

Z hlediska systematiky občanského zákoníku zařadil zákonodárce uznání dluhu mezi způsoby zajištění závazku (§ 558 ObčZ). Uznání je upraveno rovněž v zákoníku obchodním, a to konkrétně v § 323 a následujících. Oproti názvu institutu v zákoníku občanském se v obchodním zákoníku používá slovní spojení „uznání závazku“. Zajišťovací funkce je zde naplněna založením vyvratitelné domněnky, že v době uznání dluh trval.

Přikláním se k názoru, že na uznání ve vztahu k úvěrové smlouvě (ačkoliv uzavřené se spotřebitelem) je třeba aplikovat úpravu obchodněprávní, která se od občanskoprávní liší několika aspekty.

K tomu, aby bylo platné uznání podle zákoníku občanského, je především třeba písemná forma uznání. Jednoznačně musí být vyjádřena výše dluhu, důvod a příslib dluh zaplatit. Jestliže byl v době vystavení písemnosti o uznání dluh už promlčený, pak domněnka, že dluh v době uznání trval, platí pouze za předpokladu, že dlužník o promlčení věděl a přesto dluh uznal. Potom je dlužník zbaven možnosti použít námitku promlčení. Vůči ručiteli je uznání dluhu účinné pouze za předpokladu, že s ním vyslovil souhlas.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Ústavní náleze ze dne 12.03.2008, sp.zn. Pl ÚS 83/06.

¹⁸⁰ NESNÍDAL, Jiří. *Vzor – rozdíl mezi uznáním dluhu a uznáním závazku*. Právní rádce. 1999, roč. 6, č. 3, s. 45.

Oproti tomu uznání závazku v režimu zákoníku obchodního nemusí být určeno co do důvodu a výše. Uznávaný závazek musí být vymezen jednoznačně, aby nebyl zaměnitelný s jiným.¹⁸¹ K tomuž však obvykle postačuje identifikace jinými jeho vlastnostmi, než je důvod a výše. Za uznání závazku nelze bez dalšího považovat sdělení dlužníka věřiteli, kterým dlužník vysvětluje důvody svého prodlení a sděluje, že se snaží veškeré své závazky splnit“.¹⁸²

Obligatorně písemné musí být uznání promlčeného závazku, avšak pokud závazek promlčen není, dává zákon možnost konkludentního uznání. Uznáním závazku k zaplacení určité dlužné částky se rozumí i hrazení úroků z ní. Judikatura však dovozuje, že částečné plnění musí být poskytnuto za takových okolností, že lze v konkrétním případě usuzovat na to, že jeho poskytnutím uznává dlužník i zbytek dluhu.¹⁸³

V souvislosti s možností konkludentního uznání závazku je možné spatřovat určité riziko v praxi bank, které s klientem sjednávají automatické strhávání splátek úvěru z běžného účtu klienta. Ačkoliv k hrazení zde v podstatě dochází bez jakékoliv vůle dlužníka, není vyloučeno, že se banka v soudním řízení o zaplacení dlužné částky pokusí bránit proti námitce promlčení tvrzením, že klient někdy v rozhodné době hradil, ačkoliv fakticky byla pouze z jeho běžného účtu na splacení úvěru automaticky převedena splátka či alespoň její část.

V obchodní praxi se někteří věřitelé obracejí na dlužníka s požadavkem, aby uznal svůj dluh; odmítne-li dlužník vyhovět, domnívá se, že tak porušil právní povinnost. V tomto směru se mýlí. Obchodní zákoník neukládá dlužníkovi povinnost uznat závazek neboť § 323 odst. 1 ObchZ je dispozitivní povahy a zakotvuje pouze účinky, které nastanou, pokud dlužník svůj určitý závazek uzná.¹⁸⁴

Návrh občanského zákoníku hovoří v § 1897 o „uznání dluhu“. Uznat dluh je třeba písemně, co do důvodu a do výše. Nepromlčený dluh lze uznat podobně jako podle současně platného obchodního zákoníku placením úroků nebo částečným zaplacením. Právní úprava je koncipována jako dispozitivní, lze se od ní tudíž odchýlit.

¹⁸¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 03. 2004, sp.zn. 29 Odo 1126/2003.

¹⁸² FALDYNA, František aj. *Zajištění a znik obchodních závazků*. 2 vyd. Praha : Aspi, a.s. 2007. s. 108.

¹⁸³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2007, sp.zn. 32 Odo 1251/2006.

¹⁸⁴ NESNÍDAL, Jiří. *Vzor – rozdíl mezi uznáním dluhu a uznáním závazku*. Právní rádce. 1999, roč. 6, č. 3, s. 45.

6. Důsledky porušení závazku ze strany spotřebitele

Každý poskytovatel úvěru obvykle ve smlouvě či obchodních podmínkách požaduje ujednání, které stanoví, co konkrétně je třeba považovat za porušení smluvních podmínek. Bez výjimky je za porušení smlouvy považováno neuhrazení pravidelné splátky nebo její části či použití finančních prostředků k jinému než ke sjednanému účelu. Za porušení podmínek je obvykle považováno i to, pokud klient neuvede nebo zamlčí nějakou podstatnou skutečnost, například, že je trestně stíhán či je proti němu vedeno insolvenční řízení.

Absurdně však vyznívá, když Komerční banka, a.s. v čl. XI. odst. 1 písm. k) Úvěrových podmínek pro fyzické osoby nepodnikatele¹⁸⁵ uvádí jako způsob porušení to, že je klient zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost k právním úkonům omezena. Avšak to stále ještě není nic proti tomu, jaký důvod se skrývá pod písmenem j) stejných podmínek. Klient banky podle tohoto ujednání poruší smluvní podmínky, pokud zemře nebo je prohlášen za mrtvého. Takové ujednání je absurdní.

Důsledky porušení závazku ze strany spotřebitele můžeme rozdělit do tří skupin. V první řadě se jedná o důsledky, které plynou ze způsobu, jakým je závazek zajištěn. Pokud není dluh splněn řádně a včas, přichází na řadu tzv. uhrazovací funkce prostředků zajištění. Další skupina důsledků je popsána v kapitole sedmé. Jde o předčasné ukončení smluvního vztahu ze strany věřitele. Kromě toho může mít porušení smlouvy pro spotřebitele ještě některé důsledky, které do těchto dvou skupin zařadit nelze. Jedná se o případné jednostranné zvýšení úrokové sazby a dále o požadavek hradit úroky z prodlení, na které vzniká nárok ze zákona, aniž by muselo být ve smlouvě ujednání o úrocích z prodlení obsaženo.

6.1 Jednostranné zvýšení úrokové sazby

Jako jedna z možných sankcí pro případ porušení smlouvy o úvěru se nabízí jednostranné zvýšení úrokové sazby. Pro posouzení platnosti je třeba aplikovat ust. § 56 odst. 3 písm. h) občanského zákoníku, dle kterého jsou nepřipustná smluvní ujednání, která dovolují jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve

¹⁸⁵ *Úvěrové podmínky pro fyzické osoby nepodnikatele* [online]. Komerční banka, a.s. [cit. 2010-10-05]. Dostupný z: <<http://www.kb.cz/file/cs/o-bance/dokumenty-ke-stazeni/kb-20070601-uverove-podminky-pro-fyzicke-osoby-nepodnikatele.pdf?f66887f42779a5e8678358f502b43ef5>>.

smlouvě. Ujednání, které by dovolovalo jednostranně měnit podmínky, je rovněž absolutně neplatné podle ust. § 493 občanského zákoníku.

Za případ změny smluvních podmínek však podle mého názoru nelze zvýšení úrokové sazby považovat, pokud je ve smlouvě přímo definováno, že poskytovatel úvěru může tímto způsobem jednat, dojde-li k porušení smlouvy ze strany dlužníka například neuhrazením splátky řádně a včas. V takovém případě by však bylo možné uvažovat o rozporu s dobrými mravy a tudíž o absolutní neplatnosti podle § 3 ObčZ v závislosti na nové výši úroku, charakteru porušení smlouvy a dalších okolnostech.

Lze rovněž uvažovat o tom, že nově sjednaný úrok, který přesahuje úrokovou sazbu původně sjednanou, bude kvalifikován jako smluvní pokuta a jako na smluvní pokutu na něj bude dále nahlíženo.

6.2 Úrok z prodlení

Naprosto zásadní roli hraje v úvěrovém vztahu institut úroku z prodlení, který lze v obecné rovině charakterizovat jako trest za to, že jedna strana čerpá na úkor druhé strany a bez jejího svolení nucený úvěr.¹⁸⁶ Pokud z nějakého důvodu přestane dlužník svůj úvěr splácet, z dlužné částky začínají nabíhat úroky z prodlení, dlužná částka se tak navyšuje a není výjimkou, když příslušenství čerpaného úvěru svou výší přesáhne samotnou jistinu, která byla dlužníkovi původně poskytnuta.

Úrok z prodlení je institut upravený v občanském zákoníku v § 517 a následujících i v zákoníku obchodním – v § 365 a následujících. Úprava v zákoníku občanském je kogentní, zatímco na občanskoprávní úpravě nezávislá úprava v zákoníku obchodním, je kogentně upravena pouze v § 365 ObchZ (základní ustanovení) a § 369a ObchZ, který zakotvuje pravidla stanovená směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/35/ES ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích.¹⁸⁷ Ačkoliv smlouva o úvěru patří mezi typové obchody, je třeba respektovat ustanovení směřující k ochraně spotřebitele či nepodnikatele. Je tedy třeba vyřešit otázku, zda se aplikuje dispozitivní úprava v zákoníku obchodním či zda je třeba aplikovat ustanovení zákoníku občanského a pokud ano, zda se od úpravy nelze odchýlit.

¹⁸⁶ BEJČEK, Josef. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1993, roč. 1, č. 1, str. 31.

¹⁸⁷ „Pro případ, že den či lhůta splatnosti nejsou stanoveny smlouvou, jsou pak v ust. § 369a odst. 2 obchodního zákoníku stanovena pravidla jejich určení“. KLEGA, Lukáš. *K opomíjenému ustanovení o splatnosti ceny a úrocích z prodlení*. Bulletin advokacie. 2008. roč. 15, č. 9, s. 31.

Ust. § 262 odst. 4 ObchZ hovoří o odpovědnosti za porušení povinností, kterou nese strana, která není podnikatelem, podle občanského zákoníku. Dle právní teorie je mezi druhy odpovědnosti řazena právě i odpovědnost za prodlení. Domnívám se proto, že jediným správným závěrem je konstatování nutné aplikace úpravy občanského zákoníku.¹⁸⁸

Prodlení dlužníka (*mora debitoris*) vzniká objektivně, pokud není plněno včas nebo pokud je sice plněno včas, ale není plněno řádně. K prodlení dochází také tehdy, není-li plněno vůbec. K prodlení dochází bez dalšího uplynutím splatnosti¹⁸⁹.

Splatnost je v úvěrových vztazích určována smluvně. Většinou je splácení úvěru sjednáno ve formě pravidelných, nejčastěji měsíčních splátek, které mohou mít podobu pevně určených částek nebo mohou být určeny jako procento z poskytnuté sumy.

Ve vztahu ke spotřebiteli hrají zásadní roli otázky, v jaké výši může být úrok z prodlení účtován, zda může být úrok z prodlení účtován vedle sankčních úroků a zda je možné požadovat úrok z prodlení i z dlužných smluvních úroků z úvěru.

6.2.1 Výše úroku z prodlení

Ačkoliv jsem přesvědčena o tom, že právě u úroku z prodlení na rozdíl od jiných sankcí, je nejméně sporné to, že ve vztahu ke spotřebiteli jej je třeba účtovat podle občanského zákoníku, musím konstatovat, že mnozí poskytovatelé takto zcela vědomě v rozporu se zákonem nepostupují a sazbu úroků z prodlení určují několikanásobně vyšší, než na jakou mají podle zákona právo.¹⁹⁰

Problém v této oblasti lze spatřovat především v tom, že většina spotřebitelů, kteří nemají právnické vzdělání, netuší, že existuje zákonem pevně určená sazba úroku z prodlení a v této nevědomosti zkrátka platí úrok, jaký si ve smlouvě o úvěru sjednali. Bohužel jsem se setkala i se spoustou rozhodnutí soudu okresních a rozhodců působících při soukromých rozhodčích společnostech, kteří věřiteli v rozporu s hmotným právem úrok z prodlení vyšší než zákonný přiznali.

Občanský zákoník pro určení výše úroku z prodlení odkazuje v § 517 odst. 2 na prováděcí předpis. Je jím nařízení vlády č. 142/1994 sb., kterým se stanoví výše úroků z

¹⁸⁸ V praxi jsem se setkala i s názorem opačným. Podle odůvodnění Rozsudku Okresního soudu v Ostravě ze dne 20.08.2009 ve věci sp.zn. 20 C 54/2008 se v případě prodlení nejedná o odpovědnostní vztah, ale jde o změnu závazku - má být proto aplikován zákoník obchodní. Lze přisvědčit, že prodlení lze z hlediska systematiky zařadit i mezi změny závazku, názor však obecně za správný nepovažuji.

¹⁸⁹ Například dle francouzského právního řádu, je potřeba ještě upomínky věřitele, aby se dlužník dostal do prodlení.

¹⁹⁰ Např. Půjčka od společnosti Credium, a.s. stanoví úrok z prodlení ve výši 0,1 % denně. *Sazebník poplatků a platných úrokových sazeb* [online]. [cit. 2010-10-15]. Dostupný z: <<http://www.nejlevnejsipujcka.cz/pdf/Sazebnik.pdf>>.

prodlení a poplatků z prodlení. Podle tohoto nařízení je výše úroků z prodlení v každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, závislá na výši repo sazby stanovené Českou národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.

Výpočet úroků z prodlení dle uvedeného ustanovení nečinil potíže pouze laikům, ale jeho výpočet bez použití výpočetní techniky byl složitý i pro odborníky. S účinností k 1. červenci 2010 bylo nařízení vlády přepracováno novelou č. 33/2010 Sb. Výpočet úroků z prodlení tak doznal změny již po třetí a tentokrát dochází ke značnému zjednodušení jeho výpočtu.¹⁹¹

Od 15. července 1994 do 27. dubna 2005 činila ročně výše úroků z prodlení dvojnásobek diskontní sazby stanovené Českou národní bankou a platné k prvnímu dni prodlení s plněním peněžitého dluhu. Procentní sazba úroků zůstávala pro konkrétní případ prodlení stejná, i když se později změnila diskontní sazba České národní banky. Od 28. dubna 2005 do 30. června 2010 odpovídala ročně výše úroků z prodlení výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů. V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, byla a je (a, jde-li o prodlení započaté do 30. červnu 2010 včetně, stále bude) výše úroků z prodlení závislá na výši repo sazby stanovené Českou národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí. Procentní sazba úroků se tedy měnila a bude měnit vždy k 1. lednu a 1. červenci kalendářního roku. Při vzniku prodlení se výše úroku z prodlení odvíjela vždy od repo sazby, která platila pro první den kalendářního pololetí, v němž prodlení nastalo.

Změna k 1. červenci 2010 stanoví úrok z prodlení ve výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů. Procentní sazba úroků zůstává pro konkrétní případ prodlení stejná, i když se později změní repo sazba České národní banky. Při vzniku prodlení se výše úroku z prodlení neodvíjí od repo sazby platné v první den prodlení, ale od repo sazby, která platila pro poslední den toho kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž prodlení nastalo.¹⁹²

Otázka kogentnosti ustanovení § 517 odst. 2 ObčZ je v této chvíli předmětem diskuze, ačkoliv spíše převažuje názor, dle kterého se od ustanovení odchýlit nelze.

¹⁹¹ Tato úprava úroků z prodlení vychází z novelizace směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/35/ES, Zajímavostí je, že česká úprava stanovuje úroky z prodlení na nejnižší možné úrovni (podle směrnice má být sazba úroků z prodlení nejméně o 7 procentních bodů vyšší než referenční sazba

¹⁹² FETTER, Richard W. *Úroky z prodlení (zase) nově od 1. 7. 2010* [online]. 21.04.2010. [cit. 2010-10-01]. Dostupný z: <<http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-42777750-uroky-z-prodleni-zase-nove-od-1-7-2010>>.

Kogentnost ustanovení dovedl Nejvyšší soud rozsudkem sp.zn. 33 Odo 1117/2003 z roku 2005.¹⁹³ Opačný názor dovozuje např. K. Beran, který vychází z toho, že kogentnost ustanovení rozhodně neplyne z výkladu gramatického, když kogentnost či dispozitivnost je třeba dovozovat nikoliv z hypotézy právní normy, ale z její dispozice. Ve své argumentaci v odůvodnění zmíněného rozsudku však Nejvyšší soud ČR gramatickým výkladem dovedl kogentnost právě z hypotézy – konkrétně z výrazu stanoví („vyšší úroků z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis“).¹⁹⁴

Pevně stanovená sazba úroků z prodlení ve vztahu ke spotřebiteli je však zakotvena i v mnoha zahraničních právních řádech. Například finský zákon o úrocích („Korkolaki“) v článku 2 stanoví, že neplatné je takové ujednání ve smlouvě o úvěru, podle kterého je dlužník povinen hradit vyšší úroky z prodlení či jiné platby jako důsledek svého prodlení, než které jsou stanoveny v tomtéž zákoně v čl. 4. Zde je uvedeno, že sazba úroku z prodlení je o sedm procentních bodů vyšší než referenční sazba vyhlášená Evropskou centrální bankou. Stejně jako v České republice i ve Finsku se konkrétní výše úroku z prodlení stanoví vždy na celé pololetí. V Německu je sazba úroků z prodlení pro potřeby spotřebitelských úvěrů stanovena ve výši základní sazby zvýšené o 5 procentních bodů, ve Švýcarsku jsou stanoveny úroky z prodlení ve výši 5 % ročně, je možné sjednat úroky nižší, nikoliv vyšší.¹⁹⁵

6.2.2 Úrok prodlení z úroku smluvního

Ačkoliv i téma anatocismu, jinými slovy úroku požadovaného z úroku, je tématem zdánlivě vyřešeným, praxe soudů a praxe bankovních institucí tomu neodpovídá. Osobně se domnívám, že v oblasti poskytování úvěrů se jedná o jednu z nejvíce problematických oblastí, neboť ujednání ve smlouvě či obchodních podmínkách, které stanoví povinnost klienta banky hradit úrok z prodlení i z dlužných úroků, je spíše pravidlem než výjimkou.

Anatocismus byl zapovězen římským právem.¹⁹⁶ Rovněž mnohé současné zahraniční právní systémy anatocismus zakazují – například právní řád Itálie. Stejně tak ani české právo historicky nedovolovalo požadovat úrok z prodlení z úroků.¹⁹⁷ To je

¹⁹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.03.2005, sp.zn. 33 Odo 1117/2003. Dále např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.10.2008, sp.zn.: 32 Odo 873/2006.

¹⁹⁴ Více k tomu BERAN, Karel. In LASÁK Jan., Záznam z 3. odborného symposia Nejvyššího soudu ČR. *Jiné právo* [online]. vydáno 06.01.2010 [2010-09-02]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>.

¹⁹⁵ HUMLÁK, Milan. *Poplatky z prodlení v českém právu* [online]. 14.04.2003. [cit. 2010-10-22]. Dostupný z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_3703/poplatky-z-prodleni-v-ceskem-pravu.aspx.

¹⁹⁶ KINCL, Jaromír. *Římské právo*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Panorama, 1990, s. 279-280.

¹⁹⁷ SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*, 2. vyd. Brno : Československý akademický spolek Právník, 1933, s. 94-97.

ostatně součástí argumentace Nejvyššího soudu ČR, který se problematikou zabýval v několika významných judikátech. Prvním z řady citovaných rozhodnutí je rozsudek sp.zn. 35 Odo 101/2002, který dlouhou dobu určoval směr. Nejvyšší soud zde dovedl: „tím, že včas nesplatí úroky z jistiny, se dlužník dostává do prodlení s plněním příslušenství, nikoli do prodlení s plněním vlastního dluhu (jistiny). Právo požadovat po dlužníku příslušenství z příslušenství (zde úroky z prodlení ze smluvených úroků) pak věřitel nemá proto, že ani občanský ani obchodní zákoník mu tuto možnost nepřiznávají. Jinak řečeno, ani obchodní, ani občanský zákoník nezakotvují majetkové sankce pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky“.¹⁹⁸

Úvaha soudu v závěru odůvodnění po dlouhou dobu určovala praxi v této oblasti: „Tím není dotčeno právo účastníků dohodnout se (typově např. v mezích smlouvy o úvěru), že sjednané úroky se stanou součástí jistiny, že k ní podle dohody účastníků budou přičítány coby civilní plody peněz (fructus civiles) a následně pak právo věřitele požadovat, aby dlužník pro případ prodlení s placením takto zvýšené jistiny platil sjednanou nebo zákonem stanovenou sazbu úroku z prodlení. Uvedené však nic nemění na skutečnosti, že se takto opět úročí pouze jistina a nikoli příslušenství pohledávky“.

Ustanovení smlouvy či obchodních podmínek ve znění „strany se dohodly, že úrok přirůstá k jistině“, tak dovolovalo úrok z prodlení z úroku požádat a značně zvyšovalo šanci na úspěch v případném soudním řízení.

Rozhodnutí je možné považovat za překonané. V usnesení sp.zn. 29 Odo 689/2006 došel Nejvyšší soud ČR k závěru, že „smluvní ujednání o placení úroků z prodlení ze smluvených úroků je ve smyslu § 39 ObčZ neplatné pro rozpor se zákonem“.¹⁹⁹ Mám za to, že existují dva možné výklady rozhodnutí. Pokud je sjednáno přirůstání úroku k jistině a z celé částky je pak požadován úrok z prodlení, můžeme takové ujednání považovat za neplatné, neboť je zkrátka požadován úrok z prodlení z úroku. Na druhou stranu lze jistinu včetně přirostlých úroků bez dalšího považovat pouze za jistinu. K tomu přispívá například skutečnost, že soudní poplatek by byl v případě soudního sporu požadován z celé sumy.

Směr udaný Nejvyšším soudem ČR však nezůstává bez pochybností. Proti je například J. Bejček²⁰⁰ či L. Vymazal²⁰¹. Argumentace obou je založena na ekonomické

¹⁹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.03.2004, sp.zn. 35 Odo 101/2002.

¹⁹⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.08.2006, sp.zn. 29 Odo 689/2006.

²⁰⁰ „Jestli existuje nějaká dlužná částka, je ekonomickým smyslem úroků z prodlení, že vyjadřují cenu peněz, které mi dlužník dluží. Jestli má ta peněžní částka podobu jistiny nebo úroků z prodlení, příp. přídatné částky narostlé nad tu základní jistinu, je z hlediska ceny peněz lhostejné. Dlužník mi dluží jednak jistinu, např. 1 milion Kč, pak mi dluží úrok 100.000,- Kč a těch 100.000,- Kč má přece taky nějakou cenu – i ty si musím opatřit na volném finančním trhu, což mě bude stát úroky, které chci teď zpátky.“ BEJČEK, Josef IN: LASÁK Jan., Záznam z 3. odborného symposia

funkci úroku z úvěru, který je ve své podstatě úplatou. Pokud není úplata poskytnuta včas, vzniká nárok na úrok z prodlení.²⁰² K tomuto názoru se rovněž přikláním, avšak nesouhlasím s tím, aby bylo možné požadovat úrok z prodlení z úroku smluvního ve vztahu ke spotřebiteli. Je třeba si uvědomit, že praktické dopady umožnění tohoto postupu by měli zásadní význam na tisíce dlužníků, jejichž dluhy dnes mnohdy dosahují takových značných výší.

6.2.3 Vztah smluvní pokuty a úroků z prodlení

Poskytovatel úvěru si s dlužníkem pro případ prodlení může sjednat smluvní pokutu ve formě úroku za každý den prodlení. Ze zákona vzniká právo na úrok z prodlení. Obě sankce obstojí vedle sebe. Rozdíly mezi oběma typy úroků plynou obecně z charakteru obou institutů. Jiná je v prvé řadě jejich funkce. Smluvní pokuta je zajišťovací institut, kdežto úrok z prodlení sankcí za nesplnění povinností.²⁰³

Zatímco úrok z prodlení je příslušenství pohledávky ve smyslu § 121 občanského zákoníku, smluvní pokuta je samotným nárokem. Smluvní pokutu je proto nutné sjednat smluvně, kdežto na úrok z prodlení má věřitel nárok ze zákona, aniž by bylo nutné jej samostatně sjednávat. Zároveň z této skutečnosti plyne i skutečnost, že ze smluvní pokuty je v případě sporu o zaplacení třeba hradit soudní poplatek, neboť jde o samostatný nárok, zatímco z úroku z prodlení, jakožto příslušenství dluhu, se soudní poplatek nehradí.

Naopak výhodou pro věřitele, která hovoří ve prospěch sjednání smluvní pokuty namísto úroku z prodlení, je možnost určit výši smluvní pokuty odchýlně od zákonné sazby úroku z prodlení, jak ostatně dovodil i Nejvyšší soud ČR: „Právo na smluvní pokutu může být založeno výhradně smluvním ujednáním účastníků, na nichž je ponecháno i stanovení její výše, pouze s tím omezením, že dohodnutá výše smluvní pokuty nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Naproti tomu právo na úrok z prodlení svědčí věřiteli - za splnění stanovených podmínek - přímo ze zákona, tzn. nezávisle na

Nejvyššího soudu ČR. Jiné právo [online]. vydáno 06.01.2010 [2010-10-02]. Dostupné z:

<<http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>>.

²⁰¹ „Povinnost placení smluvního úroku je běžnou součástí mnoha typů závazkových vztahů, stejně tak jako dohoda stran o peněžitých sankcích pro případ prodlení s placením závazku (včetně prodlení s plněním smluvních úroků). Nezaplacený smluvní úrok je z "ekonomického" pohledu bezpochyby dluhem, závazkem“. VYMAZAL, Lukáš. *K zákazu úročení příslušenství* [online]. Poslední aktualizace 28.04.2008. [cit. 2010-10-15]. Dostupný z: <<http://pravniciradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>>.

²⁰² Úvahu o tom, že úrok z úvěru je třeba chápat jako cenu z poskytnutého úvěru, potvrzuje též judikatura Evropského soudního dvora. Například ve věci C-45/96 *Dietzinger*, kde byla posuzována působnost směrnice Rady č. 85/577/EHS o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, Evropský soudní dvůr uvedl, že „poskytnutí úvěru je nepochybně službou, na niž je třeba směrnici vztáhnout“.

²⁰³ ČECH, Petr. *Smluvní pokuta versus úrok z prodlení*. Právní rádce. 2008, roč. 15, č. 4, s. 21.

vůli účastníků občanskoprávního vztahu. Z takto definované zásadní odlišnosti uvedených právních institutů vyplývá, že by docházelo ke stírání rozdílů mezi jejich funkcemi v případě, že by výši úroku z prodlení (stejně jako výši smluvní pokuty) bylo možné stanovit dohodou účastníků, neboť v takovém případě by suplovalo institut smluvní pokuty jako smluvního nástroje k vynucení plnění²⁰⁴.

Dalším velice významným rozdílem je ten, že z dlužného úroku z prodlení nelze požadovat úrok z prodlení. Obecné soudy však v zásadě nemají problém přiznat úrok z prodlení z dlužné smluvní pokuty.²⁰⁵

Rozdíly můžeme vysledovat i v promlčení. Pokud se dlužník dostane do prodlení, tímto dnem se začíná promlčovat právo na celý úrok z prodlení.²⁰⁶ Se smluvní pokutou je tomu jinak. „U práva na zaplacení smluvní pokuty sjednané procentní sazbou ze stanovené částky za každý den prodlení s placením peněžitého závazku proto počíná běžet promlčecí doba ve smyslu § 393 odst. 1 obchodního zákoníku nejen prvním dnem prodlení, ale i každým dalším dnem prodlení, za který vzniklo věřiteli další právo na smluvní pokutu“.²⁰⁷

Kromě popsaných rozdílů jsou zde i další. Například jde o rozdílný osud zajištění zástavním právem, které se vztahuje bez dalšího na úrok z prodlení avšak nikoliv na smluvní pokutu. Dále nelze opomenout, že úrok z prodlení je započítáván na náhradu škody.

Osobně se domnívám, že pro poskytovatele úvěru je výhodnější nesjednávat ve vztahu ke spotřebiteli úrok z prodlení, neboť na ten stejně vzniká nárok ze zákona a jeho výši poskytovatel nemůže nijak ovlivnit. Pokud je namísto úroku z prodlení sjednána smluvní pokuta ve formě úroků za každý den prodlení, dostává se věřitel do výhodnější pozice. Jednak si může výši smluvní pokuty určit pouze s ohledem na korektiv dobrých mravů.²⁰⁸ I pokud je promlčena pohledávka, nemusí být promlčena smluvní pokuta. Nevýhoda pro oblast úvěrů tkví pravděpodobně pouze v povinnosti uhradit soudní poplatek z kapitalizované smluvní pokuty a dále také v tom, že nelze požadovat smluvní pokutu do budoucna, zatímco v případě úroku z prodlení toto možné je.

²⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.03.2005, sp.zn. 33 Odo 1117/2003.

²⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2005, sp. zn. 33 Odo 1325/2004.

²⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.08.2006, sp.zn. 21 Cdo 3173/2005.

²⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.10.2002, sp.zn. 29 Odo 847/2001.

²⁰⁸ Například GE Money bank sjednává v jednom ze svých produktů, které jsou určeny spotřebiteli, smluvní pokutu ve výši 0,3 % denně (tj. 109,5 % ročně!). Zároveň je klient povinen zaplatit smluvní pokutu 5.000,- Kč pokud je v prodlení se splátkou déle než 14 dní a 400,- Kč za každou odeslanou upomínku. *Všeobecné obchodní podmínky smlouvy o úvěru společnosti GE Money Auto, s.r.o. verze 08/10* [online] [cit. 2010-11-01]. Dostupný z: <<http://www.gemoney.cz/documents/cz/autonasplatky/autocredit/GEMM-vop-uver-autocredit-2009-01.pdf>>.

Vyvstává proto otázka, zda sjednáním smluvní pokuty namísto úroků z prodlení nedochází k obcházení zákona. Judikatura dovozuje, že tomu tak není. Plyne to z již citovaného rozsudku 33 Odo 1117/2003: „Pokud měla dovolatelka v posuzované věci v úmyslu zakotvit ve smlouvě pro případ nikoli včasného vrácení půjčky citelnější sankci, než jakou v neprospěch žalovaného představuje úrok z prodlení v zákonné výši, nic jí nebránilo za tímto účelem využít institutu smluvní pokuty a naplnit tím jeho funkci.“ Především ve vztahu ke spotřebiteli považují toto rozhodnutí za sporné.

6.2.4 Úroky z prodlení v návrhu občanského zákoníku

V návrhu občanského zákoníku je úprava úroků z prodlení zajímavá především díky několika aspektům. V první řadě podle návrhu platí, že výši úroku z prodlení stanoví vláda nařízením. Neujednají-li si strany výši úroku z prodlení, považuje se za sjednanou výše takto stanovená. Vzhledem k tomu, že výše úroku z prodlení není upravena odlišným způsobem ani ve vztahu ke spotřebiteli, lze se domnívat, že podle vládního návrhu bude možné i ve spotřebitelském vztahu sjednat výši úroku z prodlení vyšší, neboť úrok z prodlení ve smluvené výši má přednost.

V § 1817 je stanoveno, že věřitel má právo dovolat se neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení, které se odchyluje od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje jeho postavení, aniž je pro takovou odchylku spravedlivý důvod. Dlužníkovi však takové právo přiznáno není. Lze zřejmě použít obecné ustanovení týkající se slabší ze smluvních stran, které je obsaženo v § 407 návrhu.

Podle § 1664 platí, že lze požadovat úroky z úroků, pokud to bylo ujednáno. Je tedy přípustěn anatocismus a to i ve vztahu ke spotřebiteli.

Sama důvodová zpráva k zákonu uvádí, že návrh právní úpravy prodlení vychází z pojetí v dosud platném obchodním zákoníku a co do myšlenkového základu ji přejímá.²⁰⁹ To ovšem znamená, že je naprosto opomenuta ochrana nepodnikatele, která byla obsažena v pouze zákoníku občanském a na který odkazoval obchodní zákoník ustanovením § 262 odst. 4.

²⁰⁹ Důvodová zpráva k návrhu občanského zákoníku. Dostupný z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova_zprava_OZ_LRV_090430_final.pdf> s. 417.

7. Ukončení smluvního vztahu

Protože nic netrvá věčně i smluvní vztah vzniknuvší na základě smlouvy o úvěru musí být nějakým způsobem ukončen. Podstatou zániku závazku je obvykle nová právní skutečnost, vedle které nemůže obstát původní právní skutečnost, na jejímž základě vztah vznikl. Závazkový vztah může zaniknout buď částečně, nebo zcela. V ideálním případě zaniká závazek splněním, čili dluh je uhrazen a pohledávka uspokojena. V mnoha případech zaniká smluvní vztah předčasným ukončením jednou ze smluvních stran v důsledku porušení smlouvy stranou druhou.

V rovině právní teorie rozlišujeme závazky, jež zanikají s uspokojením věřitele (*cum satisfactione creditoris*), kam řadíme především splnění, složení do úřední úschovy či započtení a dále zánik závazku bez uspokojení věřitele (*sine satisfactione creditoris*). Mezi splnění bez uspokojení věřitele lze řadit především výpověď, nemožnost plnění, smrt dlužníka nebo věřitele, pokud je plnění vázáno na konkrétní osobu, vzdání se práva a prominutí. Způsoby zániku lze dále dělit i podle toho, zda závazek zaniká na základě právního úkonu či na základě právní události, například uplynutím doby.

Na následujících řádcích se budu věnovat ukončení vztahu věřitele a dlužníka ze smlouvy o úvěru, které se v praxi objevují nejčastěji a kterou mohou působit sporně. Těmito způsoby zániku je splnění, započtení, odstoupení od smlouvy a její výpověď.

Na ukončení smluvního vztahu je třeba aplikovat v první řadě ustanovení týkající se samotné smlouvy o úvěru podle obchodního zákoníku, dále ustanovení smlouvy o spotřebitelském úvěru a případně ochranná ustanovení zákoníku občanského.

7.1 Splnění

Splnění (*soluce*) je nejčastějším důvodem zániku závazků. V obecné rovině platí, že dluh zanikne, je-li věřiteli splněn řádně a včas. Tato úprava je stejná jak v zákoníku obchodním (§ 324 ObchZ), tak i v zákoníku občanském (§ 559 ObčZ). Splnění je jednostranný právní úkon dlužníka, kdy dlužník v úmyslu dluh splnit, poskytuje věřiteli předmět plnění. Přijetí plnění věřitelem je další jednostranný právní úkon, jenž je předpokladem splnění, tentokrát jde o úkon ze strany věřitele. Splnění se tak rozpadá do dvou samostatných právních úkonů: plnění dlužníkem a přijetí plnění ze strany věřitele.

Smlouva o úvěru je tzv. synallagmatickým závazkem, což v praxi znamená, že každá ze stran má povinnost plnit. V první fázi je dlužníkem poskytovatel úvěru, který má povinnost poskytnout svému klientovi, jenž je v první fázi věřitelem, určitou finanční

částku. Poskytnutím této částky poskytovatel úvěru svou povinnost splní. Ze zákonného vymezení smlouvy o úvěru nevyplývá povinnost klienta banky finanční prostředky skutečně čerpat. Z tohoto hlediska je smlouva o úvěru závazkem banky či jiné osoby úvěr poskytující mít smlouvou sjednané peněžní prostředky k dispozici pro dlužníka po sjednanou dobu, případně až do požádání dlužníka, nedojde-li k zániku závazku věřitele dříve (např. dohodou).²¹⁰

Podle § 500 ObchZ je pak dlužník oprávněn uplatnit nárok na poskytnutí finančních prostředků ve lhůtě sjednané ve smlouvě, pokud lhůta stanovena není, tak až do výpovědi smlouvy jednou ze stran.

Pokud klient uplatní nárok na poskytnutí finančních prostředků a poskytovatel úvěru následně splní svou povinnost a finanční prostředky klientovi poskytne, stává se z klienta dlužník. Tímto se vztah dostává do své typické a zpravidla nejdéle trvající fáze. Dlužník je povinen ve sjednané době vrátit finanční prostředky a zároveň i úrok. Smlouvu o úvěru nelze sjednat jako smlouvu bezúročnou. Dlužník svůj závazek splní, pokud zaplatí poskytnuté finanční prostředky ve lhůtě dle smlouvy, jinak do jednoho měsíce od požádání věřitelem. Zároveň musí zaplatit úroky, a pokud tak bylo účastníky sjednáno, tak i úplatu za poskytnutí úvěru.

Lhůta k navrácení finančních prostředků sice není podstatnou částí smlouvy, avšak většinou ve smlouvě sjednána bývá. Zpravidla není tato lhůta sjednána jedním konkrétním datem, ale je ujednáno, že úvěr bude splácen postupně ve splátkách.

Pokud není dluh klienta, jemuž byl úvěr poskytnut, splněn řádně a včas, nastává prodlení. Jde o nejčastější způsob porušení smlouvy ze strany dlužníka, přičemž některé možné důsledky prodlení byly popsány v kapitolách předchozích. Dalším možným důsledkem, který plyne z porušení smluvních povinností jednou či druhou stranou, je předčasné ukončení smluvního vztahu.

Původní zákon o spotřebitelském úvěru o splnění závazku nehovoří. Nový zákon v rámci informační povinnosti věřitele stanovuje povinnost poskytnout spotřebiteli informace o počtu, výši, splatnosti splátek, stejně tak i podmínky pro splácení úroku. Ačkoliv je samozřejmě nezbytné brát v úvahu kogentní ustanovení zákona, většina otázek je upravena konkrétní úvěrovou smlouvou či obchodními podmínkami.

²¹⁰ BEJČEK, Josef aj. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vyd. Praha : C. H. Beck. 2006, s. 1221.

7.1.1 Způsob plnění

V praxi se v případě spotřebitelských úvěrů téměř neuplatňuje ustanovení obchodního zákoníku, podle kterého je dlužník povinen plnit ve lhůtě jednoho měsíce od požádání věřitele, nýbrž, jak již bylo řečeno, obvykle je lhůta k plnění určena předem ve smlouvě. Jen výjimečně je splatnost spotřebitelského úvěru stanovena jednorázově, jedním konkrétním datem. Pokud je úvěr poskytován v souvislosti s podnikatelskou činností věřitele, dochází spíše ke sjednání pravidelných, zpravidla měsíčních splátek. Splácení však může být sjednáno i jako čtvrtletní či roční.

Splátky samotné mohou mít více podob. Ekonomická praxe rozlišuje splátky lineární (anuitní), progresivní a degresivní. Anuitní je splátka tehdy, pokud se její výše nemění, po celou dobu trvání úvěrového vztahu je nastavena stejně a zahrnuje jak splátku jistiny, tak i splátku úroku. Čím déle dlužník splácí, tím menší část splátky se započítává na úrok a větší na jistinu. Degresivní splácení značí, že je stanovena pouze pevná splátka jistiny, kromě které je dlužník povinen hradit úrok. Vzhledem k tomu, že úrok se stále snižuje s ponížováním jistiny, ponížuje se i výše splátky. Tyto dva způsoby úročení se používají v případě spotřebitelského úvěru. Méně často je využíváno tzv. progresivního splácení. Progresivní splácení znamená, že pro určité období je stanovena anuitní splátka. Po uplynutí tohoto období se však aktuální výše splátky zvýší dle aktuální doby splatnosti.

7.1.2 Plnění více dluhů

Výjimkou není situace, kdy má dlužník více dluhů u jednoho poskytovatele úvěru. Je zcela běžné, že banka vede pro klienta běžný účet s povoleným kontokorentem a dále mu poskytne úvěr, jako fyzické osobě spotřebiteli. V případě klienta podnikatele se situace může násobit, neboť banka poskytuje takovému klientovi své služby jednak jako fyzické osobě, jednak jako podnikateli. Pokud na základě deliktního chování dlužníka poskytovatel úvěru veškeré jeho úvěry předčasně zesplatní, vyvstává otázka, na který z dluhů má být případné částečné plnění započítáváno nejdříve. Občanský zákoník na tuto otázku odpověď neposkytuje. Tak či tak jde o otázku, která by dle mého názoru bez ohledu na to, že se týká spotřebitele, měla být vždy řešena zákoníkem obchodním.

Podle § 330 ObchZ platí, že pokud dlužník nejpozději při plnění neurčí, na který dluh plní, je hrazen dluh nejméně zajištěný, jinak dluh nejdříve splatný. V případě plnění prostřednictvím banky dlužník určuje, na který z dluhů si přeje hradit, pomocí variabilního či specifického symbolu, jež se u platby fakultativně uvádí. Určit dluh

může dlužník tím, že uhradí částku ve výši přesně odpovídající výši jednoho svého konkrétního dluhu.²¹¹ Dále platí, že nejprve jsou úhrady započítávány na příslušenství dluhu teprve potom na jistinu. Judikatura dovodila, že pokud dlužník neuvede, na který dluh si přeje hradit, uhradí dluh nejdříve splatný, třebaže už může být i promlčený.²¹²

V mnoha případech dlužník skutečně neurčí, na který z dluhů má být jeho částečné plnění započteno. Je proto třeba aplikovat podpůrná ustanovení zákona, která ne vždy vyznívají ve prospěch dlužníka. Souhlasím s tím, že nejprve má být hrazen dluh nejdříve splatný; za nevýhodné ve vztahu ke spotřebiteli však považuji ustanovením zákona, podle něhož podpůrně platí, že má být plnění započteno nejprve na příslušenství pohledávky, teprve až poté na jistinu dluhu. Teoreticky může dojít k absurdní situaci, kdy dlužník každý měsíc splácí například 500 Kč, avšak za každý měsíc je mu na vrub úvěrového účtu připsáno příslušenství ve výši 505 Kč. Dlužník tak může do nekonečna hradit příslušenství bez jakékoliv šance, že by kdy svůj dluh splatil. Pokud by byly jeho platby započítávány nejprve na jistinu, dřív nebo později bude celý dluh uhrazen.

7.1.3 Předčasné splnění

Podle § 343 ObchZ platí, že pokud splní dlužník peněžitý závazek před stanovenou dobou, bez souhlasu věřitele není oprávněn odečíst od dlužné částky úrok odpovídající době, o kterou plnil dříve. Podle § 503 odst. 3 ObchZ, je dlužník oprávněn vrátit poskytnuté finanční prostředky před dobou stanovenou ve smlouvě, přičemž úroky je povinen platit jen za dobu od poskytnutí do vrácení finančních prostředků. Toto ustanovení zákona je však dispozitivní a není neobvyklé, když poskytovatel úvěru, možnost předčasného splacení vyloučí či alespoň něčím podmíní nebo zpoplatní. Nejenže by tím přišel o úroky, ale také o poplatky například za vedení úvěrového účtu, které rovněž nejsou zanedbatelné.

Původní zákon o spotřebitelském úvěru stanoví ustanovení o právu předčasně splatit dluh povinnou náležitostí smlouvy uzavírané se spotřebitelem. Podle § 11 téhož zákona pak platí, že spotřebitel je oprávněn splatit spotřebitelský úvěr před dobou stanovenou ve smlouvě. V takovém případě má nárok na snížení plateb se spotřebitelským úvěrem souvisejících o takovou částku, aby splacením spotřebitelského úvěru před dobou splatnosti nezískal žádný z účastníků smlouvy o spotřebitelském úvěru *nepřiměřený prospěch* na úkor ostatních účastníků. Otázkou samozřejmě zůstává,

²¹¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.11.2004, sp.zn. 20 Cdo 1291/2003.

²¹² Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 04.02.1988, sp.zn. 16 Co 579/87.

co lze považovat za nepřiměřený prospěch. Pravděpodobně nelze aplikací tohoto ustanovení poskytovateli úvěru zabránit, aby si naučtoval poplatek za předčasné splacení. Takový poplatek pak s ohledem na konkrétní okolnosti může vyrovnat část úroků, o které předčasným splacením přichází.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru jde dále a stanoví podmínky předčasného splacení úvěru přesněji a přísněji zároveň. Možnost předčasně úvěr splatit, a to zcela nebo zčásti, kdykoliv po dobu trvání úvěru, je samozřejmostí. Spotřebitel má v takovém případě právo na snížení celkových nákladů spotřebitelského úvěru.²¹³ Věřitel má právo pouze na náhradu nutných a objektivně odůvodněných nákladů, které mu v přímé souvislosti se splacením úvěru vznikly. Pokud je doba mezi předčasným splacením a sjednaným koncem trvání smluvního vztahu delší než rok, nesmí výše nákladů přesáhnout 1 % z předčasně splacené části úvěru. Pokud doba není delší než rok, tato částka nesmí přesáhnout 0,5 % z předčasně splacené části. V žádném případě nesmí částka nákladů přesáhnout výši úroků, která by byla uhrazena, pokud by vztah trval dále.

V případě, že se jedná o úvěr ve formě tzv. přečerpání, tedy debet na platebním účtu, pokud splacení bylo plněno z pojistné smlouvy či pokud bylo splaceno v období, pro které není stanovena pevná úroková sazba, nesmí věřitel požadovat náhradu nákladů vůbec.

Porušení tohoto ustanovení je správním deliktem, za který může být udělena pokuta ve výši až 5.000.000,- Kč.

Sporné je ustanovení obchodních podmínek Komerční banky, která v Úvěrových podmínkách pro fyzické osoby nepodnikatele²¹⁴, klade podmínku, aby předčasné splacení klient bance oznámil předem písemně s úředně ověřeným podpisem nebo osobně v pobočce banky. Faktické nevyhmatelnosti ustanovení a to i za stávající právní úpravy je si banka zcela jistě vědoma, neboť za porušení povinnosti nestanoví žádnou sankci. Otázkou zůstává, zda si je toho vědom i průměrný spotřebitel.

²¹³ Celkové náklady jsou: veškeré náklady, včetně úroků, provizí, daní a veškerých dalších poplatků, které spotřebitel musí zaplatit v souvislosti se spotřebitelským úvěrem a které jsou věřiteli známy; do celkových nákladů se započítávají i náklady související s doplňkovými službami spotřebitelského úvěru, zejména pojistné, pokud je uzavření smlouvy o poskytnutí doplňkové služby povinné pro získání spotřebitelského úvěru nebo pro jeho získání za nabízených podmínek.

²¹⁴ *Úvěrové podmínky pro fyzické osoby nepodnikatele*. [online]. Komerční banka, a.s. [cit. 2010-09.05]. Dostupný z: <<http://www.kb.cz/file/cs/o-bance/dokumenty-ke-stazeni/kb-20070601-uverove-podminky-pro-fyzicke-osoby-nepodnikatele.pdf?f66887f42779a5e8678358f502b43ef5>>.

7.2 Započtení

Započtení je upraveno v zákoníku občanském v §§ 580 - 581 a rovněž i v zákoníku obchodním v § 358 a následujících. Dispozitivní úprava v zákoníku obchodním je úpravou speciální k úpravě v občanském zákoníku. Podle mého názoru není v případě započtení, které se týká spotřebitele, na místě použít občanskoprávní úpravu. Započtení nemá nic společného s odpovědností za porušení podle § 262 odst. 4 ObchZ, nejedná se ani o ustanovení, které by mělo spotřebiteli ve smyslu téhož ustanovení poskytovat speciální ochranu. Domnívám se, že je v tomto případě třeba zcela jednoduše vyjít ze skutečnosti, že se v případě smlouvy o úvěru jedná o typický obchod.

Započíst lze pouze pohledávky stejného druhu, z tohoto důvodu v úvahu fakticky připadají pouze peníze. Podmínkou započtení je skutečnost, že pohledávky po právu existují. K zániku dojde v okamžiku, kdy se pohledávky setkají. Můžeme rozlišit dva způsoby započtení: jednostranné započtení a započtení dohodou. Přestože si banka často vyměňuje možnost provést započtení v obchodních podmínkách, fakticky může k započtení dojít, až ve chvíli, kdy pohledávka existuje.

V případě jednostranného započtení musí být splněno několik podmínek. Pohledávka musí být existující, splatná, vymahatelná a nepromlčená. Pro možnost započtení jednostranným úkonem je rozhodující, že pohledávka nebyla promlčena v době, kdy se pohledávky, u nichž má dojít k započtení a jsou i jinak způsobilé k započtení, setkaly. Jen to, že v době, kdy je učiněn projev směřující k započtení, již u započítávané pohledávky došlo k promlčení, započtení nebrání.²¹⁵ K ochraně věřitele slouží ustanovení § 359 ObchZ, podle kterého lze započíst i nesplatnou pohledávku v takovém případě, kdy dlužník není schopen plnit své peněžité závazky.

Vrchního soud v Praze v rozsudku z roku 2006 zaujal stanovisko, že písemný úkon, kterým dlužník jednostranně započtl svou pohledávku, v sobě implicitně zahrnuje uznání pohledávky, kterou vůči němu věřitel má.²¹⁶ S tímto výkladem se lze v zásadě ztotožnit.

²¹⁵ *Započtení vzájemných pohledávek - dle ust. 580 a 581 ObchZ.* ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

²¹⁶ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 11.04.2006, sp.zn. 12 Cmo 455/2005. Opačný názor dovozuje např. Jan Hušek. Srovnej: HUŠEK, Jan IN FALDYNA, František aj. *Zajištění a znik obchodních závazků*. 2 vyd. Praha : Aspi, a.s. 2007, s. 112.

7.2.1 Jednostranné započtení ze strany spotřebitele

Poskytovatelé úvěru velice často vylučují možnost předčasného splacení úvěru, případně tento úkon „sankcionují“ povinností uhradit za předčasné splacení poplatků. Nejen spotřebitel může takový požadavek poměrně jednoduše obejít s využitím institutu započtení. Ovšem pouze v případě, že poskytovatelem úvěru je banka, která pro dlužníka vede zároveň běžný účet.

Nejvyšší soud ČR v rozsudku sp.zn. 29 Odo 10/2005 dovedl jakousi „permanentní splatnost“ pohledávky dlužníka za bankou na jeho běžném účtu.²¹⁷ „Banka vedoucí běžný účet je v situaci dlužníka průběžně splatné pohledávky. Stačí jen bance doručit zápočtový úkon a věřitel (majitel účtu) v ten okamžik účinně započte svou takto zesplatněnou pohledávku (např. ve výši zůstatku na jeho účtu) za bankou proti libovolné nesplatné pohledávce, kterou má banka za ním (např. z hypotečního úvěru, jehož splatnost je postupná). Zákazník banky tak může započtením svých kontinuálně splatných pohledávek za bankou kdykoliv přivodit předčasný zánik i těch svých závazků za bankou, u nichž strany nedomluvily možnost předčasného splacení.“²¹⁸

Podmínkou pro to, aby bylo možné postupovat ve smyslu uvedeného samozřejmě je neexistence ujednání ve smlouvě či obchodních podmínkách, které by takové jednání vylučovala.

7.2.2 Jednostranné započtení ze strany banky

V obchodních podmínkách banky zpravidla nechybí ustanovení, které jí umožňuje jednostranně započíst pohledávku v podobě pravidelné splátky úvěru na pohledávku, kterou má naopak za bankou spotřebitel na běžném účtu. Toto právo bylo například výslovně zakotveno v § 383 zákona č. 109/1964 Sb., hospodářského zákoníku.²¹⁹

Platný obchodní zákoník omezuje v § 361 právo banky použít peněžité prostředky na účtu, který vede, k jednostrannému započtení svých pohledávek vůči straně, pro kterou vede účet, jen na náklady spojené s vedením tohoto účtu. Jedná se však o ustanovení dispozitivní, které banka zřídka kdy nevyloučí ujednáním ve smlouvě či obchodních podmínkách.

²¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.12.2006, sp.zn. 29 Odo 10/2005.

²¹⁸ ČECH, Petr. *Započtení – rovnocenná alternativa splnění?* Právní rádce, 2008, roč. č. 7, s. 4. Nejvyšší soud ČR v rozhodnutí ze dne 14.12.2006, sp. zn. 29 Odo 10/2005, dovedl jakousi „permanentní“ splatnost pohledávek z běžného účtu. Tyto pohledávky se stávají splatnými (a tedy i způsobilými k započtení), jakmile je bance doručen projev vůle vedoucí k započtení.

²¹⁹ Ustanovení znělo takto: „Banka může uhrazovat své pohledávky ze splatných úvěrů i bez upomínání odepsáním z příslušných účtů úvěrované organizace; z účtů ručitele je může uhrazovat až po jeho předchozím uvědomění.“

Jako paradoxní se může jevit, když poskytovatel úvěru - banka, započte na vrub běžného účtu klienta se sjednaným kontokorentem dlužnou splátku úvěru, přičemž tímto započtením se dlužník dostane do záporného zůstatku i na běžném účtu. V podstatě tím k žádné změně nedojde, neboť výše dlužné částky a jí odpovídající pohledávky se nemění. Pouze dochází k jakémusi přeskupení pohledávek, které však může být pro klienta v celku významné. Výše úroku je zpravidla vyšší pro úvěry s nižším limitem, tedy pro úvěr kontokorentní, navíc přečerpáním do nepovoleného debetu může vzniknout dlužníkovi povinnost uhradit smluvní pokutu v podobě poplatku za přečerpání. Částka se obvykle pohybuje v rádech několika set korun.

Nejvyšší soud ČR podobný postup shledal v souladu se zákonem v rozhodnutí sp.zn. 32 Odo 466/2005. V daném případě banka v souladu s vlastními obchodními podmínkami strhla splátku úvěru na vrub běžného účtu klienta, který v tu dobu již vykazoval záporný zůstatek, přičemž nebyl překročen úvěrový rámec kontokorentu.²²⁰

Takový postup nepovažují za zákonný, neboť je v rozporu s kogentním ust. § 497 ObchZ. Podle tohoto se smlouvou o úvěru zavazuje věřitel, že „*na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky...*“ O požádání dlužníka v tomto případě hovořit zcela jistě nelze. Na druhou stranu judikatura dovodila, že žádost o poskytnutí peněžních prostředků může být, jako projev vůle dlužníka čerpat úvěr, učiněna i konkludentně tím, že dlužník plnění poskytnuté bankou na základě smlouvy o úvěru přijme nebo tím, že svým (i následným) jednáním dá najevo souhlas s čerpáním úvěru v konkrétní výši.²²¹ Mělo by tedy záležet především na následném postoji dlužníka k tomuto úkonu banky.

7.3 Výpověď smlouvy

Úprava obchodních podmínek se zpravidla neodchyluje od platných právních předpisů; stává se tak tehdy, kdy je to ve prospěch spotřebitele, přičemž je dodržen určitý „minimální standard“ nastavený kogentními ustanoveními zákona. V úvahu je proto třeba vzít i možnou aplikaci ustanovení zákoníku občanského směřujících k ochraně spotřebitele. Zatímco původní zákon o spotřebitelském úvěru ohledně předčasného ukončení smluvního vztahu stanovuje pouze požadavek, aby byly ve smlouvě stanoveny podmínky, kdy k němu může dojít (§ 4 odst. 2 písm. h), poměrně podrobně je předčasné ukončení smluvního vztahu upraveno v novém zákoně o spotřebitelském úvěru.

²²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.5.2005, sp.zn. 32 Odo 466/2005.

²²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.6.2006, sp.zn. 29 Odo 1595/2005.

V zásadě platí, že kromě započtení můžeme rozlišit dva způsoby předčasného ukončení smlouvy. Jedná se o výpověď smlouvy a odstoupení od smlouvy. Odstoupení od smlouvy má na rozdíl od výpovědi spíše sankční charakter. Z pohledu praxe je třeba upozornit především na nesprávné používání termínů, kdy banka v obchodních podmínkách stanovuje, za jakých okolností lze dát výpověď smlouvy, ačkoliv fakticky jde o odstoupení.

Obecně upravuje výpověď smlouvy zákoník občanský v § 582. Výpověď od smlouvy o úvěru je kromě toho rovněž upravena v rámci úpravy tohoto smluvního typu, stejně jako odstoupení od smlouvy.

7.3.1 Výpověď smlouvy ze strany spotřebitele

V první řadě lze hovořit o výpovědi smlouvy spotřebitelem podle § 500 odst. 1 ObchZ, tedy v okamžiku, kdy ještě spotřebiteli nebyl žádné finanční prostředky poskytnuty. Podle § 500 odst. 2 ObchZ pak platí, že pokud není stanovena smlouvou jiná výpovědní lhůta, může dlužník smlouvu vypovědět s okamžitou účinností a věřitel ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, ve kterém byla výpověď dlužníku doručena. Ačkoliv není vyžadováno, aby byla výpověď písemná, v § 500 odst. 2 ObchZ se hovoří o jejím doručení. Podle komentáře k obchodnímu zákoníku proto může být sporné, zda z tohoto požadavek písemnosti výpovědi požadovat nelze.²²²

Toto ustanovení se dotýká vypovězení poskytnutí úvěru, nelze jej tedy vztáhnout na situaci, kdy byl již úvěr poskytnut. Pravděpodobně tedy ani nelze aplikovat ust. § 582 ObčZ, podle kterého je možné vypovědět smlouvu na dobu neurčitou nebo smlouvu, jejímž předmětem je závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti nebo závazek zdržet se určité činnosti nebo strpět určitou činnost. Mám za to, že takové definici nelze smlouvu o úvěru podřadit. Ačkoliv jak plnění poskytovatele úvěru, tak i plnění dlužníka může být realizováno dílčím plnění, nejedná se o plnění opakující se. Předmětem plnění je zde jeden konkrétní dluh a jemu odpovídající pohledávka.

Původní zákon o ochraně spotřebitele o výpovědi nehovoří. Domnívám se proto, že vypovědět úvěrovou smlouvu bylo v režimu tohoto zákona možné, pouze podle zmíněného § 500 odst. 2 ObchZ. Nový zákon o spotřebitelském úvěru v § 12 upravuje oprávnění spotřebitele kdykoliv vypovědět spotřebitelský úvěr sjednaný na dobu neurčitou s okamžitou účinností, avšak pouze pokud nebyla sjednána výpovědní lhůta.

²²² BEJČEK, Josef aj. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vyd. Praha : C. H. Beck. 2006, s. 1221.

Ta přitom nesmí být sjednána delší než jeden měsíc. Výpověď zároveň nesmí být věřitelem zpoplatněna.

Ačkoliv text zákona zde kopíruje text implementované směrnice a nelze tedy zřejmě hovořit o špatné implementaci, nejsem si zcela jistá jeho použitelností. Jak jsem již výše naznačila, domnívám se, že většina uzavíraných smluv o spotřebitelském úvěru je třeba považovat za smlouvy na dobu určitou, neboť je obvykle sjednána lhůta k čerpání úvěru i lhůta k jeho splacení.²²³ Právo smlouvu vypovědět by se proto na tyto smlouvy vztahovat nemělo. Smysl má ustanovení ve vztahu k revolvingovým či kontokorentním úvěrům.

7.3.2 Výpověď smlouvy ze strany poskytovatele úvěru

Stejně jako v případě předčasného ukončení smlouvy ze strany spotřebitele, i v případě, že k takovému kroku přistupuje věřitel, přichází v úvahu výpověď smlouvy.

Je přitom třeba vycházet z toho, že vypovědět smlouvu o úvěru lze i ze strany věřitele v souladu s ust. § 500 odst. 2 ObchZ, tedy platí, že věřitel může smlouvu vypovědět ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž je výpověď doručena dlužníku. Ustanovení je dispozitivní, přednost je třeba dát smlouvě. Pokud odlišná úprava ve smlouvě neexistuje, pak platí, že v době mezi doručením výpovědi smlouvy a její účinností, je klient stále oprávněn žádat poskytnutí úvěru.

Zatímco původní zákon o spotřebitelském úvěru ustanovení o výpovědi ze strany věřitele neobsahoval, nový zákon umožňuje věřiteli vypovědět smlouvu, pokud je to ve smlouvě sjednáno, písemně a s výpovědní dobou ne kratší než dva měsíce. Ustanovení se opět týká pouze smlouvy na dobu neurčitou. Kromě toho § 13 nového zákona o spotřebitelském úvěru stanovuje oprávnění věřitele z objektivních důvodů ukončit čerpání spotřebitelského úvěru, pokud se jedná o smlouvu na dobu neurčitou a ve smlouvě je toto právo zachyceno.

7.4 Odstoupení od smlouvy

Odstoupení od smlouvy je upraveno v §§ 344 - 351 ObchZ, přičemž ustanovení § 344 je kogentní a stanoví, že od smlouvy lze odstoupit pouze v případech stanovených smlouvou či obchodním zákoníkem. Ostatní ustanovení obchodního zákoníku jsou dispozitivní. Odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti, avšak odstoupení se nedotýká nároku na náhradu škody, smluvních ustanovení týkajících se

²²³ BEJČEK, Josef aj. Obchodní zákoník. Komentář. 11. vyd. Praha : C. H. Beck. 2006, s. 1221.

volby práva, volby obchodního zákoníku či jiných ustanovení, které mají vzhledem ke své povaze trvat i po ukončení smlouvy.

V zákoníku občanském je odstoupení od smlouvy upraveno v § 48. Úprava není tak podrobná jako úprava v zákoníku obchodním a v některých důležitých aspektech se liší. Opět platí, že odstoupit od smlouvy je možné pouze za předpokladu, že je to mezi stranami dohodnuto nebo to umožňuje samotný občanský zákoník. Na rozdíl od odstoupení v režimu zákoníku obchodního zaniká smlouva odstoupením ex tunc, tedy od počátku. Odstoupení má zpětný účinek. Pokud na základě smlouvy došlo k plnění, pak právní důvod tohoto plnění dodatečně odpadl a vzniká bezdůvodné obohacení (§ 451 a násl. ObčZ).²²⁴

Judikatura dovodila, že je-li ve smlouvě odstoupení vázáno na splnění určitých podmínek, např. na dvojí písemnou upomínku při prodlení se zaplacením splátek, je nutné tyto podmínky splnit, jinak nemůže mít úkon odstoupení právních účinků.²²⁵ Právo odstoupit od smlouvy trvá, pouze dokud trvají podmínky ve smlouvě dohodnuté, za kterých je možné odstoupit.²²⁶ Odstoupení od smlouvy je třeba vnímat jako právo účastníka, nikoliv jako jeho povinnost. Jde o právo, které je v zákonné úpravě vázáno na určité podmínky a je chápáno jako výjimečný způsob zániku závazku tam, kde nelze očekávat, že závazkový vztah splní účel, pro který jej strany sjednaly.²²⁷

7.4.1 Odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele

Kromě shora popsaného vypovězení smlouvy může spotřebitel od smlouvy odstoupit. Úprava smlouvy o úvěru v obchodním zákoníku mu sice takovou možnost nepřiznává, avšak obecným důvodem pro odstoupení je v obchodněprávních i v občanskoprávních vztazích prodlení druhé strany (§ 517 ObčZ, § 369 ObchZ).²²⁸ Podle občanského zákoníku je možné od smlouvy odstoupit také v případě, že byla uzavřena v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek (§ 49 ObčZ). Toto ustanovení se sice nepoužije pro obchodněprávní vztahy, avšak s ohledem na § 262 odst. 4 ObchZ se domnívám, že by jednoznačně mělo být aplikováno ve vztahu ke spotřebiteli.

Kromě obecných ustanovení zákoníku obchodního a občanského, která spotřebiteli umožňují, aby od smlouvy odstoupil, lze uvažovat o odstoupení od smlouvy

²²⁴ TOMSA, Miloš. *Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchodních vztazích*. Obchodní právo. 2007, roč. 16, č. 10, s. 2.

²²⁵ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14.04.1998, sp.zn. 2 Odon 102/97.

²²⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21.10.1997, sp.zn. 5 Cmo 418/96.

²²⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.05.2007, sp.zn. 32 Odo 202/2006.

²²⁸ V obchodněprávních vztazích je možné od smlouvy odstoupit pouze tehdy, pokud prodlení znamená podstatné porušení smluvní povinnosti a zároveň to strana oznámí straně v prodlení bez zbytečného odkladu poté, kdy se o prodlení dozvěděla.

ve lhůtě čtrnácti dnů, pokud jsou splněny podmínky § 54a ObčZ a ustanoveních, které souvisí. V § 54a ObčZ jsou upraveny smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku. Podle § 54c ObčZ má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku bez uvedení důvodů a bez jakékoli smluvní sankce ve lhůtě čtrnácti dnů ode dne uzavření této smlouvy nebo ve lhůtě čtrnácti dnů ode dne, kdy mu byly předány informace v souladu s § 54b odst. 8 nebo 9 ObčZ, nastal-li tento den po uzavření smlouvy.

Dále vzniká spotřebiteli právo odstoupit od smlouvy podle ust. § 54b odst. 12 ObčZ. To spotřebiteli umožňuje od smlouvy odstoupit ve lhůtě tří měsíců od okamžiku, kdy se dozvěděl, že mu dodavatel poskytl klamavé informace o skutečnostech podle odstavců 1 – 11 dle § 54b ObčZ.

Možnosti odstoupení podle ust. § 54b ObčZ a podle ust. § 54c ObčZ je nutné interpretovat vedle sebe. Spotřebitel má v zásadě možnost odstoupit od smlouvy pouze ve lhůtě tří měsíců od chvíle, kdy se dozvěděl o porušení informační povinnosti. Pokud je informační povinnost podle § 54b odst. 8 a 9 ObčZ splněna, vzniká mu navíc možnost odstoupit od smlouvy ve lhůtě čtrnácti dní podle ust. § 54c odst. 1 ObčZ. Zatímco v prvním případě jde o reakci na nesplnění povinnosti, v případě druhém jde o reakci na zjištění skutečného obsahu smlouvy.²²⁹

Způsob, jakým má spotřebitel své právo na odstoupení od smlouvy vykonat, jakož i důsledky odstoupení od smlouvy, lze dovodit z ust. § 54c ObčZ. Pokud se jedná o odstoupení od smlouvy za situace, kdy dodavatel splnil svou informační povinnost a poskytl spotřebiteli „praktické pokyny k odstoupení“ od smlouvy, má se jich spotřebitel držet. Domnívám se, že jejich nedodržení nemá za následek neplatnost odstoupení, pokud jsou dodrženy všechny další zákonné požadavky. Lhůta k odstoupení je koncipována jako hmotněprávní, je tudíž dodržena i tehdy, když je odstoupení před jejím uplynutím odesláno. Pokud k odstoupení od smlouvy dojde, nesmí dodavatel požadovat od spotřebitele zaplacení částky za poskytnutou službu, pokud v době, kdy je ještě možné odstoupit, zahájil plnění bez souhlasu spotřebitele. V každém případě odstoupení může dodavatel požadovat zaplacení částky za skutečně poskytnutou službu. Všechny ostatní částky od spotřebitele přijaté, kromě platby za skutečně poskytnutou službu, je dodavatel povinen bez zbytečného odkladu, nejpozději do třiceti dnů od odstoupení, vrátit spotřebiteli. Tatáž lhůta k navrácení finančních prostředků platí i pro spotřebitele.

²²⁹ ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanský zákoník. Komentář*. 10 vyd. Praha : C. H. Beck. 2006, s. 370.

Spotřebitel může od smlouvy odstoupit také v souladu s ust. § 57 ObčZ ve lhůtě čtrnácti dnů poté, kdy smlouvu o úvěru uzavřel mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání. Nedošlo-li dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem, může od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoliv sankce do jednoho měsíce. To však neplatí ohledně smluv, u nichž si spotřebitel výslovně sjednal návštěvu dodavatele za účelem objednávky. Dodavatel je zároveň povinen vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky do 30 dnů od odstoupení od smlouvy. Dodavatel musí spotřebitele písemně upozornit na právo odstoupit od smlouvy nejpozději při uzavření smlouvy; písemné upozornění musí obsahovat i označení osoby, u níž je třeba toto právo uplatnit, včetně jejího bydliště či sídla. Při porušení povinnosti stanovené v předchozím odstavci má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy do jednoho roku od jejího uzavření.

Zatímco původní zákon o spotřebitelském úvěru o odstoupení přímo nehovořil, poměrně zásadní změna přichází spolu se zákonem nový. V zájmu ochrany spotřebitele je zavedena možnost odstoupit od smlouvy bez udání důvodů ve lhůtě čtrnácti dnů; v případě nesplnění informační povinnosti ze strany poskytovatele se tato lhůta počítá až od okamžiku, kdy poskytovatel úvěru informace poskytl dodatečně. Lhůta je procesněprávní. Odstoupení musí být písemné a provedeno musí být podle pokynů poskytovatele, který je poskytl v rámci své informační povinnosti. Do třiceti dnů od odstoupení je dlužník povinen zaplatit věřiteli jistinu.

Pokud má spotřebitel právo na odstoupení podle nového zákona o spotřebitelském úvěru, nepoužijí se ustanovení o právu na odstoupení od smlouvy o finančních službách uzavíraných na dálku nebo od smlouvy uzavřené mimo obchodní prostory. Shrňeme-li tedy možnosti odstoupení od smlouvy, jak v případě smlouvy v režimu původního zákona, tak i v režimu zákona nového lze odstoupit podle obecných ustanovení obchodního zákoníku, tedy v případě prodlení druhé strany a dále podle občanského zákoníku jde o právo na odstoupení v případě smlouvy uzavřené v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek. Od smlouvy v režimu původního zákona lze dále odstoupit v souladu s ustanovení o finančních službách poskytovaných na dálku a o smlouvách uzavíraných mimo obchodní prostory. Od smlouvy podle nového zákona lze odstoupit pouze podle tohoto zákona.

Z judikatury Evropského soudního dvora vyplývá, že je vyloučeno ustanovení ve smlouvě, dle kterého by spotřebitel byl povinen zaplatit celkovou částku náhrady škody obchodníkovi pro případ, že by spotřebitel odstoupil od smlouvy.²³⁰ Nový zákon o

²³⁰ C-423/97 *Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi ze dne 22. dubna 1999.*

spotřebitelském úvěru přímo stanoví, že při odstoupení nemá věřitel právo požadovat žádné plnění, kromě nevratných poplatků zaplacených orgánům veřejné správy.

7.4.1.1 Odstoupení od smlouvy o úvěru vázáné na jinou smlouvu

V souvislosti s odstoupením od smlouvy je třeba zmínit ust. § 8 původního zákona o spotřebitelském úvěru. „Jestliže spotřebitelský úvěr poskytuje dodavatel a spotřebitel odstoupí od smlouvy o dodání zboží nebo služeb, vrátí mu dodavatel splacený spotřebitelský úvěr“.

Při projednávání zákona č. 135/2002 Sb. v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR byl předložen pozměňovací návrh, aby § 53 odst. 5 ObčZ zněl: „Odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele je důvodem pro zrušení úvěrové smlouvy mezi dodavatelem a spotřebitelem nebo úvěrové smlouvy uzavřené mezi dodavatelem a třetí osobou ve prospěch spotřebitele, a to bez jakýchkoliv sankcí“. Ačkoliv byl tento návrh v souladu se směrnicí 97/7/ES o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, nakonec se jej nepodařilo prosadit.

Podobný smysl má však ustanovení § 54c odst. 4) ObčZ podle kterého platí, že pokud byla se smlouvou o finančních službách spojená jiná smlouva vztahující se k službám poskytovaným dodavatelem nebo jinou osobou, tato smlouva se od počátku ruší. Problémem je, že toto ustanovení se týká pouze smluv uzavíraných na dálku. Zda se tato smlouva ruší bez jakýchkoliv sankcí, výslovně stanoveno není.

Nový zákon o spotřebitelském úvěru v § 11 odst. 4) již výslovně stanoví, že pokud věřitel nebo třetí osoba na základě smlouvy mezi třetí osobou a věřitelem poskytuje doplňkovou službu související se smlouvou, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, okamžikem odstoupení od této smlouvy zaniká i smlouva o doplňkové službě. O tom, kdy k odstoupení došlo, je třetí osobu povinen informovat věřitel, a to bez zbytečného odkladu.

Situaci, kdy je smlouva o úvěru navázána na jinou smlouvu – nejčastěji kupní smlouvu na spotřební zboží a obě tyto smlouvy uzavře spotřebitel s jedním subjektem (přičemž v případě kupní smlouvy tento subjekt vystupuje sám za sebe, avšak v případě poskytování úvěru je pouze zprostředkovatelem), řeší čl. 11 odst. 2 směrnice Rady 87/102/EHS: „V případech, kdy (a) za účelem nákupu zboží nebo obdržení služeb spotřebitel uzavře smlouvu o úvěru s jinou osobou než jejich dodavatelem a (b) *poskytovatel úvěru a dodavatel zboží nebo služeb uzavřeli dřívější smlouvu, na jejímž základě tento poskytovatel úvěru poskytuje úvěr výhradně zákazníkům uvedeného dodavatele za účelem odběru zboží nebo služeb od uvedeného dodavatele,* a (c)

spotřebitel uvedený pod písmenem a) získá úvěr na základě takovéto dřívější smlouvy a (d) zboží nebo služby spadající pod smlouvu o úvěru nejsou dodány nebo jsou dodány jen zčásti, nebo neodpovídají smlouvě o jejich dodávce a (e) spotřebitel uplatnil svá práva vůči dodavateli, ale nedosáhl uspokojení svých oprávněných nároků, má spotřebitel právo uplatňovat práva vůči poskytovateli úvěru. Členské státy stanoví rozsah a podmínky pro uplatnění těchto práv.“

Tento článek však byl do české právní úpravy implementován naprosto nedostatečně v § 9 původního zákona o spotřebitelském úvěru: „Právo na vrácení spotřebitelského úvěru a právo na náhradu škody může spotřebitel písemně uplatnit také u věřitele, jestliže spotřebitel uzavře smlouvu, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr s osobou jinou, než je dodavatel, a (a) *mezi věřitelem a dodavatelem byla uzavřena smlouva o výhradním obchodním zastoupení* při poskytování spotřebitelského úvěru, na jejímž základě byl poskytnut spotřebitelský úvěr, a (b) oprávněný požadavek spotřebitele na řádné plnění nebo na náhradu škody, který spotřebitel uplatnil u dodavatele, nebyl uspokojen“.

Vazba tohoto ustanovení na nutnost existence smlouvy o výhradním zastoupení mezi dodavatelem zboží a poskytovatelem úvěru, která v naprosté většině případů uzavřena není, však činí toto ustanovení prakticky nepoužitelným. Pokud neexistuje smlouva o výhradním obchodním zastoupení a spotřebitel chce odstoupit od smlouvy kupní, tím přirozeně i od smlouvy o úvěru, za který zboží nakoupil, musí provést odstoupení od obou smluv zvlášť. Průměrně informovaný spotřebitel se však bude domnívat, že pokud podepsal smlouvu kupní se stejným subjektem, který mu předložil i smlouvu o úvěru, bude stačit jedno odstoupení adresované pouze tomuto subjektu.

Zatímco původní zákon podmiňoval aplikaci ust. § 9 existencí smlouvy o výhradním zastoupení, nový zákon naopak postup v tomto smyslu podmiňuje tím, že úvěr vyhovuje definici tzv. vázaného spotřebitelského úvěru.²³¹ Pokud spotřebitel od smlouvy o koupi zboží nebo poskytnutí služeb odstoupí, zaniká i smlouva o vázaném úvěru; spotřebitel je o tom povinen věřitele informovat. Za nedodržení povinnost však není stanovena žádná sankce.

Ze zákona vzniká ručení věřitele *za soudem přiznané nebo prodávajícím uznané právo* na plnění spotřebiteli ze strany prodávajícího. Tímto má být vyhověno požadavku

²³¹ Smlouva o vázaném spotřebitelském úvěru je taková smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr určený výhradně k financování koupě určitého zboží nebo poskytnutí určité služby a a) prodávající nebo poskytovatel služby je zároveň věřitelem, b) věřitel využije služeb prodávajícího nebo poskytovatele služeb v souvislosti s uzavřením nebo přípravou smlouvy, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr nebo c) konkrétní zboží nebo služba jsou výslovně uvedeny ve smlouvě, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr.

směrnice, která stanoví: „pokud nejsou zboží nebo služby, na které se vztahuje smlouva o vázaném úvěru, dodány či poskytnuty nebo pokud jsou dodány či poskytnuty pouze zčásti, anebo pokud nejsou v souladu s kupní smlouvou nebo smlouvou o poskytnutí služby, má spotřebitel právo uplatnit prostředky nápravy vůči ručiteli, pokud uplatnil své prostředky nápravy vůči dodavateli nebo poskytovateli, avšak jeho nároky podle práva nebo kupní smlouvy nebo smlouvy o poskytnutí služby nebyly uspokojeny“.

Směrnice nehovoří o tom, že nároky by nejprve měli být přiznány soudem nebo uznány. Tímto požadavkem je český spotřebitel znevýhodněn, neboť samotné uplatnění nároků u soudu může být nákladné, a pokud ani potom prodávající nároky neuspokojí, bude spotřebitel nucen soudní řízení absolvovat znovu proti věřiteli.

7.4.2 Odstoupení od smlouvy ze strany věřitele

Zřejmě nejčastějším způsobem předčasného ukončení smluvního vztahu je odstoupení od smlouvy ze strany poskytovatele úvěru v důsledku porušení smlouvy dlužníkem. Úprava v zákoně je opět dispozitivní, tudíž je poskytovateli úvěru poskytnut široký prostor k modifikaci ve smlouvě a obchodních podmínkách.

Obchodní zákoník umožňuje věřiteli, aby od smlouvy o úvěru odstoupil z několika důvodů. Za prvé se jedná o obecný důvod pro odstoupení od smlouvy, kterým je prodlení dlužníka (§ 506 ObchZ). Prodlení s plněním úvěrové smlouvy, které znamená možnost od smlouvy odstoupit, musí mít tuto podobu: dlužník je buď v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky déle než tři měsíce. V takovém případě je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat částku i s úroky.

Zákonná úprava je vcelku jednoznačná a není problém s jejím výkladem. Pokud existuje odlišná úprava ve smlouvě, či v obchodních podmínkách, rozdíl je většinou v počtu splátek po splatnosti či v době, po kterou jsou splátky po splatnosti.

Judikatura dovozuje, že „ustanovení § 506 ObchZ je ustanovením speciálním k obecnému ustanovení § 351 odst. 2 ObchZ. Proto při odstoupení smlouvy věřitelem pro nesplácení úvěru dlužníkem budou nadále účtovány úroky z úvěru i úroky z prodlení, tzv. sankční úroky v zákonné (§ 369 ObchZ) nebo smluvené výši“.²³²

Druhým důvodem k odstoupení od smlouvy je podle § 505 ObchZ porušení povinnosti dlužníka v přiměřené lhůtě doplnit zajištění závazku na původní rozsah, jestliže původní zajištění zaniklo nebo se za trvání smluvního vztahu zhoršilo.

²³² Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20.03.1995, sp.zn. 5 cmo 304/94.

Kromě toho upravuje obchodní zákoník možnost odstoupit za předpokladu, že úvěr byl poskytnut jako „účelový“, avšak dlužník použil finanční prostředky k jinému účelu (§ 507 ObchZ).

Před novelou obchodního zákoníku do 31.12.2000 byly vedeny diskuze o tom, jaký vliv má odstoupení od smlouvy na zajištění smlouvy o úvěru.²³³ Po tomto datu se však ve všech třech ustanovení, jež odstoupení od smlouvy upravují, objevila poslední věta ve znění: „odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy“.

²³³ Srovnej: BEJČEK, Josef. *Smluvní a zákonné relativizace akcesority zajištění závazků*. Právní praxe v podnikání. 1996, č. 12, s. 14. či PLÍVA, Stanislav. *Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku*. Právo a podnikání. 1997, roč. 6, č. 10, s. 14.

8. Promlčení

Komplexní právní úpravu promlčení pro oblast obchodních závazkových vztahů nalezneme v § 387 a násl. ObchZ. Vzhledem k tomu, že úprava je vyčerpávající, nelze ani subsidiárně použít úpravu v zákoníku občanském. Podle úpravy v obchodním zákoníku se promlčují uplynutím promlčecí lhůty stanovené zákonem (§ 391 a násl. ObchZ) všechna práva z obchodních závazkových vztahů s výjimkou práva vypovědět smlouvu, kterou strany uzavřely na dobu neurčitou. Ustanovení je kogentní. Promlčecí lhůta je hmotněprávní, proto je k zachování nároku třeba poslední den doručit žalobu soudu.

Poněkud sporné je to, zda je třeba v případě, kdy klient banky uzavře smlouvu o úvěru či o běžném účtu jako nepodnikatel, aplikovat úpravu promlčení dle zákoníku občanského v souladu s ust. § 262 odst. 4 ObchZ. Aplikace úpravy občanského zákoníku je pro dlužníka nepochybně výhodnější, co se týká délky promlčecí doby. Přikláním se však k názoru, že promlčení by podle zákoníku občanského posuzováno být nemělo, neboť není možné považovat „promlčení“ za odpovědnost ve smyslu § 262 odst. 4 ObchZ. Nejedná se ani o ustanovení občanského zákoníku zacílené na ochranu spotřebitele.

V této otázce souhlasím s argumentací, dle které je *odpovědností*, o které se hovoří v § 262 odst. 4 ObchZ, *povinnost sekundární* – občanským zákoníkem se má řídit její vznik, obsah a zánik. Promlčení se však vztahuje k *právu*, nikoliv povinnosti, netýká se vzniku povinnosti ani jejího obsahu.²³⁴ Odlišnost promlčení v občanském zákoníku a obchodním zákoníku nemá navíc ani co dočinění se spotřebitelskou ochranou, nýbrž je prostým výsledkem dvou legislativních procesů ústících do dvou různých kodexů.

Lze rovněž souhlasit s názorem L. Vymazala, podle něhož je ochrana spotřebitele dostatečně zajištěna ustanoveními o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách a výlučnou občanskoprávní odpovědností. Zdálo by se tak absurdním, pokud by chtěl zákonodárce spotřebitele chránit ještě navíc tím, že by nepřipustil použití těch ustanovení obchodního zákoníku, jež jsou nahodile „přísnější“ než jim podobná ustanovení občanského zákoníku.²³⁵

²³⁴ HORÁK, Pavel - HROMADA, Miroslav. *Opravdu si nemohou nepodnikatel a podnikatel platně smluvit úrok z prodlení jiný než podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb.?* Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 23. s. 829 – 837.

²³⁵ VYMAZAL, Lukáš. *Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu.* Obchodněprávní revue. 2010, roč. 2, č. 2, s. 38.

Jiný názor zaznívá například z rozsudku Městského soudu v Praze.²³⁶ Soud v jeho odůvodnění uvedl: „žalovaný svůj závazek řádně nesplnil, porušil tedy povinnost ze smluvního vztahu a na jeho odpovědnost za toto porušení nutno podle § 262 odst. 4 věta druhá obchodního zákoníku, aplikovat ustanovení občanského zákoníku, včetně úpravy promlčení, týkající se povinnosti splnit peněžitý závazek“.²³⁷

Soud podle mého názoru nesprávně vychází z toho, že promlčení se týká povinnosti splnit závazek. Zákon však stanoví jasně, že se promlčuje právo, nikoliv povinnost. Povinnost stále trvá, ačkoliv pouze ve formě tzv. *naturální obligace*. Promlčení se zde týká práva banky požadovat zaplacení dlužné částky, není důvod pro aplikaci § 262 odst. 4 ObchZ.

K aplikaci § 262 odst. 4 ObchZ pro případ promlčení by mohl vést snad pouze teleologický výklad. Účelem ustanovení je ochrana slabší strany a ta má být chráněna vždy. Na jakýkoliv následek porušení smlouvy ze strany klienta banky by tak bylo nutné občanský zákoník aplikovat, protože v konkrétním případě vyznívá občanskoprávní úprava lépe pro dlužníka.

V návrhu nového občanského zákoníku je promlčení upraveno v §§ 556 - 562. Základem promlčení je zde úprava v §§ 100 – 114 dosavadního občanského zákoníku s přihlédnutím k §§ 387 – 408 obchodního zákoníku a k úpravě v zákoně č. 65/1965 Sb., zákoníku práce. Tvůrci zákona se kromě toho inspirovali úpravou v Německém BGB a úpravou ve vládním návrhu československého občanského zákoníku z r. 1937.

8.1 Počátek běhu promlčecí doby

V případě nároků ze závazkových vztahů většinou nebývá problém určit počátek běhu promlčecí doby. Každá jednotlivá splátka úvěru se promlčuje samostatně; dojde-li z nějakého důvodu k zesplatnění celé částky úvěru, začne běžet promlčecí doba z celé takové sumy.

Specificky je však třeba postupovat v případě, kdy je předmětem promlčení pohledávka věřitele, která vznikla jako nepovolený debet na účtu. V souladu s § 391 odst. 1 ObchZ začíná běžet promlčecí doba ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno u soudu. Toto ustanovení je kogentní. Protože dlužník neměl právo čerpat finanční prostředky, které přesto čerpal, měl povinnost vrátit je bance neprodleně. Pokud tak

²³⁶ Opačný názor vyjadřuje také např. P. Jelínková v článku: *Aplikace ustanovení § 262 obchodního zákoníku ve vztahu k jiným ustanovením*. Obchodní právo. 2009, roč. 18, č. 7-8, str. 16 a násl., která usuzuje, že „promlčení má být posuzováno podle občanského zákoníku, je-li to pro podnikatele v konkrétní situaci výhodnější“.

²³⁷ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 08.10.2009, sp.zn. 20 Co 276/2009. Rozsudek nebyl publikován, přístup k němu jsem získala v souvislosti s prací v advokátní kanceláři.

neučinil, mohlo být právo uplatněno den následující u soudu a téhož dne proto začíná běžet promlčecí doba.

Soud však často vyslyší nesprávnou argumentaci věřitele, který se promlčecí dobu snaží prodloužit. Její běh počítá až od odstoupení od smlouvy či výpovědi smlouvy, případně od výzvy k uhrazení pohledávky, která logicky následuje až nějakou dobu po vzniku nepovoleného debetu. Z výše popsaných důvodů proto není takový postup správný.

Vezmeme-li v úvahu aplikaci úpravy odstoupení od smlouvy v občanském zákoníku, jedná se v případě pohledávky vzniklé ze smlouvy, od které bylo odstoupeno o bezdůvodné obohacení s dvouletou promlčecí dobou, jejíž počátek se v souladu s § 106 ObčZ v zásadě kryje se vznikem nepovoleného debetu. Podle uvedeného ustanovení běh promlčecí doby začíná v okamžiku, kdy se ten, na jehož úkor k bezdůvodnému obohacení došlo, o tom dozví.

Dalším zajímavým momentem je počátek běhu promlčení úroků z prodlení a počátek běhu promlčení případných sankčních úroků jako smluvní pokuty. Zatímco v případě smluvní pokuty dovodil Nejvyšší soud ČR, že věřiteli vzniká každým dnem prodlení nové právo na novou částku smluvní pokuty za tento den, promlčecí doba tak pro každý dílčí nárok běží zvlášť²³⁸, v případě běhu promlčení u úroků z prodlení se právo na celou částku úroků z prodlení promlčuje od jediného okamžiku, jímž je právě okamžik prodlení.²³⁹ Opět se tak potvrzuje, že pro banku je výhodnější sjednat úrok sankční – tedy smluvní pokutu, namísto úroku z prodlení. Kromě toho, že se vyhne aplikaci problematického ust. § 517 ObčZ, je ve výhodnější pozici i z hlediska promlčení.

8.2 Délka promlčecí doby

Obecně je délky promlčecí doby v režimu obchodního zákoníku, jímž je smlouva o úvěru upravena, čtyři roky. Rozhodujícím motivem pro stanovení právě této doby byl čl. 8 Úmluvy o promlčení při mezinárodní koupi zboží (vyhlášené pod č. 123/1988 Sb.). Klade se právem otázka, zda toto řešení bylo rozumné, když je známo, že čtyřletá lhůta v úmluvě byla jenom důsledkem kompromisní mezinárodní dohody. Obchodní zákoník touto úpravou založil podivnou situaci, kde obchodní promlčecí lhůta je delší než obecná promlčecí doba podle zákoníku občanského, jež je jenom tříletá. Také ve vyspělých evropských státech se kratší obecné lhůty považují za vhodnější, přestože

²³⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.10.2002, sp.zn. 29 Odo 847/2001.

²³⁹ Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 31.08.2006, sp.zn. 21 Odo 3173/2005.

klasické soukromoprávní kodifikace zachovávají stále velmi dlouhé obecné lhůty. Čím jsou však kodexy novější, tím kratší lhůty stanoví.²⁴⁰

Jak bylo v úvodu k této kapitoly předestřeno, považuji za správné aplikovat obecnou čtyřletou promlčecí lhůtu podle zákoníku obchodního i ve vztahu ke spotřebiteli či nepodnikateli.

Otázka je, jaká promlčecí lhůta má být aplikována v případě, že vzniklo bezdůvodné obohacení z neplatného právního úkonu – z neplatné smlouvy o úvěru. Zde se názory různí. Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR²⁴¹ je třeba aplikovat úpravu obchodního zákoníku, neboť strany směřovaly k uzavření typového obchodu.

Proti tomu, aby bylo bezdůvodné obohacení z obchodně právního vztahu posuzováno podle obecné promlčecí doby v obchodním zákoníku, argumentuje především K. Marek.²⁴² Jeho teorie se odvíjí od výkladu ust. § 397 ObchZ, podle kterého platí, že nestanoví-li zákon pro jednotlivá práva jinak, činí promlčecí doba čtyři roky. Interpretuje toto ustanovení tak, že zákonem je zde myšlen jakýkoliv zákon a nikoliv tedy pouze zákoník obchodní, neboť v těch případech, ve kterých chtěl tento zákonný předpis odkázat na své znění, tedy na obchodní zákoník, použil slovní spojení „tento zákon“. Shrnuje proto, že ač se může v konkrétním případě nade všechnu pochybnost jednat o obchodněprávní vztah, z něhož vzejde případný nárok na vydání bezdůvodného obohacení, musí se posuzování počátku běhu promlčení a délky promlčení posuzovat podle občanského zákoníku. Pro podporu své argumentace se K. Marek vyjadřuje i k případné použitelnosti § 107 odst. 3 ObčZ a ke komplexnosti úpravy promlčení, tak jak je v současném znění zákoníku obchodního.

Osobně se přikláním spíše k názoru druhému, přičemž přesvědčivým je pro mě argument L. Smutného. Dle něj skutečnost, že i v obchodněprávním vztahu může dojít k úmyslnému bezdůvodnému obohacení, kde je objektivní promlčecí doba stanovena v občanském zákoníku na 10 let, samo o sobě vyjadřuje specifičnost, jaké se institutu bezdůvodného obohacení dostalo v občanském zákoníku.²⁴³

Návrh občanského zákoníku vychází ve stanovení délky promlčecí doby ze současného občanského zákoníku a stanovuje promlčecí dobu jako tříletou.

²⁴⁰ PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 397 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

²⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.08.2003, sp.zn. 29 Odo 813/2001.

²⁴² Srovnej MAREK, Karel. *K promlčení v obchodních závazkových vztazích*. Bulletin advokacie, 2007, roč. č. 5, s. 23–28.

²⁴³ SMUTNÝ, Lukáš. *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*. Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 15. s.

8.3 Prodloužení promlčecí doby

Prodloužit promlčecí dobu lze v souladu s § 401 obchodního zákoníku. Jednostranně prodloužit promlčecí dobu může strana, vůči níž se právo promlčuje - v našem případě dlužník. Prodloužit promlčecí dobu lze i opakovaně, pokud celková doba nepřesáhne 10 let. Prodloužení se děje písemným prohlášením; prodloužit lze promlčecí dobu dokonce i před tím, než vůbec začne běžet.

V režimu občanského zákoníku promlčecí dobu prodloužit nelze.

Ve vztazích, jimiž se ve své práci zabývám, však prodloužení promlčecí doby ze strany dlužníka přichází na řadu velice výjimečně. Většinou je formou zajištění pro věřitele ve chvíli, kdy dojde k zesplatnění úvěru po porušení povinností dlužníka (nejčastěji jde o porušení povinnosti pravidelně splácet). Pokud k takové situaci dojde a dlužník žádá o poskytnutí možnosti dluh uhradit ve splátkách, věřitel po něm většinou požaduje prodloužení promlčecí doby.

Nejednoznačná je odpověď na otázku, zda lze prodloužit promlčecí dobu v samotné smlouvě či ustanovením obchodních podmínek ke smlouvě přiložených.²⁴⁴ Dochází tímto k situaci, kdy je prodloužena promlčecí doba před tím, než vůbec začala plynout a dokonce ve chvíli, kdy vůbec není jisté, že někdy plynout začne, jestli bude co promlčovat.

Podle § 401 ObchZ platí, že strana, vůči níž se právo promlčuje, může písemným prohlášením druhé straně prodloužit promlčecí dobu, a to i opakovaně; celková promlčecí doba nesmí být delší než 10 let od doby, kdy počala poprvé běžet. Toto prohlášení lze učinit i před počátkem běhu promlčecí doby. Není tedy v rozporu se zákonem sjednat prodloužení promlčecí doby před jejím plynutím.²⁴⁵

Na otázku, zda lze promlčecí dobu prodloužit smlouvou, není odpověď jednoznačná. Zákon sice požaduje jednostranné prohlášení strany, avšak pokud využijeme argumentu a maiori ad minus je možné dovodit, že smlouvou prodloužit promlčecí dobu lze. Na druhou stranu historický výklad nás vede k Úmluvě o promlčení při mezinárodní koupi zboží (vyhl. č. 123/1988 Sb.), kterou je naše úprava inspirována. V té je prodloužení promlčecí doby ve smlouvě výslovně zakázáno.

V návrhu občanského zákoníku je stranám dána možnost ujednat delší než zákonnou promlčecí lhůtu. Ujednaná promlčecí lhůta nesmí činit více než patnáct let. Jedná-li se o plnění ze smlouvy nebo o právo vzniklé z porušení ujednané povinnosti,

²⁴⁴ Např. *Úvěrové podmínky společnosti Homecredit, a.s.* [online]. [cit. 2010-10-03]. Dostupný z: <http://www.homecredit.cz/file/cms/011467_up_triocri_042009.pdf>. str. 5 hlava 16 § 7.

²⁴⁵ V kontextu vyspělých evropských kodifikací je to však spíše výjimečné. Vzdání se promlčení předem je nepřipustné například v Německu podle § 225 BGB.

mohou si strany ujednat kratší než zákonnou promlčecí lhůtu, nejméně však v trvání jednoho roku. To neplatí, jedná-li se o právo na náhradu újmy na zdraví. Pokud je ujednání kratší nebo delší promlčecí lhůty v neprospěch slabší strany, nepřihlíží se k němu. Toto ustanovení dává do budoucna velký prostor obecným soudům k posouzení, zda je ujednání třeba kvalifikovat jako ujednání v neprospěch slabší strany.

9. Některé aspekty ochrany spotřebitele v dalších evropských zemích

Pro porovnání pojetí ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu, a to i s ohledem na nutnou implementaci nové evropské směrnice 2008/48/EC jsem v první řadě zvolila Slovensko, které je z okolních zemí České republiky nejen z právního hlediska nejbližší. Považuji za přínosné porovnat právní úpravy zemí, jež některé ze zákonů, které vztahy v této oblasti značně ovlivňují, přijímaly společně. Ačkoliv tyto zákony byly mnohokrát novelizovány, základ zůstává stejný. Kromě právní úpravy spotřebitelského úvěru na Slovensku se budu zabývat některými aspekty ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu ve dvou západoevropských zemích, a to konkrétně ve Francii a Spojeném Království Velké Británie a Severního Irsku.

Zatímco Francie je představitelem kontinentálního práva, které historicky vychází z práva římského a je tudíž principiálně do značné míry podobné právu českému, Spojené království je představitelem zcela odlišné právní kultury založené na principech odlišných. Není pochyb o tom, že úroveň ochrany spotřebitele je v obou těchto zemích na velice dobré úrovni. Lze však vysledovat koncepční odlišnosti v obecném pojetí ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu. Francie se zaměřuje především na dobré podmínky pro spotřebitele. Platí však, že čím více regulace směřující k ochraně spotřebitele, tím negativnější jsou důsledky pro trh. To lze vysledovat především u další evropské země, kterou je Německo. Pro Spojené království naopak znamená tržní přístup k půjčování peněz především ekonomickou stimulaci. Úvěr zde není vnímán jako hrozba (právě na rozdíl od Německa), ale spíše jako prostředek pro to, aby více osob dosáhlo na vymoženosti moderní doby.²⁴⁶ Velký význam zde má mimosoudní řešení sporů; k soudům se v dané oblasti dostává pouze minimum případů.

Je však třeba vzít v potaz, že i Spojené království a Francie byly v posledních měsících více či méně zasaženy ekonomickou krizí, která jejich tradiční přístupy ke spotřebitelskému úvěru ovlivňuje. Kromě toho nelze opomenout proces harmonizace práva států Evropské unie, který po implementaci směrnic stírá rozdíly v právní úpravě předmětného institutu ve všech členských zemích.

²⁴⁶ TRUMBULL, Gunnar. *Understanding consumer credit* [online]. Harvard University. 2008. [cit. 2010-09-09]. Dostupný z: <http://www.ichs.harvard.edu/publications/finance/understanding_consumer_credit/papers/ucc08-17_trumbull.pdf>.

9.1 Slovenská republika

Základ právní úpravy úvěru obecně zachycuje slovenské právo, stejně jako právo české v zákoně č. 513/1991 Zb., obchodním zákoníku, v znení neskorších predpisov. Jelikož předpis byl přijat ještě před rozdělením obou zemí, je zřejmé že jeho systematika a základní rysy se nikterak neliší. Od přijetí této normy doznala úprava úvěru v českém obchodním zákoníku pouze dvě změny. Jedna z nich je naprosto bezvýznamná, a to konkrétně záměna slova „československé“ za „české“ v ustanovení § 498. Druhou změnu jsem v této práci již uváděla. Jedná se o upřesnění §§ 505 – 507 přidáním poslední věty „Odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy“. Tyto změny přijaté českým zákonodárcem jsou zároveň tím jediným, čím se úprava smlouvy o úvěru odlišuje v českém a slovenském právním řádu.

Jak jsem zmiňovala už v jedné z úvodních kapitol, z hlediska ochrany spotřebitele v České republice má zásadní význam ust. § 262 odst. 4) obchodního zákoníku, které odkazuje na úpravu v občanském zákoníku ve vztahu k nepodnikateli. Odstavec 4) tohoto ustanovení byl do českého obchodního zákoníku zařazen až v jedné z novel, slovenský obchodní zákoník tudíž žádné takové ustanovení neobsahuje. Slovenský obchodní zákoník chrání spotřebitele v ust. § 266 odst. 5) dle kterého platí, že při pochybnostech o obsahu právních vztahů mezi dodavatelem a spotřebitelem, které jsou upraveny obchodním zákoníkem, se použije výklad, který je pro spotřebitele příznivější.²⁴⁷

Další změkčení ve vztahu ke spotřebiteli znamená stanovení § 369 odst. 1) slovenského obchodního zákoníku. Podle něj platí, že pokud vznikl závazek ze spotřebitelské smlouvy a dlužník je spotřebitel, je možné dohodnout úroky z prodlení maximálně ve výši stanové předpisy občanského práva. Toto ustanovení považuji za vhodnější způsob, jak odkázat na úpravu úroku z prodlení podle občanského zákoníku, než jakým způsobem formuloval tutéž povinnost český zákonodárce v § 262 odst. 4 českého obchodního zákoníku. Ačkoliv faktem zůstává, že toto ustanovení se, na rozdíl od srovnávaného slovenského ustanovení, neomezuje pouze na úroky z prodlení. Slovenský model nedává prostor pro pochybnosti, navíc přímo stanovuje, že úroky z prodlení i ve vztahu ke spotřebiteli smluvit lze, avšak pouze do určité výše. Není tudíž

²⁴⁷ § 266 odst. 5) obchodný zákoník: „Pri pochybnostiach o obsahu právnych vzťahov medzi dodávateľom a spotrebiteľom, ktoré sa spravujú týmto zákonom, sa použije výklad, ktorý je pre spotrebiteľa priaznivejší“. § 369 odst. 1) obchodný zákoník: „Ak je dlžník v omeškani so splnením peňažného záväzku alebo jeho časti, je povinný platiť z nezaplatenej sumy úroky z omeškania dohodnuté v zmluve. Ak úroky z omeškania neboli dohodnuté, dlžník je povinný platiť úroky z omeškania podľa predpisov občianskeho práva. Ak záväzok vznikol zo spotrebiteľskej zmluvy a dlžníkom je spotrebiteľ, možno dohodnúť úroky z omeškania najviac do výšky ustanovenej podľa predpisov občianskeho práva“.

pochyb o tom, že nižší úrok z prodlení je možné sjednat, na rozdíl od formulace v zákoně českém, která tyto pochyby vzbuzuje. Nehledě na návrh nového občanského zákoníku pro Českou republiku, který úrok z prodlení koncipuje stejně pro všechny, tudíž jeho výše bude i ve vztahu ke spotřebiteli záviset pouze na domluvě stran a obecném korektivu dobrých mravů.

Evropské směrnice na ochranu spotřebitele byly do slovenského práva implementovány podobným způsobem jako do práva českého. Do zákona č. 64/ 1960 Z., občianskeho zákonníku, v znení neskorších predpisov, byla slovenským zákonodárcem vtělena část zabývající se ochranou spotřebitele v § 52 a následujících. Stejně jako v České republice, i zde bylo použito označení „spotřebitelské smlouvy“. V § 52 odst. 2 je stanoveno, že ustanovení o spotřebitelských smlouvách stejně jako jiná ustanovení, která upravují právní vztahy, jejichž účastníkem je spotřebitel, se použijí vždy, je-li to ve prospěch této strany. Tímto je dosaženo v podstatě stejného účinku, jaký má § 262 odst. 4 obchodního zákoníku.

Zatímco český zákonodárce ani v současně platném občanském zákoníku, ani v návrhu nového občanského zákoníku, nezohledňuje ve výčtu zakázaných ustanovení spotřebitelských smluv sjednávání rozhodčích doložek ve prospěch soukromých rozhodčích společností a nechává tudíž prostor odborným diskuzím, ve kterých i odborník může být zároveň zaujatý rozhodce, který z rozhodování spotřebitelských smluv získává nemalé finanční prostředky, slovenský občanský zákoník je zakazuje v ust. § 53 odst. 4) písm. r). V odstavci 5) je dále stanoveno, že zakázané podmínky obsažené v spotřebitelských smlouvách jsou neplatné. Jde tedy o neplatnost absolutní, kterou spotřebitel nemusí namítat. Český občanský zákoník stanoví pro zakázané podmínky neplatnost relativní.

Kromě těchto ujednání by se český zákonodárce mohl inspirovat ustanovením § 53a odst. 1) slovenského občanského zákoníku, které považuji za velice účelné. Stanoví se zde, že pokud soud určí některou smluvní podmínku ve spotřebitelské smlouvě, která se uzavírá ve více případech a je obvyklé, že spotřebitel obsah smlouvy podstatným způsobem neovlivňuje, anebo ve všeobecných obchodních podmínkách za neplatné z důvodu nepřijatelnosti takové podmínky, anebo nepřiznal plnění dodavateli z důvodu takové podmínky, dodavatel je povinný zdržet se používání takové podmínky anebo podmínky se stejným významem ve smlouvách se všemi dalšími spotřebiteli. Dodavatel má stejnou povinnost i tehdy, pokud mu soud na základě takové podmínky uložil vydat spotřebiteli bezdůvodné obohacení, nahradit škodu nebo zaplatit přiměřené finanční zadostiučinění. Stejnou povinnost má i právní nástupce dodavatele.

Směrnice 87/102/EHS byla do slovenského právního řádu implementována zákonem č. 258/2001 Z., o spotřebitelských úveroch a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1986 Zb. o Slovenskej obchodnej inšpekcii v znení neskorších predpisov, ktorý nabył účinnosti 1. října 2001. Ve své původní podobě byl zákon velice stručný, následně prošel několika novelizacemi. V posledním znění zákona lze vysledovat několik nejmarkantnějších rozdílů oproti původnímu českému zákonu o spotřebitelském úvěru v jeho posledním znění.

Původní slovenský zákon výslovně stanovil, že se nevztahuje úvěr ve formě přečerpání. Český zákon o přečerpání mlčel. Podle původního českého zákona se spotřebitelský úvěr pokládá za úvěr úročený ve výši diskontní sazby, pokud nesplňuje předepsané náležitosti, zejména povinné náležitosti a povinnou písemnou formu. Slovenský zákon byl v tomto ohledu přísnější a stanovil přímo neplatnost smlouvy, která písemně sjednána nebyla. Za nedodržení povinných náležitostí byla slovenským zákonem stanovena rovněž sankce neplatnosti, avšak to neplatilo v případech, kdy již dlužník úvěr čerpal nebo v případě, že mu na základě úvěru poskytnuta sužba nebo zboží. Pokud však taková smlouva neměla určité náležitosti, byla sice nadále platná, ale bezúročná a bez poplatků.

Původní slovenské znění zákona o spotřebitelském úvěru stanovoval maximální sazbu poplatku za předčasné splacení spotřebitelského úvěru a to ve výši 4 % z předčasně splacené částky. S ohledem na maximum stanovené novou směrnicí lze tento poplatek považovat za poměrně vysoký. Původní české znění zákona o spotřebitelském úvěru žádné maximum nestanovilo.

Podle § 7a původního slovenského zákona již byla stanovena povinnost pro věřitele oznamovat všechny nově poskytnuté úvěry ministerstvu financí a Národní bance Slovenska. V České republice žádná podobná povinnost stanovena není a podle dostupných informací se o ní neuvažuje ani v nejbližší budoucnosti.

Nová směrnice byla do slovenského právního řádu implementována zákonem č. 129/2010 Z. z. o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov. Oproti české úpravě je rozdíl již v negativním vymezení spotřebitelského úvěru. Podle slovenského zákona není spotřebitelským úvěrem úvěr zajištění zástavním právem k nemovitosti, či úvěr ve formě přečerpání, který má být splacen do jednoho měsíce. Český zákonodárce úvěr zajištění zástavním právem k nemovitosti z působnosti zákona nevyjímá. Částečně je však jeho vynětí předurčeno tím, že nový český zákon o spotřebitelském úvěru se nevztahuje na úvěry ve výši nad 1.800.000 Kč a úvěry, jejichž účelem je pořízení či oprava nemovitosti.

Za spotřebitele se pro účely nového slovenského zákona o spotřebitelském úvěru zákona považuje fyzická osoba, které je úvěr nabízen nebo byl poskytnut na jiný účel než na výkon zaměstnání, povolání nebo podnikání. Věřitelem se rozumí osoba fyzická nebo právnická, která úvěr nabízí nebo poskytuje v rámci své podnikatelské činnosti.

Povinnost posuzovat úvěruschopnost se považuje za splněnou, pokud je úvěr zabezpečený peněžními prostředky nebo cennými papíry. Ačkoliv je tímto ustanovením usnadněna administrativa poskytovatelům úvěru, o skutečné finanční situaci dlužníka zajištění směnkou, ani žádným jiným způsobem, nic nevyovídá. Naopak se lze obávat, že poskytovatelé úvěru budou zajištění úvěru směnkou aplikovat častěji. Pokud se věřitel domáhá zaplacení finanční částky z titulu směnky, která má všechny povinné náležitosti, spotřebitel nemá mnoho způsobů, jak se bránit.

Slovenský zákonodárce byl radikálnější než zákonodárce český ve stanovení sankce za nedodržení povinné písemné formy smlouvy a nedodržení některých povinných náležitostí smlouvy. Úvěr, který nebyl sjednán v povinné písemné formě nebo nemá některé povinné náležitosti, se považuje za bezúročný a bez jakýchkoliv poplatků. Totéž se týká i smlouvy o úvěru, ve které je nesprávně uvedená RPSN.

Pokud věřitel poruší povinnost s odbornou péčí zjišťovat úvěruschopnost klienta, nemůže proti němu potom jako sankci uplatnit povinnost okamžitě jednorázově splatit úvěr.

Národní banka Slovenské republiky vede registr věřitelů poskytujících spotřebitelské úvěry. Do registru zapisuje věřitele na základě návrhu, pokud splňují podmínky podle zákona. Slovensko se tak i v tomto ohledu vydalo cestou vyšší míry regulace než Česká republika, která žádný podobný registr nevede a ani do budoucna se o takové změně neuvažuje.

Zajímavostí je, že některé povinnosti podle slovenského zákona o spotřebitelském úvěru se vztahují na všechny úvěry poskytované spotřebitelům bez výjimky. Tedy i na takové úvěry, které jinak zákon ze své působnosti vylučuje. Jedná se například o informační povinnost před uzavřením smlouvy, povinné informace, které musí obsahovat smlouva či povinnost posuzovat úvěruschopnost.

Lze shrnout, že v některých otázkách se implementace evropských směrnic, které chrání spotřebitele v úvěrovém vztahu, na Slovensku podařila lépe než v České republice. Na Slovensku je právní úprava spotřebitelského úvěru orientovaná v první řadě na ochranu spotřebitele, avšak přemíra regulace může mít negativní vliv na stimulaci ekonomiky. Byla bych například pro to, aby byla do českého právního řádu, stejně jako do slovenského, implementována to ustanovení směrnice 93/13/EHS, které

zakazuje sjednávat rozhodčí doložky ve prospěch soukromých rozhodčích společností. Naopak nesouhlasím se zavedením povinností ohlašovat všechny nově poskytnuté úvěry, kterou mají slovenští poskytovatelé úvěru.

9.2 Francie

Francie začala zohledňovat ochranu spotřebitele při poskytování úvěrů ve svém právu v sedmdesátých letech jako jedna z prvních zemí Evropy. Tento trend souvisel s hlubšími změnami ve společnosti v této dekádě. Od roku 1978 je ve Francii stěžejním předpisem, který upravuje ochranu spotřebitele Spotřebitelský zákoník (Code de la consommation). Práva spotřebitele upravuje souhrnně; nejedná se o speciální zákon, který by se týkal výlučně spotřebitelského úvěru. Půjčka spotřebiteli je rovněž dotčena úpravou v čl. 1152 Občanského zákoníku (Code Civil), kde jsou upraveny zakázané nekalé podmínky spotřebitelských smluv.

Spotřebitelský úvěr (Credit a la consommation) je konkrétně upraven v člancích 311 až 313 Spotřebitelského zákoníku. Úprava se vztahuje na všechny druhy úvěru, včetně smlouvy, která kombinuje nájem a prodej (leasing). Stanovuje podmínky pro používání reklam, které úvěry nabízí a dále například podmínky nabídek prostřednictvím e-mailů.

Zajímavostí je, že zákon stanoví i minimální písmo, ve kterém mohou být vytištěny podmínky pro sjednání úvěru - písmo musí mít velikost alespoň osm bodů. Původní ani nový český zákon o spotřebitelském úvěru se velikostí písma bohužel nezabývá. Návrh nového českého občanského zákoníku obsahuje alespoň ustanovení § 1658, dle kterého může být za neplatnou prohlášena doložka v adhezní smlouvě, *kterou lez přečíst jen se zvláštními obtížemi.*

Poměrně významným rozdílem oproti české právní úpravě je i to, že francouzské právo stanoví horní hranici úroků z úvěru²⁴⁸. Ačkoliv se jedná o určité omezení smluvní svobody, ve vztahu ke spotřebiteli považují tento přístup za správný. Původně se tímto směrem vydal i návrh nového českého občanského zákoníku, avšak v jeho poslední verzi již strop pro výši úroků nenajdeme. Nejvyšší povolené sazby ve Francii jsou relativně nízké. Závisí na konkrétním typu úvěru, avšak v zásadě jen nepatrně překračují hranici 20 %. Nejvyšší hranice sazba úroku dosáhla v roce 1993, kdy činila

²⁴⁸ *Economic and social risks of consumer credit market regulation* [online]. [cit. 2010-08-13]. s. 12 -13. Dostupný z: <[http://www.policis.com/pdf/Economic and Social Risks of Consumer Credit Market Regulation.pdf](http://www.policis.com/pdf/Economic_and_Social_Risks_of_Consumer_Credit_Market_Regulation.pdf)>.

27,09 %.²⁴⁹ Čím vyšší je poskytovaný úvěr, tím nižší je ve Francii nejvyšší dovolená sazba úroků. V České republice jsou v současné chvíli úrokové sazby omezeny pouze obecným korektivem dobrých mravů.

Za účelem implementace směrnice 2008/48/EC byla vytvořena speciální komise, jejíž činnost vyústila v přijetí zákona č. 2010-737 ze dne 1. července 2010²⁵⁰. V zásadě neznámá implementace směrnice pro francouzské právo tak radikální změny legislativy v dané oblasti, jako je tomu u nás, neboť s ohledem na poměrně vysoký standard ochrany spotřebiteli francouzské právo některé požadavky splňovalo bez ohledu na existenci této směrnici. Změny se samozřejmě týkají široce koncipované informační povinnosti, které francouzské právo po vzoru směrnice nyní rovněž vyžaduje a dále několika dalších oblastí.

Jednou ze změn je prodloužení tzv. lhůty na rozmyšlenou. Již podle původní francouzské úpravy měl spotřebitel celkem sedm dní od uzavření smlouvy na to, aby se rozhodl, zda se skutečně přeje být smlouvou vázán. Do sedmi dnů tedy mohl od smlouvy odstoupit bez udání důvodů. V souladu s požadavkem směrnice bylo třeba tuto lhůtu prodloužit na čtrnáct dní. I tak lze říci, že Francie byla o krok napřed.

Ve Francii na rozdíl od České republiky je poměrně podrobně rozpracován požadavek směrnice, aby před poskytnutím úvěru poskytovatel úvěru ověřil úvěruschopnost dlužníka. V České republice sice fungují registry dlužníků, poskytovatelé úvěru však nejsou ze zákona povinni evidovat zde údaje o opožděných platbách. Poskytovatel úvěru se tak stejně musí více či méně spoléhat na informace získané přímo od klienta. Ve Francii existuje oficiální databáze dlužníků, která nahradila dřívější soukromý seznam. Její název je: „Fichier national des incidents de remboursement des credits aux particuliers“ (FICP) a je přístupna úvěrovým společnostem a dlužníků, kteří chtějí prohlížet své vlastní záznamy. Jsou zaznamenávány platby opožděné o 90 dní a s nimi související právní kroky. Spolupráce s tímto registrem je pro poskytovatele úvěrů povinná. Ve Francii kromě toho proběhla diskuze o možném vytvoření seznamu, který by shromažďoval „pozitivní data“ o spořádaných dlužnících, avšak tento návrh se nesetkal s velkou podporou, neboť jako jeho možný důsledek byla spatřována větší komercializace úvěrů. Povinnost kontrolovat data v registru se nevztahují pouze na případ uzavírání smlouvy, ale také na případy, kdy dochází k prodlužování trvání úvěrového vztahu.

²⁴⁹ *Economic and social risks of consumer credit market regulation* [online]. [cit. 2010-08-13]. s. 14. Dostupný z: <http://www.policis.com/pdf/Economic_and_Social_Risks_of_Consumer_Credit_Market_Regulation.pdf>.

²⁵⁰ *Loi portant réforme du crédit à la consommation. Loi n° 2010-737 du 1er juillet 2010 parue au JO n° 151 du 2 juillet 2010* [online]. [cit. 2010-09-14]. Dostupný z: <<http://www.senat.fr/dossier-legislatif/pjl08-364.html>>.

Veškeré reformy stávající legislativy, které si směrnice vynutila, vstoupí v účinnost ve třech etapách. V první etapě v září 2010 nabývají účinnosti změny týkající se reklamy na spotřebitelský úvěr či změny vedoucí k rozvoji mikroúvěrů. Ve druhé etapě od listopadu 2010 začnou platit změny týkající se kontroly úvěruschopnosti a od května 2011 pak reforma věrnostních karet.

Tzv. věrnostní či revolvingové karty, které jsou využívány k běžným nákupům domácností, jsou ve Francii vnímány velice negativně. Vysoká míra zadluženosti běžných domácností je totiž spojována právě s nimi. V roce 2008 bylo ve Francii vydáno 40 milionů revolvingových karet, přičemž 20 milionů je stále aktivních. 710.000 francouzských domácností je předluženo, z toho 85 % případů je spojeno s nějakým prvkem revolvingové půjčky. Ačkoliv novela zákona přináší dílčí změny, nejsou vnímány jako dostatečné.²⁵¹

Debaty při implementaci směrnice týkající se revolvingových úvěrů úzce souvisely s nejvyšší možnou úrokovou mírou, kterou francouzské právo dovoluje. Hlavním bodem debat ohledně regulace úrokových sazeb nebylo zrušení stanovených limitů, ale kritika skutečnosti, že úrokové sazby jsou stanoveny různě pro různé typy úvěrů. Sdružení spotřebitelů v této debatě kritizovala především to, že spotřebitelé s nižšími příjmy dosáhnou pouze na tyto revolvingové úvěry. Spotřebitelé, kteří mají větší příjmy, si mohou dovolit uzavřít smlouvu o osobní půjčce (pro kterou je strop úroků stanoven jako nejnižší). Spotřebitelé, kteří si s ohledem na své příjmy mohou dovolit uzavřít pouze smlouvu o revolvingovém úvěru, nakonec paradoxně zaplatí nejvíce; navíc je riziko i v tom, že není pevně stanoven způsob umořování závazku a dlužník se mnohem snáze stane předluženým. Navíc specializace poskytovatelů revolvingových úvěrů na nejchudší dlužníky vede i k tomu, že úroková sazba bývá stanovena až na hranici dovoleného.²⁵²

Co se týká regulace reklamy na spotřebitelský úvěr, nová právní úprava stanovuje povinnost uvádět výši RPSN větším písmem, než jakým je uváděna úroková sazba úvěru. Svůj význam má i zákaz takových reklam, které by naznačovaly, že uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru se zlepší finanční situace dlužníka. V případě, kdy je reklamou propagován revolvingový úvěr, má to být přímo v reklamě uvedeno.

Ve Francii je velice komplexně propracovaná ochrana dlužníků ze spotřebitelských úvěrových smluv ve fázi, kdy již ze strany spotřebitele došlo

²⁵¹ VALENTIN, Jacques. *France: Consumer credit reforms benefit finance, trading groups* [online]. 10.07.2009. World Socialists Web Site. [cit. 2010-11-03]. Dostupný z: <<http://www.wsws.org/articles/2009/jul2009/fran-j10.shtml>>.

²⁵² RAMSAY, Ian. *To heap mistress upon mistress? Comparative reflections on interest rate ceilings* [online]. University of Kent, Canterbury, UK. [cit. 2010-11-03]. Dostupný z: <http://www.law.utoronto.ca/documents/conferences2/Trebilcock09_Ramsay.pdf>.

k porušení smlouvy o úvěru. Spotřebitel, který musí čelit podstatné změně ve výši svých příjmů (například z důvodu ztráty zaměstnání či po rozvodu) může požádat soud o povolení odkladu plateb a to až na dva roky. Úspěch žádosti o odklad plateb závisí na tom, zda již nedošlo k zesplatnění celého úvěru. To se může snadno stát, pokud nebyla uhrazena druhá splátka úvěru. Dlužníci mohou eventuelně banku Francie požádat o změnu v rozvrhu plateb v tzv. oddlužovacím procesu. Maximálně je stanovena doba trvání oddlužovacího procesu na osm let. Před implementací směrnice byla tato doba dokonce desetiletá.

Protože nová právní úprava nemá za cíl pouze ochranu dlužníků, ale zároveň i rozvoj spotřebitelského úvěru, který znamená impuls pro ekonomiku země, snižuje zákon z deseti na pět let období, kdy je dlužník, který neplnil povinnosti ze smlouvy o úvěru registrován u Francouzské národní banky a nemůže mu být poskytnut další úvěr.

Kromě změn, které si vyžádala směrnice, obsahuje zákon č. 2010-737 ze dne 1. července 2010 také dílčí změnu Občanského zákoníku týkající se vztahů mezi manželi (či registrovanými partnery). Manžel (partner) není zavázán společně a nerozdílně s druhým z manželů (partnerů) pokud jde o splátku půjčky, kterou uzavřel pouze jeden z manželů (partnerů) bez souhlasu druhého.²⁵³

9.3 Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Stejně jako Francie i Spojené království začalo reflektovat ochranu spotřebitele v souvislosti s poskytováním úvěrů v rámci mnoha dalších změn v sedmdesátých letech minulého století. Základy ochrany spotřebitele v úvěrovém vztahu byly do právního řádu této země včleněny konkrétně v roce 1974 přijetím zákona o spotřebitelském úvěru (1974 Consumer Credit Act dále jen „CCA“). Tento zákon byl výsledkem zprávy komise tzv. Crowther Committee z roku 1971. Komise rozhodla o nezbytnosti přijetí celistvé úpravy, neboť do té doby existovala pouze úprava dílčí v různých právních předpisech. Následně byl návrh tohoto zákona představen parlamentem. Jelikož návrh zákona našel podporu jak u vlády, tak i opozice, mohl vstoupit v účinnost 31. června 1974.

Právo Spojeného království rozlišuje tři základní typy úvěrových smluv regulovaných tímto zákonem. Jedná se o regulovanou smlouvu o spotřebitelském úvěru,

²⁵³ *Loi n° 2010-737 du 1er juillet 2010 portant réforme du crédit à la consommation* [online]. [cit. 2010-09-04]. Dostupný z : <<http://www.ump-senat.fr/Projet-de-loi-portant-reforme-du.html>>.

regulovanou nájemní smlouva a tzv. částečně regulované dohody. První z uvedených smluvních typů, tedy regulovaná smlouva o spotřebitelském úvěru, je definovaná jako smlouva mezi dvěma stranami dlužníkem a věřitelem, kde věřitel poskytuje dlužníku úvěr ve výši nepřevyšující částku 5.000 liber. Regulovaná nájemní smlouva je pak smlouva, kde jedna strana – vlastník věci – nechává straně druhé věc do nájmu, bez možnosti věc odkoupit. Základním požadavkem na smlouvu je to, aby si dlužník byl vědom práv a povinností, které jsou se smlouvou spojeny, musí znát celkové náklady s úvěrem spojené, musí být seznámen s jemu dostupnou ochranou a způsoby, jak se této ochrany dovolat. Podmínky poskytnutého úvěru musí být upraveny v čitelném a podepsaném dokumentu,

Zákon se stal z velké části irelevantní v důsledku přijetí nového zákona na ochranu spotřebitele v úvěrovém vztahu 2006 CCA. Účelem zákona bylo především regulovat všechny spotřebitelské úvěry a nájemní smlouvy se spotřebiteli s některými výjimkami, upravit podmínky fungování Úřadu spravedlivého obchodu (The Office of Fair Trading – OFT), umožnit dlužníkům, aby napadali protiprávní podmínky smluv a poskytnout schéma pro veřejného ochránce práv, na jehož základě bude moci řešit stížnosti v souvislosti s licencováním.²⁵⁴

Primárním požadavkem na spotřebitelské úvěry se stala transparentnost. Obecně platí, že smlouva o spotřebitelském úvěru musí stanovit roční procentní sazbu, celkové náklady na úvěr, případně celkovou cenu produktu, který byl na základě spotřebitelského úvěru pořízen. Požadavek na zveřejnění všech těchto informací však není pro všechny instituce poskytující úvěr stanoven stejně - například se netýká stavebních spořitelén a pojišťoven. Nicméně všichni poskytovatelé hypotečních úvěrů musí obdržet oficiální licenci od Úřadu poskytujícího licence poskytovatelům spotřebitelského úvěru (Consumer Credit Licensing Bureau), která funguje v rámci OFT, jenž byl vytvořen v roce 1973 zákonem o spravedlivém obchodu (Fair Trading Act). Podobně jako ve Francii i ve Velké Británii podle zákona z roku 1974 platilo, že spotřebitel, který si sjednal smlouvu o úvěru na základě podomní nabídky, či na základě nabídky, kterou obdržel poštou, měl lhůtu sedm dní na to, aby si uzavření smlouvy řádně promyslel.

Na rozdíl od Francie byl ve Velké Británii v roce 1974 zrušen limit lichvy. Běžný spotřebitelský úvěr může v současné době dosáhnout RPSN až 45 %, zatímco nízké krátkodobé úvěry mohou být sjednány s RPSN až 1000%. Typicky se však RPSN u

²⁵⁴ Consumer Credit Act 2006. Explanatory notes [online]. [cit. 2010-10-07]. Dostupný z: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/14/notes/contents>>.

tohoto typu úvěrů pohybuje mezi 75 – 175 %.²⁵⁵ Ze způsobu, jakým Spojené království přistupuje právní úpravě úroků, nejmarkantněji vyznívá odlišný přístup ke spotřebitelskému úvěru obecně oproti Francii. Zatímco Francie se zabývá především ochranou proti předlužení spotřebitelů, Velká Británie se ke spotřebitelským úvěrům staví převážně tržně, neboť je vnímán jako důležitý impuls pro ekonomiku země.

Jak bylo řečeno, v roce 2006 došlo k první velké novelizaci zákona o spotřebitelských úvěrech od jeho přijetí v roce 1974. Novelizace byla především reakcí na vládní výzkum spotřebitelského úvěru. Některá ustanovení zákona směřovala ke zvýšení transparentnosti. Spotřebiteli bylo například poskytnuto více času k tomu, aby mohl zareagovat na oznámení o prodlení zasláné věřitelem. Zatímco před přijetím novely měl spotřebitel pouze sedm dní, přijetím nové úpravy se tato doba prodloužila na čtrnáct dní. Tato lhůta neplatila v případech, kdy byla smlouva uzavřena například u spotřebitele doma či na pracovišti, případně v běžných obchodních prostorech. V těchto případech byla lhůta pouze pětidenní a začala běžet ve chvíli, kdy spotřebitel obdržel kopii smlouvy s ustanoveními upravujícími odstoupení od smlouvy. Pokud spotřebitel pokyny k odstoupení neobdržel, tato lhůta nezačala běžet nikdy.²⁵⁶ Novelizace dala spotřebiteli možnost, aby se v případě potřeby obracel na tzv. finančního ombudsmana (Financial Ombudsman Service), který může licencovaným poskytovatelům úvěru nařídit, aby poškozenému spotřebiteli uhradili škodu.

Další velká změna stávající úpravy přichází spolu potřebou implementovat směrnici 2008/48/EC. Velká Británie se opět vydala cestou novelizace úpravy stávající. Do diskuse o konkrétních změnách se stejně jako v Čechách zapojilo několik zájmových skupin z různých oblastí. Z konkrétních subjektů se jednalo například o Asociaci britských bankéřů (British Bankers Association), Asociace stavebních společností (Building Societies Association) či Rada poskytovatelů hypotečních úvěrů (Council of Mortgage Lenders).²⁵⁷

Všechny uvedené asociace a mnohé další reagovaly se svými připomínkami na návrhy, které v dubnu 2009 ke konzultaci předložilo Oddělení obchodního podnikání a reform (the Department for Business Enterprise and Regulatory Reform - BERR),

²⁵⁵ EVERS, Jan – REIFNER, Udo, *The Social Responsibility of Credit Institutions in the EU*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998, s 133.

²⁵⁶ Consumer Credit Act and Your Rights [online]. 25.02.2009. [cit. 2010-10-05]. Dostupný z: <<http://whatconsumer.co.uk/consumer-credit-act-rights/>>.

²⁵⁷ Consumer Credit European Directive [online]. 2009. Department for Business Innovation and Skills. [cit. 2010-10-05]. Dostupný z: <<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.berr.gov.uk/whatwedo/consumers/consumer-finance/ec-directives/page29927.html>>.

kteřá je vřak v tuto chvíli nahrazeno Oddělením pro obchod, inovaci a odbornost (the Department for Business, Innovation and Skills - BIS). Na základě konzultací byl poté v říjnu roku 2009 publikován návrh několika implementujících směrníc, přičemž bylo již při jejich publikaci deklarováno, že tyto návrhy se mohou měnit. Podle plánů měla být konečná verze předpisů předložena v březnu 2010.

V březnu 2010 vydala BIS tiskové prohlášení, o předložení těchto předpisů parlamentu: The Consumer Credit (EU Directive) Regulations 2010 (SI 2010/1010), The Consumer Credit (Total Charge for Credit) Regulations 2010 (SI 2010/1011), The Consumer Credit (Advertisements) Regulations 2010 (SI 2010/1012), The Consumer Credit (Disclosure of Information) Regulations 2010 (SI 2010/1013), The Consumer Credit (Agreements) Regulations 2010 (SI 2010/1014). V srpnu roku 2010 byly vydány ještě tyto doplňující předpisy: The Consumer Credit (Amendment) Regulations 2010 (SI 2010/1969), The Consumer Credit (Advertisements) Regulations 2010 (SI 2010/1970). Tyto právní předpisy novelizují CCA a další dotčené právní akty.

Spojené království se muselo v souvislosti s implementací směrnice vypořádat především s několika důležitými změnami. Poněkud problematické se ukázalo být to, že rozsah zákona o spotřebitelském úvěru roku 2006 a nové evropské směrnice se zcela neshodují. Spojené království v této oblasti zvolilo přístup, který je do značné míry rozšiřující. Například bezúročné půjčky, které podle čl 2 odst. 2 písm. f) pod rozsah směrnice nespádají, jsou předmětem úpravy CCA a mají být na ně aplikovány všechny požadavky dle směrnice. Stejně s výjimkou povinnosti aplikace článku 15 směrnice platí i pro úvěry do 200 EUR. V některých případech úvěrů, které nespádají pod rozsah směrnice, avřak jsou upraveny britským zákonem z roku 2006, zvolilo Spojené království cestu výjimek z povinnosti aplikovat požadavky směrnice. To se týká například půjček nad 75.000 EUR, které jsou sice upraveny zákonem o spotřebitelském úvěru z roku 2006, avřak nebudou se na ně vztahovat požadavky podle čl. 5 odst. 6 a články 15. a 16 směrnice.

Pro tradiční tržní přístup Spojeného království v oblasti poskytování úvěrů je zejména novinkou povinnost zjiřřovat před poskytnutí úvěru úvěruschopnost dlužníka. Nejprve bylo navřřeno poměrně složité, třístupňové zkoumání úvěruschopnosti dlužníku a to v závislosti na výřři požadovaného úvěru. Ze strany podnikatelských subjektů se vřak tento způsob setkal spíše s kritikou založenou na argumentaci, že z této složité procedury by benefitovalo pouze několik málo spotřebitelů, přičemž náklady poskytovatelů úvěru by byly obrovské. Pro tento způsob byly naopak sdružení spotřebitelů. Nakonec bylo rozhodnuto, že pouze nezbytně nutné ustanovení o

povinnosti zjišťovat úvěruschopnost bude vtěleno do samotné implementační směrnice, zatímco podrobná pravidla stanoví předpisem OFT.²⁵⁸

Kromě zjišťování úvěruschopnosti věřitelé musí poskytovat adekvátní vysvětlení spotřebiteli. Kromě toho, že informace musí být poskytnuty ze strany věřitele, věřitel musí zajistit spotřebiteli možnost aktivně se ptát na to, čemu nerozumí.

Téměř žádnou změnu pro Velkou Británii nepřináší ustanovení o možnosti předčasného splacení úvěru, neboť tento princip již zde fungoval. Pouze se nevztahoval na placení částečné, proto došlo k rozšíření stávající úpravy v tomto směru.

Lépe zpracovaný než v jiných mnou sledovaných právních rádech je požadavek na uvádění RPSN (APR) v reklamě. Podle požadavků implementované směrnice musí jakákoliv reklama, která obsahuje výši úroků či jiný číselný údaj musí zároveň stanovit reprezentativní příklad. Příklad musí být jasný, stručný a více nápadný než informace, kvůli které musí být v reklamě tento příklad obsažen. Reprezentativní RPSN musí zohledňovat alespoň 51 % uzavřených obchodů, o kterých se předpokládá, že budou na základě reklamy uzavřeny.

²⁵⁸ *Guidance on Irresponsible Lending* [online]. The Office of Fair Trading. [cit. 2010-08.12] Dostupný z: <http://www.oft.gov.uk/shared_of/consultations/oft1107con.pdf>.

Závěr

Závěrem této práce bych ráda shrnula některé aspekty právní úpravy spotřebitelského úvěru, jejichž změna inspirovaná zahraničními právními řády by mohla znamenat účinnější ochranu slabšího účastníka vztahu.

V prvé řadě bych navrhovala zpřísnit kritéria přístupu do odvětví pro subjekty, které chtějí poskytovat úvěry v rámci své podnikatelské činnosti. V současné době existuje nepřehledné množství poskytovatelů úvěru a praktiky některých nemají daleko k lichvě. Jednou z možností je dát se cestou licencování, která poměrně dobře funguje například ve Spojeném království. Pokud by poskytovatel úvěru nějakým způsobem porušoval podmínky pro poskytování úvěru, byla by zde minimálně hrozba, že o licenci přijde. Zařazení mezi živnosti vázané, namísto současného zařazení mezi živnosti volné považují za kompromis, který je sice změnou vítanou, avšak nedostatečnou. Splnění podmínek pro získání živnostenského oprávnění nezaručí plnění povinností vůči spotřebiteli do budoucna. V rámci přípravy nového zákona sice bylo jednou z variant zavedení povolovacího režimu vůči všem poskytovatelům úvěru. Tato cesta však přes podporu většiny zúčastněných subjektů nakonec nebyla zvolena.²⁵⁹

Domnívám se, že by měly být vytvořeny dostatečné podmínky umožňující poskytovatelům úvěrů plnit povinnost posuzovat úvěruschopnost potencionálního dlužníka. Za tímto účelem bych navrhovala vytvoření oficiálního jednotného registru dlužníků, se kterým by měl každý z poskytovatelů úvěru povinnost spolupracovat. Registr by evidoval výhradně data negativní. Pokud by poskytovatel úvěru z tohoto registru zjistil, že klient, se kterým hodlá spolupracovat, je zadlužen u jiného subjektu, a i přesto by se rozhodl úvěr mu poskytnout, byl by za tento krok nějakým způsobem sankcionován - kupříkladu nižší sazbou úroků z prodlení pro tento případ. V úpravě registru dlužníků by se Česká republika mohla poučit zejména z praxe ve Francii, kde funguje registr FICP. Rozhodně však nesouhlasím se slovenským modelem, dle kterého mají poskytovatelé úvěru povinnost ohlašovat veškeré nově poskytnuté úvěry. Považuji to za nadbytečný zásah do soukromí.

Další z možných změn, které by se mohly pozitivně odrazit v množství zadlužených spotřebitelů, by mohlo být stanovení horní hranice úroku z úvěru.

²⁵⁹ Ze závěrečné zprávy RIA: Pro přístup do odvětví byla konzultovanými subjekty preferována Varianta IV – tj. existence povolovacího režimu vůči všem poskytovatelům spotřebitelských úvěrů, který by zabezpečovala Česká národní banka (případně Česká obchodní inspekce). Pro tuto variantu se vyjádřily např. tyto subjekty: Česká bankovní asociace, Český statistický úřad, Sdružení na ochranu spotřebitele a další. Byla však zvolena varianta vytvoření nové volné živnosti: „Tato varianta by měla s minimálním rozdílem administrativní zátěže pro poskytovatele oproti současnému stavu zajistit splnění hlavního požadavku – získání přesnějšího přehledu o subjektech poskytujících spotřebitelský úvěr.“

V návrhu nového občanského zákoníku se v jedné z jeho vývojových fází tzv. strop pro výši úroků, již objevil. V poslední verzi návrhu se však úprava v tomto smyslu nevyskytuje. Pro mnohé je stanovení stropu pro výši úroku známkou přílišného zasahování do smluvní svobody. Nemyslím si, že je třeba zavádět stropy výše úroku pro všechny oblasti práva, ale právě pouze pro oblast spotřebitelských smluv či možná alespoň pro oblast spotřebitelských smluv uzavíraných „formulářovým“ způsobem.

Jsem pro to, aby zákon umožňoval sjednat hrazení úroků z prodlení z úroků smluvních, avšak pouze mezi podnikateli. Placení úroků z prodlení z úroků některé zahraniční právní úpravy po vzoru římského práva zakazují, jiné je výslovně připouštějí, další o nich mlčí (čímž je připouštějí rovněž). Návrh občanského zákoníku vychází z pojetí, že je věcí stran, zda si něco podobného ujednájí; lze ovšem ujednat i to, že bude-li dlužník v prodlení s placením běžných úroků, tyto přirostou k jistině a budou se úročit společně s ní. Ochrana spotřebitele v této úpravě zohledněna není. Je však třeba říci, že ačkoliv judikatura dovodila nepřijatelnost anatocismu dle stávající právní úpravy, absolvovala jsem desítky soudních jednání u obecných soudů, kde požadovaný úrok z prodlení z úroku smluvního přiznán byl.

Po vzoru Francie bychom se mohli zamyslet nad zavedením institutu moratoria pro případ podstatné změny finanční situace dlužníka, například při ztrátě zaměstnání. Otázkou však je, jakým způsobem by dlužník o moratorium žádal, kdo by o něm rozhodoval a jak by se docílilo nezbytné rychlosti. Otázka je i to, zda by takový postup neznevýhodňoval poskytovatele úvěru nad únosnou míru. Bylo by třeba nastavit parametry tak, aby bylo dosaženo požadovaného účinku pro dlužníka bez nadbytečného zatížení věřitele.

Ačkoliv zdánlivě jde o záležitost okrajovou, mám za to, že by nebylo od věci stanovit minimální velikost písma úvěrové smlouvy a obchodních podmínek, a to opět po vzoru Francie. V jednom soudním řízení, jsem byla požádána soudkyní, která věc rozhodovala o předložení obchodních podmínek k úvěrové smlouvě s dvojnásobně zvětšeným písmem, neboť jí dělalo potíže obchodní podmínky přečíst.

Byla bych rozhodně proto, aby byl v českém právním řádu způsobem nevzbuzujícím interpretační pochybnosti, zohledněn požadavek směrnice 93/13/ EHS, dle kterého nelze ve smlouvě uzavřené se spotřebitelem adhezním způsobem sjednat rozhodčí doložku; alespoň ne ve prospěch soukromého rozhodce.

V neposlední řadě bych ráda vyjádřila svůj nesouhlas s tím, že návrh občanského zákoníku s úpravou smlouvy o spotřebitelském úvěru, alespoň ve své stávající podobě nepočítá. Nedomnívám se, že tento přístup je správný s ohledem na to, že návrh

kalkuluje například s úpravou time-sharingu. Osobně nevidím žádný důvod pro to, aby time-sharing v občanském zákoníku upraven byl a spotřebitelský úvěr nikoliv²⁶⁰. Argumentem proti zařazení spotřebitelského úvěru do občanského zákoníku je například nutná existence ustanovení, která spadají do práva veřejného. Na druhou stranu se totéž týká všech spotřebitelských smluv. Systematicky by zcela jistě nebylo od věci zařadit úpravu spotřebitelského úvěru k úpravě smlouvy o úvěru, aby bylo možné lépe porovnávat odlišnosti. Návrh občanského zákoníku se oblasti ochrany spotřebitele zprvu spíše vyhýbal. Ačkoliv nyní již je úprava této oblasti práva do návrhu zařazena, je patrné, že tvůrci zákona k ní přistupují v rámci mezí nastavených evropskými normami spíše minimalisticky. Pokud v návrhu občanského zákoníku nebudou zohledněny všechny podstatné oblasti ochrany spotřebitele, otázka je, zda přeci jen nevyčlenit ochranu spotřebitele do samostatného zákona, jako je tomu v mnoha dalších zemích.

Na začátku práce jsem si dala cíl, kriticky zhodnotit ochranu, která je poskytována spotřebiteli ve smlouvě o úvěru, a to s ohledem na stávající právní úpravu i na aktuální praxi odrážející se v obchodních podmínkách poskytovatelů úvěru a v judikatuře soudů. Věřím, že tento cíl se mi podařilo splnit, ačkoliv s ohledem na šíři problematiky zřejmě není možné téma zcela vyčerpat.

Ochrana, která je v České republice spotřebiteli poskytována, je závislá na impulsech, které v této oblasti práva přichází z Evropské unie. Ačkoliv v posledním desetiletí se úroveň ochrany rapidně zvýšila, především přijetím původního zákona o spotřebitelském úvěru a implementací směrnic chránících spotřebitele přijetím příslušných ustanovení občanského zákoníku, nelze zároveň opomenout interpretační potíže, které působí nepřesná implementace mnoha evropských předpisů a zároveň nedostatečnou pružnost českých soudů v přizpůsobování se novým zákonům případně sjednocujícímu výkladu vyšších soudů. Do budoucna je toho zcela jistě mnoho, co zlepšovat. Na druhou stranu je třeba vždy pečlivě zvažovat, kdy může regulace ještě pomoci, a kdy se naopak stane překážkou pro ekonomický růst země.

²⁶⁰ Slovenská republika se dle návrhu občanského zákoníku chystá spotřebitelský úvěr do občanského zákoníku zařadit. *Legislatívny zámer občianskeho zákonníka* [online]. [cit. 2010-10-31]. Dostupný z: <<http://www.justice.gov.sk/kop/pk/pk033-03.htm>>.

Seznam použitých zkratek

- ✓ Obchodní zákoník, ObchZ - zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Občanský zákoník, ObčZ - zákon č. 64/1960 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Nový zákon o spotřebitelském úvěru - zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Původní zákon o spotřebitelském úvěru - zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Zákon o bankách, ZOB - zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Zákon o ochraně spotřebitele - zákona č. 634/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Trestní zákoník, TZ - zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Občanský soudní řád, OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- ✓ Směrnice 93/13/EHS, směrnice o nekalých podmínkách ve spotřebitelských smlouvách
- ✓ Návrh občanského zákoníku – vládní návrh občanského zákoníku, verze aktuální k 1.12.2010
- ✓ Směrnice 87/102/EHS - Směrnice Rady ze dne 22. prosince 1986 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru
- ✓ Směrnice 2008/48/ES – Směrnice Evropského parlamentu a Rady z 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS
- ✓ SJM – společné jmění manželů
- ✓ ČNB – Česká národní banka
- ✓ RPSN (APR) – roční procentní sazba nákladů (Annual percentage rate)
- ✓ AGBG – německý zákon o všeobecných obchodních podmínkách (Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen-AGBG)
- ✓ Loi scrivenerie – francouzský zákon o spotřebitelském úvěru
- ✓ CC – francouzský občanský zákoník (Code Civil)
- ✓ EHS – Evropské hospodářské společenství

Seznam použité literatury a pramenů

Publikace

- BAKEŠ, Milan aj. *Finanční právo*. 5. vydání. Praha : C.H.Beck. 2009.
- BARTOŠEK, M. *Encyklopedie římského práva*, 2. přepracované vydání. Praha : ACADEMIA. 1994.
- BEJČEK, Josef. *Obchodní zákoník. Komentář*. 11. vyd. Praha : C. H. Beck. 2006.
- BEJČEK Josef, aj., *Kurs obchodního práva: Obchodní závazky*, 3. vyd. Praha : C. H. BECK, 2003.
- CARTWRIGHT, Peter. *Consumer protection in financial services*. London : Kluwer Law International. 1999.
- ELIÁŠ, Karel aj. *Kurz obchodního práva*. 2. rozšířené a doplněné vydání. Olomouc : C.H.Beck. 1999..
- FALDYNA, František aj. *Zajištění a znik obchodních závazků*. 2 vyd. Praha : Aspi, a.s. 2007.
- FIALA, Josef aj. *Občanské právo*. 3. opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita a Doplněk. 2002.
- FIALA, Josef aj. *Občanské právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2007.
- GELPI, Rosa-Maria – LABRUYÈRE, Francois J. *The history of Consumer credit*. New York : St. Martin's Press. 2000.
- GRŮŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 2. vydání. Praha : Linde Praha, a.s. 2006.
- HARVÁNEK, Jaromír aj. *Teorie práva*, 1. vydání, Brno : Masarykova univerzita, 2000.
- KINCL, Jaromír. *Římské právo*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Panorama, 1990.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 3. vydání. Praha : ORAC. 2003.
- MAREK, Karel. *Smluvní právo a obchodní kontrakty*. 4. vyd. Brno : Masarykova univerzita - Právnická fakulta, 2006.
- NEHYBOVÁ, Marta. *Bankovní služby nejen pro podnikatele*, 1. vyd. Brno : Miroslav Nehyba, 1999.
- RADOVÁ, Jarmila. *Finanční matematika pro každého: příklady*. 1. vyd. Praha : Grada. 2008.
- SATO, Alexej aj. *Mezinárodní obchodní operace*. 4. aktualizované vydání. Praha : Grada Publishing, a.s.,2007.
- SEDLÁČEK, Jaromír. *Obligační právo*, 2. vyd. Brno : Československý akademický spolek Právník, 1933.
- SELUCKÁ, Markéta. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha : C. H. Beck, 2008.

- ŠÁMAL, Pavel aj. *Trestní zákoník II. Komentář. Velké komentáře*. 1.vyd. Praha : C.H. Beck, 2010.
- ŠTENGLOVÁ, Ivana aj., *Obchodní zákoník. Komentář*. 11 vyd. Praha: C. H. Beck. 2006.
- ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanský zákoník. Komentář*. 10.vyd. Praha : C. H. Beck. 2006.
- ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2 vyd. Praha: C. H. Beck. 2010.
- TRIPATHY, Nalini P. *Financial instruments and services*. New Dehli: Prentice Hall of India Private Limited, 2004.

Odborné články

- BALKO, Ladislav. *Úver ako inštitút bankového práva a jeho právna podstata*. Právo a podnikání. 2001, roč. 10, č. 1.
- BEJČEK, Josef. *Obchodní podmínky a obchodní smlouvy*. Ekonom. 1993, č. 12 s. 76.
- BEJČEK, Josef. *Právní úprava a interpretační problémy smluvních pokut a úroků z prodlení*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1995, roč. 3, číslo 1.
- BEJČEK, Josef. *Smluvní a zákonné relativizace akcesority zajištění závazků*. Právní praxe v podnikání. 1996, roč. 3, č. 12.
- BEJČEK, Josef. *Nad traumatizující záhadnou působností § 261 a §262 obchodního zákoníku*. Právní rozhledy. 1999, roč. 7, č. 10.
- BEJČEK, Josef IN: LASÁK Jan., Záznam z 3. odborného symposia Nejvyššího soudu ČR. Jiné právo [online]. vydáno 06.01.2010 [2010-10-02]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>.
- BERAN, Karel. In LASÁK Jan., Záznam z 3. odborného symposia Nejvyššího soudu ČR. Jiné právo [online]. vydáno 06.01.2010 [2010-09-02]. Dostupné z: <http://jinepravo.blogspot.com/2010/01/zaznam-z-3-odborneho-symposia.html>.
- ČECH, Petr. *Smluvní pokuta versus úrok z prodlení*. Právní rádce. 2008, roč. 15, č. 4.
- ČECH, Petr. *Započtení – rovnocenná alternativa splnění?* Právní rádce. 2008, roč. 15, č. 7.
- ELIÁŠ, Karel. *K článku JUDr. Stanislava Křečka „Zamyšlení nad návrhem nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2008, roč. 15, č. 9.
- ELIÁŠ, Karel. *Obchodní smlouva II., Uzavření obchodní smlouvy*. Právní praxe v podnikání. 1995, roč. 2., č. 5.
- EVERS, Jan – REIFNER, Udo, *The Social Responsibility of Credit Institutions in the EU*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft. 1998, s 133.
- FARSKÁ, Petra - NOVOTNÝ, Marek. *Je finanční leasing spotřebitelským úvěrem?* Právní rozhledy, 2002. roč. 10, č. 6.

- FETTER, Richard W. *Úroky z prodlení (zase) nově od 1. 7. 2010* [online]. 21.04.2010. [cit. 2010-10-01]. Dostupný z: <http://pravniciradce.ihned.cz/c1-42777750-uroky-z-prodleni-zase-nove-od-1-7-2010>.
- HORÁK, Pavel - HROMADA, Miroslav. *Opravdu si nemohou nepodnikatel a podnikatel platně smluvit úrok z prodlení jiný než podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb.?* Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 23.
- HUMLÁK, Milan. *Poplatky z prodlení v českém právu* [online]. 14.04.2003. [cit. 2010-10-22]. Dostupný z: http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/obcanske-pravo/art_3703/poplatky-z-prodleni-v-ceskem-pravu.aspx.
- CHALUPA, Radim. *Zajištění obchodních závazků*. Obchodní právo. 1993. roč. 2, č. 7.
- CHOVANCOVÁ, Katarína. *Bankové a úverové zmlúvy vo Veľkej Británii*. Právo pro podnikání a zaměstnání. 2006, roč. 16, č. 7-8.
- CHOVANCOVÁ, Katarína. *Úverové zmlúvy podia nemeckého práva*. Právo pro podnikání a zaměstnání. 2007, roč. 17, č. 6.
- JELÍNKOVÁ, Petra. *Aplikace ustanovení § 262 obchodního zákoníku ve vztahu k jiným ustanovením*. Obchodní právo. 2009, roč. 18, č. 7-8.
- KUPIELOVÁ, Ivana. *Slovník základních pojmů z bankovníctví* [online] [cit. 2010-12-03] Dostupný z: http://tiscali.cz/mone/mone_center_030722.626110.html.
- KLEGA, Lukáš. *K opomíjenému ustanovení o splatnosti ceny a úrocích z prodlení*. Bulletin advokacie. 2008. roč. 15, č. 9.
- KNAPPOVÁ, Marta - ŠVESTKA, Jiří aj. *Občanské právo hmotné. Závazkové právo. Smlouva o půjčce*. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-05].
- KNOBLOCHOVÁ, Věra. *Vývoj ochrany spotřebitele v EU* [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu. 23.01.2006. [cit. 2010-09-02]. Dostupný z: <http://www.mpo.cz/dokument7587.html>.
- KOPÁČ, Ludvík - ŠVESTKA, Jiří, *Lze v zástavní smlouvě platně ujednat propadnutí zástavy?* Právní rozhledy. 1995, roč. 2, č. 5 str. 189.
- LIŠKA, Petr. *Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu*. Právní rozhledy. 2007, roč. 15, č. 3.
- MAREK, Karel. *Smlouva o úvěru*. Právní rádce. 1993, roč. 1, č. 4.
- MAREK, Karel. *Smlouvy bankovních služeb*, Právo a podnikání. 2000, roč. 9, č. 7-8.
- MAREK, Karel. *K promlčení v obchodních závazkových vztazích*. Bulletin advokacie, 2007, roč. č. 5.
- MARVANOVÁ, J. *Ceny ve smlouvách uzavíraných podnikateli*. Daňová a hospodářská kartotéka. 1994. č. 4.
- MELZER, Filip. *K diskuzi o úpravě ochrany spotřebitele ve vládním návrhu občanského zákoníku*. Právní rozhledy. 2009, roč. 15, č. 21.

- NESNÍDAL, Jiří. *Vzor – rozdíl mezi uznáním dluhu a uznáním závazku*. Právní rádce. 1999, roč. 6, č. 3.
- PALLA, T. *Spotřebitelské úvěry a nová směrnice – záchrana z EU?* EPRAVO.CZ – Sbírnka zákonů, judikatura, právo [online]. 1999-2010, [cit. 2010-10-02]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spotrebitelske-uvery-a-nova-smernice-zachrana-z-eu-55498.html>.
- PELIKÁN, Robert. *Několik poznámek k problematice půjčování peněz spotřebitelům*. Právní rozhledy. 2008, roč. 14, č. 3.
- PLÍVA, Stanislav. *Některé problémy právní úpravy smlouvy o úvěru*. Právo a podnikání. 1995, roč. 4, č. 3.
- PLÍVA, Stanislav. *Ručení v obchodních vztazích. 2. Dobrovolné prosté ručení*. Bulletin advokacie. 1995, roč. 2, č. 6.
- PLÍVA, Stanislav. *Zajišťovací převod práva – předmět zajišťovacího převodu práva*. Právní praxe v podnikání. 1997 roč. 4, č. 3.
- PLÍVA, Stanislav. *Zajišťovací převod práva – vztah mezi dlužníkem a věřitelem*. Právní praxe v podnikání. 1997, roč. 4, č. 3.
- PLÍVA, Stanislav. *Odstoupení od smlouvy o úvěru a zajištění závazku*. Právo a podnikání. 1997, roč. 6, č. 10.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 303 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02]).
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 397 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 497 – 507 zák. č. 513/1991 Sb. – Úvodní poznámky [Smlouva o úvěru] ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Komentář k § 501 zák. č. 513/1991 Sb. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].
- PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k zákonu č. 513/1991 Sb. Smlouva o běžném účtu. § 710*. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-10-01].
- SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v navrhovaném občanském zákoníku*. Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 10.
- SLOVÁČEK, David. *Ochrana spotřebitele a rozhodčí doložky*. Bulletin advokacie. 2009, roč. 16, č. 7-8.
- SMUTNÝ, Lukáš. *K promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích*. Právní rozhledy. 2009, roč. 17, č. 15.
- TOMSA, Miloš. *Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchodních vztazích*. Obchodní právo. 2007, roč. 16, č. 10, s. 2.

- TÉGL, Petr. *Je ustanovení § 551 občanského zákoníku protiústavní?* Právní fórum. 2006, roč. 2, č. 1.
- UHL, Pavel. *Spotřebitelský úděl* [online]. 05.03.2008. [cit. 2010-08.08]. Dostupný z WWW: <http://www.spotřebitelskyudel.cz/?p=62>.
- VYMAZAL, Lukáš. *K zakazu úročení příslušenství* [online]. Poslední aktualizace 28.04.2008. [cit. 2010-10-15]. Dostupný z: <http://pravnicaradce.ihned.cz/c1-24216650-k-zakazu-uroceni-prislusenstvi>.
- VYMAZAL, Lukáš. *Ochrana spotřebitele a její meze v obchodním závazkovém právu*. Obchodněprávní revue. 2010, roč. 2, č. 2.
- *Započtení vzájemných pohledávek - dle ust. 580 a 581 ObchZ*. ASPI [databáze]. ASPI stav k 10.10.2010 [cit. 2010-11-02].

Judikatura

- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 08.02.2000, sp.zn. 5 Cmo 512/99.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.01.1999, sp.zn. 29 Cdo 2115/98.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.07.2008, sp.zn. 33 Odo 984/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.10.2008, sp. zn. 32 Odo 873/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.05.2007, sp.zn. 32 Cdo 922/2007.
- Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 28.02.2000, sp.zn. 3 To 904/99.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.01.2010, sp.zn. 30 Cdo 4665/2009.
- Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17.05.2007, sp.zn. 2 As 85/2006
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.6.2006, sp.zn. 29 Odo 1595/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31.05.2006, sp.zn. 29 Odo 1000/2004.
- Nález Ústavního soudu ze dne 26.02.1998, sp.zn. II ÚS 249/97.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.04.2001, sp.zn. 29 Cdo 1583/2000.
- Usnesení Nejvyššího soud ze dne 21.01.2009, sp.zn. 28 Cdo 5344/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soud ze dne 24.01.2007, sp.zn. 33 Odo 234/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2004, sp.zn. 21 Cdo 1484/2004,
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 5. 2009, sp.zn. 523/07.
- Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 30.05.2001, sp.zn. 22 Cm 18/2001
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29.11.2005, sp.zn. 33 Odo 1351/2004.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20.9.2000, sp.zn. 25 Cdo 2577/98.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 13.09.2007, sp.zn. 12 Cmo 98/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10.01.2008, sp.zn. 32 Cdo 3853/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.11.2005, sp.zn. 32 Odo 1022/2004.

- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.10.2007, sp.zn. 26 Odo 371/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25.06.2003, sp.zn. 33 Odo 131/2003.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23.03.1999, sp.zn. 33 Cdo 555/98.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.05.1999, sp.zn. 29 Cdo 969/99.
- Rozsudek Krajského obchodního soudu v Brně ze dne 12.12.1994, sp.zn. 16 Cm 310/93.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.6.2009, sp.zn. 33 Cdo 5145/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.10.2009, sp.zn. 33 Cdo 750/2008.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8.10.2009, sp.zn. 33 Cdo 318/2007.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.5.2009, sp.zn. 20 Cdo 2131/2007.
- Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27.09.2006, sp.zn. 31 Ca 186/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.09.2006, sp.zn. 21 Cdo 2265/2005.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12.03.2008, sp.zn. Pl ÚS 83/06.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 03. 2004, sp.zn. 29 Odo 1126/2003.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2007, sp.zn. 32 Odo 1251/2006.
- Rozsudku Okresního soudu v Ostravě ze dne 20.08.2009 ve věci sp.zn. 20 C 54/2008
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.03.2004, sp.zn. 35 Odo 101/2002.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.08.2006, sp.zn. 29 Odo 689/2006.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17.03.2005, sp.zn. 33 Odo 1117/2003.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.12.2005, sp. zn. 33 Odo 1325/2004.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.08.2006, sp.zn. 21 Cdo 3173/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.10.2002, sp.zn. 29 Odo 847/2001.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.11.2004, sp.zn. 20 Cdo 1291/2003.
- Rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 04.02.1988, sp.zn. 16 Co 579/87.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9.5.2005, sp.zn. 32 Odo 466/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.6.2006, sp.zn. 29 Odo 1595/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14.04.1998, sp.zn. 2 Odon 102/97.
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21.10.1997, sp.zn. 5 Cmo 418/96.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.05.2007, sp.zn. 32 Odo 202/2006.
- Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 20.03.1995, sp.zn. 5 cmo 304/94.
- Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 08.10.2009, sp.zn. 20 Co 276/2009.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.12.2006, sp.zn. 29 Odo 10/2005.
- Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 11.04.2006, sp.zn. 12 Cmo 455/2005.
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 14.12.2006, sp. zn. 29 Odo 10/2005.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.08.2003, sp.zn. 29 Odo 813/2001.

- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 22.11.2001, sp.zn. C-541/99 a C-542/99
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 22.04.1999, sp.zn. C-423/97 .
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora *ze dne 17.03.1998*, sp.zn. C-45/96.
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 20. 01.2005, sp.zn. C-464/01.
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 01.04.2002, sp.zn. C-237/02.
- Rozhodnutí Evropského soudního dvora ze dne 07.05.2002, sp.zn. C-478/99.

Internetové zdroje

- <http://pravniradce.ihned.cz/>
- www.spotřebitelskyudel.cz
- www.epravo.cz
- www.mpo.cz
- www.czso.cz
- www.tiscali.cz
- www.ipravnik.cz
- <http://jinepravo.blogspot.com>
- www.mediafax.cz
- www.justice.cz
- www.fyto-prague.cz
- www.sagit.cz
- www.spotřebitel.cz
- www.mfcr.cz
- www.penize.cz
- www.offt.gov.uk
- www.cofidis.cz
- www.usc.es
- www.cnb.cz
- www.cbcb.cz
- www.solus.cz
- www.business.center.cz
- www.arbcourt.cz
- www.finexpert.cz
- www.coi.cz
- www.pujckypotelefonu.info
- www.kb.cz

- www.cetelem.cz
- www.nejlevnejsipujcka.cz
- www.gemoney.cz
- www.juristic.cz
- www.homecredit.cz
- www.jchs.harvard.edu
- www.policis.com
- www.senat.fr
- www.wsws.org
- www.law.utoronto.ca
- www.legislation.gov.uk
- whatconsumer.co.uk
- <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk>
- www.justice.gov.sk

Summary

The turn of the first and the second decade of the 21st century is strongly stigmatized by the economic crisis that deeply affected all the Europe. At the end of the year 2009 the Czech households owed to Czech banks 973.5 milliard Czech Crowns, at the end of June 2010 it was already 1.011,265 milliard Czech Crowns. Last year the indebtedness last increased by 8.35 percent. The term 'economic crisis' is used round and round.

However the abstract numbers hide stories of real people. In my profession I have many opportunities to meet people who got involved in such a situation by a mistake of someone else. On the other hand I have met many of those who definitely did not need any loan. They were entrapped by some advertisement promising easy money.

Many debtors solve inability to pay debts by getting another other loan. This is something like a vicious circle. The over indebtedness comes hand in hand with other difficulties, such as problems in family, work-related problems, criminality. The over indebtedness is not only the matter of law and the economy; it is also a sociological phenomenon.

For that reason the legal regulation of credit, especially consumer credit should balance the factual inequality of parties to the contract. There should be a sanction when provisions of form made contracts or terms of trade evade the law or break the law. It is obvious that majority of consumer contracts will be performed without any examination of the court or at least of a lawyer.

The problem is that consumer who enters into a credit contract is usually a person with the lack of money. That is why we cannot assume that he will be represented by an attorney in the legal process. Therefore many Czech district courts decide the case simply by judgement by default, declaratory judgement or by consent decree. However consumer credit contracts contain many contentious issues; some of them were solved by judicature after long discussions. I will try to analyze some of these contentious issues in my thesis.

The thesis itself is divided into nine closely related parts. The beginning of my thesis deals with general questions. The first chapter gives general comment on credits. The second chapter focuses on the most important legal rules related to the topic. This is especially The Commercial Code, The Civil Code and the laws on consumer credit. The section 262, subsection 4 of The Commercial Code is of the particular importance.

The chapter three looks at the implementation of the Directive 2008/48/ES, which has been adopted in the Czech environment as the law on consumer credit (145/2010

Coll.). This law will replace from the 1st January 2011 the law 321/2001 Coll. which regulates the consumer credit nowadays.

The main part of the thesis is focused on the process of entering into the contract and the necessary requirements which are imposed on the contracts by the Commercial Code and by the laws on consumer credit: 145/2010 Coll. and 321/2001 Coll. The chapter five deals with the means of security. The emphasis is put on practical questions. The chapter six concentrates on the extinction of an obligation. Possible sanctions for the breach of the contract by the consumer are analyzed in chapter seven. The most important sanction is probably interest on late payment. The chapter eight focuses on the specific institute. This is limitations of time. A few debatable issues such as the beginning or the duration of period of limitation are discussed in detail.

The last chapter looks at laws on consumer credit in the member states of the European Union: Slovakia, France and the United Kingdom. In Conclusion of my thesis I attempt will try to suggest some possible changes *de lege ferenda* which are inspired by foreign legal systems.

The main aim of the thesis is to analyze present legal regulations with respect to the present practice of courts and the practice of credit providers. For this purpose I use the analytical method, the descriptive method and the comparative method.

Klíčová slova:

Úvěr, Spotřebitel

Credit, Consumer